

Artur Bubik, Jerzy Kurcyusz

Orzecznictwo w sprawach o odszkodowanie za wypadki przy pracy i choroby zawodowe

Palestra 11/10-11(118-119)wkładka, 1-84

1967

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Wkładka do n-ru 10-11
„Palestry” z 1967 r.

ARTUR BUBIK • JERZY KURCYSZ

ORZECZNICTWO
w sprawach
o
ODSZKODOWANIE
za wypadki przy pracy
i
choroby zawodowe

WYDAWNICTWO PRAWNICZE
Warszawa 1967

SPIS TREŚCI

	str.
Dział I Podstawa prawna i zasady dochodzenia odszkodowania . . .	5
Dział II Naruszenie przez zakład pracy jego obowiązków wynikających z przepisów dotyczących ochrony zdrowia i życia pracowników	14
Dział III Zagadnienie związku przyczynowego między zaniedbaniem przez zakład pracy jego obowiązków a szkodą poniesioną przez pracownika	31
Dział IV Przyczynienie się poszkodowanego do powstania szkody . .	34
Dział V Odszkodowanie za skutki wypadku przy pracy (zagadnienia ogólne)	39
Dział VI Odszkodowanie w formie renty uzupełniającej dla poszkodowanego	47
Dział VII Odszkodowanie w formie renty uzupełniającej dla rodziny pracownika zmarłego wskutek wypadku	59
Dział VIII Sposób obliczania renty uzupełniającej w razie przyczynienia się pracownika do powstania szkody	64
Dział IX Odszkodowanie w formie zadośćuczynienia za krzywdę . .	65
Dział X Odszkodowanie w formie zadośćuczynienia na rzecz rodziny pracownika zmarłego wskutek wypadku	68
Dział XI Przedawnienie roszczeń o odszkodowanie z tytułu skutków wypadku przy pracy	70
Dział XII Stosunek odszkodowania z PZU do odszkodowania od zakładu pracy	74
Dział XIII Odsetki	76
Dział XIV Ugoda pomiędzy poszkodowanym a zakładem pracy . . .	78
Dział XV Regres Zakładu Ubezpieczeń Społecznych do zakładu pracy z tytułu wypłaconych świadczeń ubezpieczeniowych . . .	80

UWAGI WSTĘPNE

Niniejsze zestawienie orzeczeń Sądu Najwyższego (wyjątek: dwa orzeczenia sądu wojewódzkiego) oraz Głównej Komisji Arbitrażowej w sprawach o odszkodowanie za wypadki przy pracy i choroby zawodowe obejmuje w zasadzie orzeczenia zawierające rozstrzygnięcia o charakterze materialnoprawnym. Orzeczenia o charakterze proceduralnym zamieszczone zostały w zestawieniu tylko wyjątkowo, mianowicie wtedy, gdy łączą się ściśle z tematyką prawa materialnego.

Przepisy ogólne prawa cywilnego (p.o.p.c.) i kodeksu zobowiązań, wymienione w większości orzeczeń podanych w zestawieniu, zostały zaopatrzone w odsyłacze do przypisów, w których podano odpowiednie przepisy obowiązującego kodeksu cywilnego. To samo dotyczy również dawnego k.p.c.

Celem, który przyświecał podjęciu niniejszej pracy, było ułatwienie prawnikom, a także nieprawnikom mającym do czynienia z zagadnieniami bhp i z odpowiedzialnością zakładów pracy za szkody spowodowane nieprzestrzeganiem przepisów oraz zasad bezpieczeństwa i higieny pracy, zorientowania się w kierunkach interpretacji prawa w dziedzinie odpowiedzialności cywilnej za skutki wypadku lub choroby zawodowej. Z tego powodu układ zestawienia i podział orzeczeń na działy został dokonany bardziej z uwzględnieniem potrzeb praktyki aniżeli poglądów teorii i doktryny.

W pracy uwzględniono stan prawny na dzień 1 stycznia 1967 r.

WYKAZ NIEKTORYCH SKRÓTÓW

d.k.p.c.	— dawny kodeks postępowania cywilnego
k.p.c.	— kodeks postępowania cywilnego
k.c.	— kodeks cywilny
k.z.	— kodeks zobowiązań
k.r.o.	— kodeks rodzinny i opiekuńczy
p.o.p.c.	— przepisy ogólne prawa cywilnego
p.z.e.	— powszechne zaopatrzenie emerytalne
Dz.	— Dział
GKA	— Główna Komisja Arbitrażowa
NP	— Nowe Prawo
OSN	— Orzecznictwo Sądu Najwyższego (urzędowy zbiór orzeczeń od 1944 do 1962 r.)
OSNCP	— Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izby Cywilnej oraz Izby Pracy i Ubezpieczeń Społecznych (urzędowy zbiór orzeczeń od 1963 r.)
OSPİKA	— Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych
PiP	— Państwo i Prawo
PUG	— Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego
PZS	— Przegląd Ubezpieczeń Społecznych i Zagadnień Socjalnych (do czerwca 1959 r.)
PiZS	— Praca i Zabezpieczenie Społeczne (od lipca 1959 r.)
SN	— Sąd Najwyższy
SW	— Sąd Wojewódzki

DZIAŁ I

PODSTAWA PRAWNA I ZASADY DOCHODZENIA ODSZKODOWANIA

- 1) Ciężar twierdzenia i dowodu okoliczności uzasadniających w myśl art. 196 ustawy o ubezp. społ.* obowiązek pracodawcy wynagrodzenia szkody wynikłej wskutek wypadku przy pracy pracownika podlegającego ubezpieczeniu społecznemu obciąża stronę powodową.**

(Orzec. SN 24.I.1950 r. Wa C 261/49 — PZS 9/1953, str. 160).

* Obecnie art. 24 dekretu z 25.VI.1954 r. o p.z.e. (Dz. U. z 1958 r. Nr 23, poz. 97).

** Por. Dz. I poz. 17.

- 2) Dla oceny skutków prawnych wypadku, jakiemu uległ pracownik przy pracy, miarodajny jest wyłącznie przepis art. 196 ustawy o ubezp. społ.*; jednoczesne stosowanie przepisu tego oraz art. 145, 152 i 153 k.z.** nie może mieć miejsca.

(Orzec. SN 14.XI.1950 r. C 299/50 — NP 11/1951, str. 39).

* Obecnie art. 24 dekretu o p.z.e. (Dz. U. z 1958 r. Nr 23, poz. 97).

** Obecnie art. 430, 435 i 436 k.c.

- 3) 1. Pracodawca nie może się zwolnić od obowiązku przestrzegania przepisów o bezpieczeństwie pracy przez to, że pewne roboty prowadzi przy użyciu maszyn lub innych urządzeń, należących do osoby trzeciej, bez względu na to, czy ta osoba kierowała urządzeniem lub nie.

2. Pracodawca obowiązany jest zachować wymagania bezpieczeństwa pracy przewidziane dla robót prowadzonych na terenach kolejowych oraz przy użyciu dźwigów i wagonów kolejowych, jeżeli zatrudnia pracowników przy robotach związanych z użyciem dźwigu kolejowego na terenie kolejowym.

(Orzec. SN C 326/50 — PiP 7/1951, str. 172 i PZS 2/51, str. 91).

- 4) Określenia „zastępca pracodawcy” użytego w art. 196 nie można utożsamiać z pojęciem organu przedsiębiorstwa ani z pojęciem przedstawicielstwa w ogólnym tego wyrazu znaczeniu. Zastępcą pracodawcy według powyższego przepisu jest taki pracownik, do którego należy wydawanie innym pracownikom wiążących ich poleceń co do sposobu wykonywania pracy, w toku której nastąpiła szkoda pracownika.*

(Orzec. SN 16.IX.1953 r. II C 5/53 — PZS 6/1954, str. 56).

* Art. 24 dekretu o p.z.e. (Dz. U. z 1958 r. Nr 23, poz. 97), który zastąpił art. 196 ustawy o ubezp. społ., nie zna pojęcia „pracodawcy” ani „zastępcy pracodawcy”, używa natomiast szerszego pojęcia „zakład pracy”.

- 5) Przepisy normujące pracowniczy stosunek pracy mają w spółdzielczym stosunku pracy zastosowanie tylko o tyle, o ile z ich treści i istoty wynika, że dotyczyć mają wszelkich stosunków pracy bez względu na ich specyficzny charakter. Do przepisów tych zaliczyć trzeba przepisy, które są wyrazem troski o bezpieczeństwo życia i zdrowia człowieka pracy oraz troski o jego sprawy bytowe, o zapewnienie mu zapłaty wynagrodzenia za pracę w sposób zabezpieczający utrzymanie jego własne i jego rodziny.

(Orzec. SN 3.II.1956 r. 1 CR 955/55 — PZS 12/1958, str. 61).

- 6) 1. Osoba świadcząca usługi nie objęte szczególnymi przepisami o umowie o pracę nie jest pracownikiem, umowa zaś jej o świadczenie tych usług podlega przepisom o zleceniu (art. 498 k.z.).*

2. Umowa zlecenia, nie stwarzając stosunku zależności między zleceniobiorcą a zleceniodawcą, nie może być traktowana — mimo wielu podobieństw — jako stosunek pracy, którego istotną cechą jest organizacyjne podporządkowanie pracownika pracodawcy.

3. Rozporządzenie z dnia 16 marca 1928 r. o bezpieczeństwie i higienie pracy (Dz. U. Nr 5, poz. 325)** ma zastosowanie tylko do pracowników ze względu na ich podporządkowanie organizacyjne i obowiązek przestrzegania poleceń pracodawcy co do sposobu wykonywania pracy.

Zleceniobiorcy, nie będąc podporządkowani dającemu zlecenie i decydując w zasadzie sami o sposobie wykonania zlecenia, sami muszą się troszczyć o bezpieczeństwo życia i zdrowia przy wykonywaniu zlecenia. Toteż przy świadczeniu usług innych niż praca zleceniodawca może odpowiadać za szkodę poniesioną przez zleceniobiorcę przy wykonywaniu zlecenia tylko wówczas, gdy szkoda jest wynikiem zawinionego działania dającego zlecenie (art. 134 i nast. k.z.).***

(Orzec. SN 23.X.1956 r. 1 CR 46/56 — PZS 4/1958, str. 54).

* Obecnie art. 731 k.c.

** Obecnie ustawa z dnia 30.III.1965 r. o bezpieczeństwie i higienie pracy (Dz. U. Nr 13, poz. 91).

*** Art. 415 k.c.

- 7) Przepis art. 25 dekretu z dnia 25 czerwca 1954 r. o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym* wprowadził istotną zmianę w zakresie odpowiedzialności uspołecznionego zakładu pracy wobec pracownika za wypadek przy pracy — w porównaniu z dotychczas obowiązującym art. 106 ustawy z dnia 28 marca 1933 r. o ubezpieczeniu społecznym. Mianowicie warunkiem odszkodowania według art. 106 ustawy o ubezpieczeniu społecznym było naruszenie obowiązków wynikających z przepisów o ochronie życia i zdrowia pracowników przez pracodawcę lub jego zastępcę. Artykuł zaś 25 dekretu o p.z.e.* przewiduje odpowiedzialność w wypadku naruszenia tych przepisów przez zakład pracy, a więc nie tylko przez osoby sprawujące funkcje kierownicze, ale i przez któregośkolwiek z pracowników.

(Orzec. SN 11.I.1957 r. 3 CR 807/56 — OSPiKA 1958, poz. 175).

* Obecnie art. 24 dekretu o p.z.e. (Dz. U. z 1938 r. Nr 23, poz. 87).

- 8) Odpowiedzialność uspołecznionego zakładu pracy w myśl art. 25 ust. 2 dekretu z dnia 25 czerwca 1954 r. o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym (Dz. U.

Nr 30, poz. 116)* jest ograniczona do wypadku szkód na osobie, spowodowanych winą umyślną lub zaniedbaniem obowiązków wynikających z przepisów dotyczących ochrony życia i zdrowia pracowników. Natomiast ani zasada odpowiedzialności właściciela przedsiębiorstwa za szkodę na osobie lub mieniu wyrządzoną komukolwiek przez ruch przedsiębiorstwa wyrażona w art. 152 k.z.** ani też podstawa odpowiedzialności z art. 144 i 145 k.z.*** nie znajdują zastosowania w stosunkach między pracodawcą a pracownikiem.

Z ograniczenia odpowiedzialności zakładu pracy za wypadki w zatrudnieniu, przewidzianego we wspomnianych przepisach, nie można jednak wysnuć wniosku, że odpowiedzialność ta uzależniona jest od faktu przyznania poszkodowanemu przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych renty wypadkowej i że poszkodowany nie może na drodze sądowej dochodzić odszkodowania w przypadku odmowy renty przez ZUS.

(Orzec. SN 25.I.1957 r. 2 CR 372/56 — OSPiKA 1958, poz. 222).

* Obecnie art. 24 dekretu o p.z.e. (Dz. U. z 1958 r. Nr 23, poz. 97).

** Obecnie art. 435 k.c.

*** Obecnie art. 429 i 430 k.c.

9) 1. Naruszenie przez pracodawcę obowiązku wynikającego z art. 1 rozporządzenia z dnia 16 marca 1928 r. o bezpieczeństwie i higienie pracy (Dz.U. Nr 35, poz. 325)* decyduje przede wszystkim o odpowiedzialności zakładu pracy na podstawie zarówno art. 196 ustawy o ubezpieczeniu społecznym, jak i art. 24 dekretu o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin.

2. Zasady bezpieczeństwa ruchu na bocznicach kolejowych, określone w wydanych przez Polskie Koleje Państwowe przepisach i zawarte w tzw. umowach bocznicowych, powinny być zachowywane nie tylko przez posiadacza (użytkownika) bocznic, ale także przez każdego, kto z bocznic na własny rachunek i niebezpieczeństwo korzysta. Jeśli chodzi o stosunki prawne pomiędzy osobą, korzystającą w ten sposób z bocznic, jako pracodawcą a jej pracownikami, to wskazane w tych przepisach zasady bezpieczeństwa ruchu uznać należy za posiadające również charakter przepisów szczegółowych w zakresie bezpieczeństwa i higieny pracy.

(Orzec. SN 13.II.1957 r. 2 CR 1122/56 — PZS 12/1957, str. 64).

* Obecnie ustawa z 30.III.1965 r. o bezpieczeństwie i higienie pracy (Dz. U. Nr 13, poz. 91).

10) 1. Szczególne unormowanie odpowiedzialności zakładu pracy za wypadki w zatrudnieniu przepisami dekretu z dn. 25.VI.1954 r. o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (Dz. U. z 1956 r. Nr 43, poz. 200)* wyłącza w zakresie przewidzianym w omawianym akcie prawnym stosowanie ogólnych zasad kodeksu zobowiązań o odpowiedzialności za czyny niedozwolone, a między innymi przepisu art. 152 k.z.**

2. Obowiązek należytej troski w zakresie ochrony życia i zdrowia pracownika jest jednym z głównych obowiązków pracodawcy, ciążących na nim z mocy wiążących go umów o pracę. Do niego należy zapewnienie takich warunków bezpieczeństwa i higieny pracy oraz stworzenie takich warunków technicznych, które w sposób maksymalny wyłączają możliwość wypadków w zatrudnieniu. Od odpowiedzialności wynikającej z naruszenia przepisów dotyczących ochro-

ny życia i zdrowia pracowników nie może się on uchylać przez powołanie się na to, że wykonanie konkretnego zadania produkcyjnego łączącego się z obowiązkiem przestrzegania bezpieczeństwa pracy zlecił osobie trzeciej i że w wyborze tej osoby nie można mu przypisać winy. W tym zakresie, z uwagi na postanowienia umowy o pracę gwarantujące pracownikowi maksimum bezpieczeństwa, za działania i zaniechania osób, którymi pracodawca się wyłącza, odpowiada on na podstawie art. 241 k.z., *** tak jak za własne działanie i zaniechanie.

(Orzecz. SN 1.III.1957 r. 2 CR 539/55 -- PZS 12/1957, str. 57).

* Obecnie tekst jednolity, ogłoszony w Dz. U. z 1958 r. Nr 23, poz. 97.

** Obecnie art. 435 k.c.

*** Obecnie art. 474 k.c.

- 11) 1. Art. 24 (dawn. art. 25) o p.z.e. wyłącza wzmoczoną odpowiedzialność z art. 152 k.z.* opartą na zasadzie ryzyka i uzależnia odpowiedzialność zakładu pracy jedynie od zaistnienia po jego stronie winy, polegającej na naruszeniu obowiązków wynikających z przepisów o ochronie życia i zdrowia pracownika.

2. Wina pracownika w spowodowaniu wypadku, jakiemu uległ on przy pracy, nie wyłącza odpowiedzialności zakładu pracy, jeżeli również po jego stronie zachodzi wina, polegająca na naruszeniu obowiązków z zakresu bezpieczeństwa pracy.

(Orzecz. SN 30.V.1957 r. 4 CR 545/56 — PZS 7/1958, str. 55).

* Obecnie art. 435 k.c.

- 12) 1. Obowiązujące nowe przepisy o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników kolejowych i ich rodzin nie normują całości roszczeń z tytułu szkody wywołanej wypadkiem w zatrudnieniu. Nakaz odpowiedniego stosowania przepisów dekretu o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym oznacza, że pod rządem nowych przepisów o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników kolejowych pracownicy ci i ich rodziny mają prawo do wynagrodzenia szkód przewidzianych w art. 25 dekretu z dnia 25 czerwca 1954 r., tzn. mogą dochodzić przed sądem powszechnym różnicy wynikającej między odszkodowaniem należnym w myśl przepisów prawa cywilnego a świadczeniami przyznanymi z tytułu zaopatrzenia przez właściwe władze kolejowe.

2. Moc wsteczna przepisów § 37 rozp. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników kolejowych z dnia 5 marca 1955 r. i art. 43 dekr. w tym samym przedmiocie z dnia 19 stycznia 1957 r. nie sięga poza datę 1 stycznia 1955 r. Treść tych przepisów nie daje także podstawy do wniosku, że celem ich było unormowanie skutków wszystkich zdarzeń w zakresie roszczeń emerytalnych i roszczeń cywilnoprawnych wedle nowych zasad, choćby zdarzenia te zaszły przed dniem 1 stycznia 1955 r.

(Orzecz. SN 19.X.1957 r. 1 CR 1087/56 — OSPiKA 1959, poz. 262).

- 13) Przepis art. 24 ust. 2 dekretu o p.z.e. dotyczy tylko kręgu wymienionych w nim osób uprawnionych do świadczeń przewidzianych w dekrete, natomiast nie ma on zastosowania do takich osób, które z tych czy innych względów nie posiadają uprawnień do świadczeń z ubezpieczenia społecznego. Osoby te mogą

dochodzić od uspołecznionych zakładów pracy odszkodowania na zasadach ogólnych prawa cywilnego, wymienionych w przepisach kodeksu zobowiązań.*

(Orzec. SN 29.IX.1958 r. 2 CR 817/57 — PiZS 5/1960, str. 84).

* Por. Dział I, poz. 15.

- 4) Sformułowanie art. 24 dekretu o p.z.e., jego założenia i cel nie uzasadniają zważenia zasięgu tego artykułu do wypadków w zatrudnieniu. Pracownik może dochodzić w myśl art. 24 odszkodowania od uspołecznionego zakładu pracy także z tytułu choroby i niezdolności do pracy, jeżeli zachodzi związek przyczynowy między szkodą a naruszeniem przez ten zakład obowiązków wynikających z przepisów dotyczących ochrony życia i zdrowia pracowników. Jakkolwiek tego rodzaju szkody z reguły zdarzają się pracownikom w związku z normalnym zatrudnieniem, to jednak mogą zdarzyć się także przy innej działalności pracownika na terenie zakładu pracy, chyba że leżą całkowicie poza granicami wzajemnych praw i obowiązków wpływających ze stosunku pracy.

(Orzec. SN 21.XI.1958 r. 2 CR 995/57 — PiZS 6/1960, str. 86).

- 5) Art. 24 § 2 dekretu o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym nie zawiera takiego ograniczenia, że z żądaniem odszkodowawczym wystąpić mogą jedynie osoby, którym przyznano świadczenie socjalne na podstawie przepisów tego dekretu. Przepis ten, mówiąc o osobach uprawnionych do świadczeń w myśl dekretu (zdanie pierwsze), ma na myśli samego pracownika i członków jego rodziny wymienionych w rozdziale IV dekretu— bez względu na to, czy przyznano tym osobom świadczenie socjalne przewidziane w dekrete.

(Orzec. SN 20.V.1959 r. 2 CR 386/58 — OSPiKA 1960, poz. 120).

* Por. Dział I, poz. 13.

- 6) Jeżeli żołnierz skierowany do pracy w kopalni w czasie odbywania służby wojskowej pobierał wynagrodzenie z funduszków kopalni za wykonywane w niej czynności oraz korzystał z udzielanych mu przez kopalnię urlopów, to wówczas uznać należy, że został z nim związany stosunek pracy, a zatem kopalnia ponosi odpowiedzialność na podstawie art. 24 dekretu o p.z.e. za skutki wypadku, jakiemu pracownik ten uległ podczas pracy w kopalni.

(Orzec. SN 13.VI.1959 r. 3 CR 1163/58 — PiZS 1/1961, str. 68).

- 7) Kto dochodzi odszkodowania od uspołecznionego zakładu pracy na podstawie art. 24 ust. 2 dekretu o p.z.e., obowiązany jest udowodnić naruszenie w konkretnym przypadku przez ten zakład jego obowiązków, wynikających z przepisów dotyczących ochrony życia i zdrowia pracowników.* Sąd powinien wziąć aktywny udział w zbieraniu materiału dowodowego w sprawach o odszkodowanie za wypadki w zatrudnieniu — zgodnie z art. 236 § 1 kodeksu postępowania cywilnego.**

(Orzec. SN 28.X.1959 r. 1 CR 1164/58 — „Przyjaciel przy pracy” 9/1961, str. 27).

* Por. Dział I, poz. 1.

** Obecnie art. 232 k.p.c.

- 18) Pracodawca delegujący pracownika do pracy, do której nie był on przygotowany, w innym zakładzie, nie może się uchylać od odpowiedzialności za wypadek, któremu uległ ten pracownik, tylko dlatego, że zakład pracy, do którego pracownika delegowano, dopuścił się poważnych uchybień w zakresie bezpieczeństwa pracy.

(Orzec. SN 18.V.1960 r. 2 CR 1111/59 — OSPiKA 1961, poz. 116).

- 19) Konsekwencją tego, że w danej sprawie nie ma zastosowania art. 24 dekretu z dnia 25 czerwca 1954 r. o p.z.e., gdyż powód nie jest uprawniony do świadczeń na podstawie tego dekretu, jest możliwość dochodzenia przez osobę poszkodowaną od uspołecznionego zakładu pracy wynagrodzenia szkód wywołanych chorobą, niezdolnością do pracy lub śmiercią — bez względu na to, czy wskazane przyczyny powstania szkody wywołane zostały naruszeniem przez zakład pracy jego obowiązków, wynikających z przepisów dotyczących ochrony życia i zdrowia pracowników. Nie do przyjęcia byłoby zapatrywanie, jakoby sytuacja, w której nie ma zastosowania art. 24 dekretu, w ogóle przecinała osobie poszkodowanej możliwość dochodzenia odszkodowania na podstawie właściwych przepisów prawa cywilnego.

(Orzec. SN 15.VI.1960 r. 2 CR 1034/59 — OSPiKA 1961, poz. 118).

- 20) Gdy pracownik uległ na terenie zakładu pracy porażeniu prądem, a sprawcą podłączenia prądu był zapewne któryś z pracowników, zakładowi pracy nie można by przypisać naruszenia zasad bezpieczeństwa pracy, jeżeli odpowiedzialni pracownicy zakładu pracy o podłączeniu prądu nie wiedzieli, nie mogli tego w normalnym toku czynności zauważyć i podłączenia usunąć. Odpowiedzialność za pracownika, który podłączenia prądu dokonał, nie znajdowałaby też podstawy w przepisie art. 145 k.z.,* skoro wyrządzenie przez tego pracownika szkody przez lekkomyślne czy zbrodnicze podłączenie prądu nie może być żadną miarą poczytane za wyrządzenie szkody „przy wykonywaniu powierzonej mu czynności”.

(Orzec. SN 30.VIII.1960 r. 4 CR 790/59 — OSPiKA 1961, poz. 313).

* Obecnie art. 430 k.c.

- 21) Roszczenia o odszkodowanie za nieszczęśliwy wypadek nie podlegają rozpoznaniu przez komisje rozjemcze.

(Decyzja CRZZ z 24.IV.1961 r. nr 15/67/ZKR/60 — PiZS 8—9/1961, str. 116).

- 22) 1. Okoliczność, że samochód użyty do przewozu towarów stanowił własność innej osoby, nie wyłącza odpowiedzialności pracodawcy przewidzianej w art. 24 dekretu o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin.

2. Fakt, że pracownikowi, który uległ wypadkowi, przysługuje roszczenie z art. 153 k.z.* przeciwko PKS jako właścicielowi samochodu, nie zwalnia pracodawcy od odpowiedzialności. Poszkodowanemu przysługiwać może kilka roszczeń przeciwko różnym osobom z różnych podstaw prawnych i do niego należy wybór roszczenia. Wystąpienie przez poszkodowanego pracownika z rosz-

czeniem przeciwko swemu pracodawcy uzasadnia konieczność jedynie oceny słuszności tego roszczenia w świetle art. 24 dekretu o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym. Nie przesądza to oczywiście o ewentualnych roszczeniach regresowych, jakie zakład pracy może mieć w stosunku do PKS czy też kierowcy samochodowego.

(*Orzeczn. SN 3.V.1961 r. 2 CR 1092/60 — OSN 1962, zeszyt III, poz. 104 i PiZS 9—10/1962, str. 108*).

• Obecnie art. 436 k.c.

- 23) Odpowiedzialność szkoły za bezpieczeństwo dzieci także w czasie zajęć w zakresie wychowania fizycznego i moralnego młodzieży szkolnej nie uchyła odpowiedzialności za bezpieczeństwo dzieci w czasie wspomnianych zajęć organizacji, które takie zajęcia bezpośrednio organizują.*

(*Orzeczn. SN 30.I.1962 r. 2 CR 144/61 — OSNCP 1963, zeszyt VII—VIII, poz. 148 i OSPiKA 1963, poz. 109*).

• Patrz także Dział I, poz. 29.

- 24) Przepis art. 24 dekretu z dnia 25 czerwca 1954 r. o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin — w takim zakresie, w jakim dotyczy odpowiedzialności Państwa, przedsiębiorstwa państwowego lub innej organizacji państwowej posiadającej odrębną osobowość prawną — jest przepisem szczególnym w rozumieniu art. 7 ustawy z dnia 15 listopada 1956 r. o odpowiedzialności Państwa za szkody wyrządzone przez funkcjonariuszów państwowych i wyłącza zastosowanie przepisów art. 1—6 tej ustawy w zakresie unormowanym tym przepisem.*

(*Orzeczn. SN 17.X.1962 r. II PR 36/62 — OSNCP 1963, zeszyt II, poz. 244*).

• Obecnie art. 417—421 k.c.

- 25) Na pytanie prawne: „Czy art. 24 dekretu z dnia 25 czerwca 1954 r. o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin wyłącza w stosunku do uspołecznionych zakładów pracy wzmożoną odpowiedzialność z art. 152 i 153 k.z.*, opartą na zasadzie ryzyka?”

SN udzielił odpowiedzi twierdzącej.

(*Uchwała SN 21.III.1963 r. III PO 6/63 — OSNCP 1963, zeszyt XI, poz. 236*).

• Obecnie art. 435 i 436 k.c.

- 26) Jeżeli więzień karny zatrudniony przy pracy administracyjno-gospodarczej w więzieniu ulegnie w czasie zatrudnienia wypadkowi, a nie zostaną ustalone okoliczności wyłączające winę funkcjonariuszy więziennych, to przyjęć należy, że spoczywający na funkcjonariuszach więziennych obowiązek dozoru i opieki nad więźniem nie był należycie wykonany oraz że zaniedbanie to uzasadnia odpowiedzialność Skarbu Państwa za skutki wypadku na podstawie ustawy z dnia 15 listopada 1956 r. o odpowiedzialności Państwa za szkody wyrządzone przez funkcjonariuszów państwowych.*

(*Orzeczn. SN 3.V.1963 r. 3 CR 395/62 — OSPiKA 1965, poz. 7*).

• Obecnie art. 417—421 k.c.

- 27) Pracownikowi kolejowemu, zatrudnionemu na stanowisku zajmowanym na podstawie mianowania, który uległ wypadkowi w zatrudnieniu przed dniem 1 stycznia 1955 r., przysługuje droga sądowa do dochodzenia roszczeń z tytułu renty uzupełniającej i zadośćuczynienie, jeżeli przed tym dniem z powodu zatrudnienia na kolei nie mógł uzyskać w postępowaniu administracyjnym emerytury i odszkodowania.

(Uchwała składu 7 sędziów SN 23.V.1963 r. III PO 9/63 — OSPiKA 1963, poz. 245).

- 28) Przewidziane w rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 1 grudnia 1961 r. (Dz. U. Nr 53, poz. 311) stawki, wypłacane poszkodowanym z tytułu obowiązkowego ubezpieczenia posiadaczy pojazdów mechanicznych za szkody wyrządzone ruchem tych pojazdów, nie wiążą sądu w ustaleniu wysokości odszkodowania i nie unicestwiają roszczenia o zadośćuczynienie za krzywdę moralną i cierpienia fizyczne.

(Orzec. SN 6.IX.1963 r. II PR 561/62 — OSNCP 1964, zeszyt IV, poz. 84).

- 29) Do obciążenia odpowiedzialnością z art. 145 k.z.* Skarbu Państwa za wypadek, jakiemu uległ uczeń w czasie lekcji gimnastyki, wystarczy ustalenie, że organizacja szkolenia gimnastycznego była nieprawidłowa, a więc że tym samym można przypisać winę funkcjonariuszom szkoły lub jednostki nadrzędnej, chociażby nawet nauczyciel bezpośrednio prowadzący lekcję winy nie ponosił.**

(Orzec. SN 14.XI.1964 r. 1 CR 317/64 — PiP 4—5/1966, str. 819).

* Obecnie art. 430 k.c.

** Por. Dział I, poz. 23.

- 30) Przyznanie przez organy wojskowe jednorazowego odszkodowania za wypadek, który zdarzył się w czasie odbywania służby wojskowej w związku z tą służbą, nie wyłącza dochodzenia uzupełnienia odszkodowania w drodze sądowej.

(Orzec. SN 10.V.1965 r. I PR 96/65 — OSNCP 1966, zeszyt II, poz. 25).

- 31) Odmowa przyznania renty inwalidzkiej nie przesądza sama przez się — w sensie negatywnym — o roszczeniu pracownika o rentę odszkodowawczą na podstawie prawa cywilnego.

(Orzec. SN 21.X.1965 r. II PR 64/64 — OSNCP 1966, zeszyt IV, poz. 67).

- 32) Do odpowiedzialności społecznionej jednostki eksploatującej statek powietrzny za skutki wypadku lotniczego, który dla poszkodowanego jest wypadkiem w zatrudnieniu, mają zastosowanie przepisy art. 24 powyższego dekretu, a nie przepisy prawa lotniczego (Dz. U. z 1962 r. Nr 32, poz. 153), w szczególności art. 79 ust. 1 tego prawa.

(Orzec. SN 7.X.1965 r. I PR 254/63 — OSNCP 1965, zeszyt IX, poz. 147 i PiZS 1/1967, str. 57).

- 33) Dążenie do zapewnienia należytej ochrony uprawnień pracowniczych znalazło wyraz w szerokim zasięgu stosowania odrębnego postępowania, unormowane-

go w art. 459—477 k.p.c. Zasięg ten obejmuje nie tylko sprawy „o roszczenia pracowników”, jak głosi nazwa tytułu VII działu III księgi pierwszej k.p.c., ale także sprawy „o naprawienie szkód wyrządzonych pracownikowi przez zakład pracy, a w szczególności wywołanych wypadkiem w zatrudnieniu lub chorobą zawodową” (art. 459 § 1 k.p.c.).

Roszczenia o naprawienie wymienionych szkód mogą wynikać nie tylko z umownego stosunku pracy. Szkody te bowiem mogą być wyrządzone także czynem niedozwolonym (najczęściej wskutek naruszenia przepisów bhp), przy czym mogą one być wyrządzone pracownikowi przez zakład pracy, z którym nie wiąże go umowny stosunek pracy i do którego pracownik został wysłany w związku z wykonywaniem swych czynności pracowniczych. Toteż ustawodawca w art. 459 § 1 k.p.c. objął postępowaniem odrębnym osobno roszczenia pracowników „ze stosunku pracy” i osobno roszczenia „o naprawienie szkód wyrządzonych pracownikom przez zakład pracy”. Postępowanie odrębne obejmuje więc także sprawy, w których strony występują w procesie w innym charakterze niż kontrahenci umowy o pracę.

Znaczenie terminu „pracownik” użytego w art. 459—477 k.p.c. wykracza zatem poza oznaczenie kontrahenta umownego stosunku pracy i obejmuje także osoby, które nie pozostają w takim stosunku z zakładem pracy. O szerokim znaczeniu terminu „pracownik” w kontekście wskazanych przepisów świadczy także treść art. 459 § 2 k.p.c., który nakazuje stosować te przepisy odpowiednio nie tylko do roszczeń członków spółdzielni pracy wynikających ze spółdzielczego stosunku pracy, lecz także do roszczeń spadkobierców pracowników i członków spółdzielni pracy w sprawach wskazanych w paragrafie pierwszym tego przepisu, „jak również w sprawach o świadczenia należące się członkom rodzin pracowników”.

(Z wytycznych wymiaru sprawiedliwości i praktyki sądowej dotyczących ochrony uprawnień pracowniczych w postępowaniu odrębnym, III PZP 28/66 — OSNCP 1967, zeszyt I, poz. 1).

34) 1. Pracownik, który uległ wypadkowi w zatrudnieniu, ma roszczenie odszkodowawcze przeciwko każdemu, kto zawinił wypadek, niezależnie od tego, czy jest to pracodawca, czy też osoba trzecia.

2. Jakkolwiek przepisy bhp są ustanawiane w interesie pracowników, to jednak naruszenie tych przepisów, jeśli spowoduje szkodę osoby nie zatrudnionej w danym zakładzie pracy a uprawnionej do przebywania w nim, będzie uzasadniać odpowiedzialność zakładu wobec tej osoby na podstawie art. 134 k.z. *

(Orzec. SN 2.VI.1966 r. II CR 421/65 — OSPiKA 1967, poz. 67).

* Obecnie art. 415 k.c.

DZIAŁ II

NARUSZENIE PRZEZ ZAKŁAD PRACY JEGO OBOWIĄZKÓW WYNIKAJĄCYCH Z PRZEPISÓW DOTYCZĄCYCH OCHRONY ZDROWIA I ŻYCIA PRACOWNIKÓW

- 1) Pracodawca, który nie dostarczył robotnikowi okularów ochronnych do pracy przy oczyszczaniu betonu przy pomocy kilofu, połączonej z niebezpieczeństwem uszkodzenia oczu robotników przez odpryski, dopuścił się zaniedbania swych obowiązków wynikających z przepisów o ochronie życia i zdrowia pracowników (art. 1 rozporządzenia Prezydenta RP z dn. 16.III.1928 r. o bezpieczeństwie i higienie pracy)* bez względu na to, czy Inspekcja Pracy wydała konkretny nakaz stosowania okularów ochronnych przy obróbce betonu w jego przedsiębiorstwie, i wobec tego ponosi według art. 196 ust. 1 ustawy z dnia 28.III.1933 r. o ubezpieczeniu społecznym** odpowiedzialność za wypadek, jakiemu uległ robotnik przy pracy, polegający na zranieniu mu oka przez odłamek uderzonego kilofem betonu.

(Orzec. SN 13.X.1945 r. C II 673/45 — PiP 4/1946, str. 129 i PZS 9/1953, str. 159).

* Obecnie ustawa z 30.III.1965 r. o bezpieczeństwie i higienie pracy (Dz. U. Nr 13, poz. 91).

** Obecnie art. 24 dekretu o p.z.e. (Dz. U. z 1958 r. Nr 23, poz. 97).

- 2) 1. W myśl art. 137 ustawy z dn. 28.III.1933 r. o ubez. społ.* za wypadek w zatrudnieniu uznać należy nie tylko wypadek powstały bezpośrednio przy pracy lub mający swoją bezpośrednią przyczynę w pracy, lecz również wypadek, któremu uległ pracownik w czasie przewożenia go przez pracodawcę — samochodem lub w ogóle środkiem komunikacyjnym poruszonym za pomocą sił przyrody — z zakładu pracy na inne miejsce wykonania pracy zleconej lub w drodze powrotnej z takiego miejsca do zakładu pracy.

2. Jeżeli pracodawca przy przewożeniu swoich pracowników z zakładu pracy do miejsca pracy poza terenem zakładu pracy nie przestrzega przepisów o ruchu pojazdów mechanicznych, to stanowi to zaniedbanie obowiązków wynikających z przepisów o ochronie życia i zdrowia pracowników w rozumieniu art. 195 ustawy o ubez. społ.**

(Orzec. SN ŁC 289/50 — OSN 1950, zeszyt II, poz. 47 i PZS 1—2/52, str. 21).

* Obecnie art. 36 dekretu o p.z.e. (Dz. U. z 1958 r. Nr 23, poz. 97).

** Obecnie art. 34 dekretu o p.z.e. (Dz. U. z 1958 r. Nr 23, poz. 97).

- 3) 1. Warunkiem odpowiedzialności pracodawcy z art. 196 ust. 1 ustawy o ubezpieczeniu społecznym* za zaniedbanie przez niego obowiązków wynikających z przepisów o ochronie życia i zdrowia pracowników nie jest wydanie przepisów szczegółowych przewidzianych w art. 2 rozporządzenia Prezydenta Rzplitej o bezpieczeństwie i higienie pracy; odpowiedzialność pracodawcy wynika już z naruszenia ogólnych zasad art. 1 tegoż rozporządzenia**, jeżeli

określenie szczegółowych zasad bezpieczeństwa nie wymaga wiedzy fachowej, a zasady te określa powszechne doświadczenie.

2. Tam gdzie możliwe jest — dla zapewnienia bezpieczeństwa — lepsze urządzenie techniczne, pracodawca nie może tolerować gorszego oraz zrzucić z siebie odpowiedzialności przez wydanie instrukcji.

(Orzec. SN 31.XII.1951 r. I C 320/51 — PZS 8/1952, str. 108).

* Obecnie art. 24 dekretu o p.z.e. (Dz. U. z 1958 r. Nr 23, poz. 97).

** Obecnie ustawa z 30.III.1965 r. o bhp (Dz. U. Nr 13, poz. 91).

- 4) Przy rozpatrywaniu sprawy wypadku przy pracy sąd powinien ze szczególną skrupulatnością i wnikliwością zanalizować przyczyny wypadku i ocenić, czy zostały zachowane wszystkie przepisy o bezpieczeństwie pracy.

(Orzec. SN 10.VII.1952 r. C 124/52 — NP 5/1953, str. 72).

- 5) 1. Maszyny powinny być zabezpieczone nie tylko dla ochrony robotników bezpośrednio przy nich zatrudnionych, ale także dla ochrony wszystkich osób pracujących w danym zakładzie pracy, którym z tych czy innych względów wypadnie przejść koło maszyn.

2. Przy dopuszczeniu do pracy robotnicy młodocianej pracodawca nie może przestać na braku jej oświadczenia co do jej wieku, lecz sam obowiązany jest wiek jej pozytywnie stwierdzić.

(Orzec. SN 10.IV.1953 r. II C 1157/52 — PZS 6/1954, str. 55).

- 6) Nieprzestrzeganie przepisów o bezpieczeństwie i higienie pracy, które w myśl art. 196 ustawy z 28 marca 1933 r. o ubezpieczeniu społecznym (Dz. U. Nr 51, poz. 396) * uzasadnia odpowiedzialność pracodawcy wobec pracownika lub jego rodziny za skutki wypadku przy pracy, może polegać zarówno na używaniu maszyn, aparatów i innych urządzeń technicznych skonstruowanych wadliwie i niezgodnie z obowiązującymi w tej mierze przepisami i zasadami techniki, jak i na nieutrzymywaniu ich w należyłym stanie. Jeśli wypadek zatem, wskutek którego pracownik stracił życie lub zdrowie, spowodowany został tym, iż maszyna nie była utrzymywana przez kierownictwo zakładu pracy w stanie całkowitej sprawności, to zachodzą przesłanki odpowiedzialności pracodawcy za szkodę stąd wynikłą — zgodnie z art. 196 powyższej ustawy. *

(Orzec. SN 10.VI.1953 r. C 2293/52 — PZS 8—9/1954, str. 84).

* Obecnie art. 24 dekretu o p.z.e. (Dz. U. z 1958 r. Nr 23, poz. 97).

- 7) Wydanie pracownikom do pracy narzędzia nie odpowiadającego obowiązującym normom (np. młota z trzonem wykonanym z niewłaściwego drzewa) stanowi zaniedbanie obowiązków wynikających z przepisów mających na celu ochronę zdrowia i życia pracowników i w razie wypadku uzasadnia obowiązek zwrotu przez zakład pracy Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych świadczeń wypłaconych poszkodowanemu pracownikowi tego zakładu pracy.

(Orzec. GKA 25.XI.1955 r. III-13-491/55 — PZS 7/1956, str. 59).

- 8) Przewożenie przez pracodawcę pracowników do miejsca pracy i z miejsca pracy środkiem lokomocji, który nie jest przystosowany do wożenia osób i nie po-

winien być do tego celu używany, jak również zaniedbanie przy tym przewożeniu obowiązujących przepisów o ruchu pojazdów na drogach publicznych stanowi naruszenie obowiązków pracodawcy wynikających z przepisów dotyczących ochrony życia i zdrowia pracowników i uzasadnia w myśl art. 24 dekretu o p.z.e.* zwrot przez pracodawcę przyzyskiwanej przez radę narodowej** świadczeń wypłaconych osobom uprawnionym w razie choroby, niezdolności do pracy lub śmierci pracownika spowodowanej powyższymi okolicznościami.

(Orzec. GKA 25.IV.1956 r. II-A-31/56 — PZS 10/1957, str. 64).

* Obecnie art. 26 dekretu o p.z.e. (Dz. U. z 1958 r. Nr 23, poz. 97).

** Obecnie Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych.

- 9) Bezpieczeństwo pracy powinno być zapewnione użyciem najlepszych, możliwych do zastosowania i potrzebnych w danych okolicznościach urządzeń, przy czym nie można zastępować realnych zabezpieczeń zakazami lub nakazami określonego zachowania się pracownika.

Granice obowiązku pracodawcy określają możliwości techniczne zabezpieczenia pracy w danych warunkach i oceniana rozsądnie potrzeba zabezpieczenia. Użycie zabezpieczenia gorszego, gdy przezorne przewidywanie możliwości wypadków nakazywało użyć lepszego, a możliwości techniczne po temu istniały, oraz „uzupełnienie” takiego gorszego zabezpieczenia zakazami, pouczeniami i hasłami nie zwalnia pracodawcy od odpowiedzialności za szkodę wynikłą dla pracownika wskutek wypadku.

(Orzec. SN 14.VI.1956 r. IV CR 1136/55 — PZS 1/1957, str. 48 i „Przyjaciel przy pracy” 1/1959, str. 27).

- 10) 1. Do obowiązków uspołecznionego zakładu pracy wobec zatrudnionych w nim osób należy stworzenie im takich warunków pracy, które by maksymalnie zapewniały bezpieczeństwo ich życia i zdrowia.

2. W myśl art. 25 dekretu* zakład pracy odpowiada za wypadki nie tylko gdy zachodzi wina po stronie pracodawcy lub jego zastępcy, jak to miało miejsce w świetle art. 196 ustawy z dnia 28 marca 1933 r. o ubezpieczeniu społecznym (Dz. U. Nr 51, poz. 396)*, ale także gdy którykolwiek z pracowników zawinił chorobę, niezdolność do pracy lub śmierć innego pracownika.

(Orzec. SN 7.VII.1956 r. II CR 251/56 — PZS 1/1957, str. 53).

* Obecnie art. 24 dekretu o p.z.e. (Dz. U. z 1958 r. Nr 23, poz. 97).

- 11) 1. Przy określaniu odpowiedzialności pracodawcy za szkody wywołane chorobą, niezdolnością do zarobkowania lub śmiercią pracownika wskutek zaniedbania obowiązków, wynikających z przepisów o ochronie życia i zdrowia pracowników, należy przepisy o ruchu pojazdów mechanicznych na drogach publicznych traktować na równi z przepisami o bezpieczeństwie pracy.

2. Kierowca samochodowy powinien być — w zakresie odpowiedzialności z art. 196 ustawy o ubezpieczeniu społecznym — uważany za zastępcę pracodawcy.*

3. Okoliczność, że kierowca, prowadząc samochód na oblodzonej drodze i bez łańcuchów na kołach, rozwijał za dużą szybkość, w wyniku której inny pracownik jadący służbowo w samochodzie poniósł śmierć w wypadku, uzasad-

nia odpowiedzialność pracodawcy z art. 196 ustawy o ubezpieczeniu społecznym.*

(Orzec. SN 20.XII.1956 r. 4 CR 940/55 — PZS 5/1957, str. 57).

* Zasady tu wyrażone mają analogiczne zastosowanie w świetle przepisu art. 24 dekretu o p.z.e. (Dz. U. z 1958 r. Nr 23, poz. 97).

- 12) Okoliczność, że żaden obowiązujący przepis prawny nie nakazuje określonych środków (urządzeń) bezpieczeństwa pracy, nie zwalnia jeszcze pracodawcy od odpowiedzialności, gdy tego rodzaju środki bezpieczeństwa pracy wskazuje samo życie (powszechne doświadczenie).

(Orzec. SN 10.I.1957 r. 4 CR 825/56 — PZS 1/1958, str. 57).

- 13) Pracodawca nie może się uwolnić od obowiązku przestrzegania przepisów o bezpieczeństwie i higienie pracy przez to, że pewne roboty prowadzi przy użyciu maszyn lub innych urządzeń, należących do osoby trzeciej.

Pracodawca powinien wszystkie procesy zachodzące w toku wykonywania pracy przez jego pracowników tak unormować, by bezpieczeństwo i higiena pracy były w pełni zapewnione, i to bez względu na to, czy działa przy tym sam przez swój organ, czy też przez „zastępcę” i czy ten zastępca jest jego pracownikiem, czy też w danym zakresie pracodawca posługuje się jako zastępca osobą trzecią (jej personelem). Art. 196 nie wymaga, by „zastępca” był pracownikiem pracodawcy zobowiązanego do wynagrodzenia szkody, to też dla przyjęcia odpowiedzialności pracodawcy za wypadek przy pracy, jakiemu uległ pracownik w czasie przewożenia go samochodem, obojętną rzeczą jest to, czy samochód ten stanowił własność pracodawcy, czy też osoby trzeciej i czy był on kierowany przez szofera będącego pracownikiem tegoż pracodawcy, jak również czy pracodawca miał możliwość wyboru innego samochodu.*

(Orzec. SN 15.I.1957 r. 2 CR 873/56 — PZS 10/1957, str. 63).

* Wyrażony tu pogląd prawny ma analogiczne zastosowanie także przy stosowaniu obowiązującego obecnie przepisu art. 24 dekretu z dn. 25.VI.1954 r. o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym (jedn. tekst: Dz. U. z 1958 r. Nr 23, poz. 97).

- 14) Niezaopatrzenie łodzi przez uspołecznione przedsiębiorstwo rybackie w potrzebny sprzęt ratowniczy stanowi zaniedbanie obowiązków pracodawcy, wynikających z przepisów dotyczących ochrony życia i zdrowia pracowników w rozumieniu art. 25 dekretu z dnia 25 czerwca 1954 r. o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (art. 24 jednolitego tekstu ogłoszonego w Dz. U. z 1956 r. Nr 43, poz. 200).*

(Orzec. GKA 18.IV.1957 r. III 2 308/56 — OSPiKA 1957, poz. 53).

* Obecnie: Dz. U. z 1958 r. Nr 23, poz. 97.

- 15) Osoby sprawujące kierownictwo zakładu pracy lub poszczególnych działów pracy, nadzór nad pracą, nadzór techniczny lub nadzór lekarsko-higieniczny są obowiązane nadto do stałego pouczenia osób sobie podległych o treści obowiązujących przepisów z zakresu bhp oraz do nadzoru nad ich przestrzeganiem.

(Orzec. SN 11.VII.1957 r. CR 304/57 — „Przyjaciel przy pracy” 2/1959, str. 26).

- 16) Przedsiębiorca, który trudni się wykonywaniem przeładunków, a przeprowadza je tylko swymi ludźmi bez dostarczenia własnych koniecznych urządzeń, powinien zapewnić im tam, gdzie pracują, pełne bezpieczeństwo pracy — tak jak gdyby i urządzenia były jego własne — i wskutek tego ponosi za wszelkie niedomagania w tych urządzeniach odpowiedzialność tak, jak gdyby należały do niego. Pracodawca powinien wszystkie procesy zachodzące w toku wykonywania pracy przez jego pracowników, nawet w innym miejscu, tak unormować, by bezpieczeństwo i higiena pracy były w pełni zapewnione, a to bez względu na to, czy działał przy tym sam przez właściwy organ, czy też przez zastępcę (art. 196 ustawy o ubezpieczeniu społecznym *) i czy ten zastępca jest jego pracownikiem, czy też w danym zakresie pracodawca posługuje się — jako zastępcą — osobą trzecią. Żaden przepis nie wymaga, aby zastępcą był pracownik pracodawcy zobowiązanego do wynagrodzenia szkody.

(Orzec. SN 23.XII.1957 r. 2 CR 533/57 — OSPiKA 1959, poz. 36, str. 82).

* Obecnie art. 24 dekretu o p.z.e. (Dz. U. z 1958 r. Nr 23, poz. 97).

- 17) 1. Naruszenie przez przedsiębiorstwo remontowo-budowlane w wyniku nie dbalstwa swoich pracowników — obowiązku ogrodzenia zmagazynowanych materiałów budowlanych i zamknięcia do nich dostępu stosownie do § 4 pkt 4 rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Opieki Społecznej z dnia 23 maja 1935 r. (Dz. U. Nr 50, poz. 329) uzasadnia na mocy art. 137 k.z.* solidarną odpowiedzialność przedsiębiorstwa za powstałą szkodę wraz z bezpośrednim sprawcą szkody.

2. Przy zaniechaniu szkoda z reguły nie jest bezpośrednim następstwem bezczynności, lecz innej przyczyny, do powstania której dochodzi właśnie ze względu na zaniechanie.

(Orzec. SN 9.I.1958 r. 3 CR 1112/57 — PiZS 11/1959, str. 79).

* Obecnie art. 411 k.c.

- 18) Zaniechanie przez zakład pracy stosowania środków zabezpieczających życie i zdrowie pracowników stanowi naruszenie zasad bezpieczeństwa pracy i uzasadnia odpowiedzialność zakładu za wypadek, jakiemu uległ pracownik, jeżeli wypadek ten był normalnym następstwem wspomnianego zaniechania. Odpowiedzialność uspołecznionego zakładu pracy za wypadki w zatrudnieniu zachodzi także wówczas, gdy wprawdzie nie można się dopatrzeć pogwałcenia przez ten zakład konkretnego przepisu o ochronie życia i zdrowia pracowników, jednakże nastąpiło naruszenie przewidziane w art. 1 rozporządzenia Prez. Rzplitej z dnia 16 marca 1928 r. o bezpieczeństwie i higienie pracy (Dz. U. Nr 35, poz. 325)* ogólnych zasad, polegających na zapewnieniu takich warunków bezpieczeństwa i higieny pracy oraz na stworzeniu takich warunków technicznych, które w sposób maksymalny wyłączają możliwość wypadków w zatrudnieniu.

(Orzec. SN 9.IV.1958 r. 1 CR 798/57 — PiZS 2/1960, str. 70).

* Obecnie ustawa z 30.III.1965 r. o bhp (Dz. U. Nr 13, poz. 91).

- 19) Zatrudnienie pracownika poza normalnymi godzinami pracy stanowi naruszenie przepisów o ochronie życia i zdrowia pracowników tylko wtedy, gdy zatrudniono go w godzinach nadliczbowych w taki sposób, że zagraża to jego

życiu i zdrowiu, jak np. zatrudnienie pracownika w taki sposób, że pozbawiony on jest możliwości wypoczynku.

(Orzec. SN 10.IV.1958 r. 3 CR 894/57 — OSPiKA 1959, poz. 40).

20) 1. Transport samochodowy nie jest ściśle reglamentowany co do godzin pracy i w razie potrzeby kierowca powinien prowadzić samochód nawet po odpracowaniu normalnego dnia pracy.

2. Nie można rozpatrywać kwestii zależności służbowej pod kątem godzin pracy. Zwierzchnik służbowy jest odpowiedzialny również za swoje polecenie wydane poza godzinami pracy, albowiem jego pieczy powierzony jest odcinek gospodarki lub administracji społecznej przez cały czas jego urzędowania bez względu na porę dnia. Toteż zwierzchnik wydający, nawet po godzinach pracy, polecenie jazdy samochodem pijanemu kierowcy — wbrew obowiązkowi nie tylko wydawania takiego polecenia, ale nawet niedopuszczania do samowolnego wyjazdu kierowcy — przekracza swoje uprawnienia i popełnia przestępstwo z art. 286 § 1 k.k.

3. Fakt, że przełożony pije z podwładnym wódkę, nie świadczy o braku wzajemnej zależności, jest natomiast wyrazem przyczynienia się zwierzchnika do rozluźnienia dyscypliny pracy.

(Orzec. SN 17.IV.1958 r. I K 971/57 — „Przyjaciel przy pracy” 3/1959).

21) Wypadek, jakiemu uległ pracownik w czasie zajęć sportowych, które zostały mu zlecone przez organizację społeczną, za jaką należy uważać komitet organizacyjny spartakiady, powołany z udziałem rady zakładowej i kierownictwa zakładu pracy, należy oceniać w myśl § 1 rozp. Min. Pr. i Op. Społ. z dnia 1 lipca 1954 r. w sprawie wypadków w zatrudnieniu na równi z wypadkiem w zatrudnieniu.

(Orzec. SN 9.VII.1958 r. 4 CR 75/58 — OSPiKA 1959, poz. 75).

22) Przez cały czas, gdy pracownik znajduje się w dyspozycji pracodawcy, na tym ostatnim ciąży odpowiedzialność za stworzenie takich warunków, które by wyłączyły możliwość nieszczęśliwego wypadku. Zakład pracy odpowiada za wypadek przy pracy także wówczas, gdy wprowadził nie naruszył konkretnego przepisu o ochronie życia i zdrowia pracownika, jednakże naruszył zasady bezpieczeństwa wynikające z powszechnego doświadczenia.

(Orzec. SN 12.VII.1958 r. 2 CR 1214/57 — OSPiKA 1959, poz. 288).

23) 1. Okoliczność, że pracownik ponosi winę za wypadek, wyłączałaby odpowiedzialność przedsiębiorstwa tylko wtedy, gdyby wina pracownika była wyłączna.

2. Nieprzestrzeganie przez pracownika zasad bezpieczeństwa pracy czy to z niedbalstwa, czy to, jak dzieje się najczęściej, dla osiągnięcia większych ilościowo rezultatów, wykazuje winę pracownika, ale jednocześnie tolerowanie przez zakład pracy tego stanu rzeczy czy to świadomie (np. dla zwiększenia produkcji), czy to nawet na skutek braku nadzoru — stanowi naruszenie obowiązków wynikających z zasad bezpieczeństwa pracy. Nie wystarcza bowiem

oddanie do rąk pracowników odpowiednich urzędzeń i wydanie odpowiednich instrukcji. Konieczne jest jeszcze dopilnowanie, aby te urzędzenia i instrukcje były wykorzystywane.

Brak nadzoru dowodzi winy po stronie zakładu pracy w rozumieniu art. 24 wymienionego wyżej dekretu.

3. Jakkolwiek okoliczność, że złe warunki oświetleniowe istniały od dłuższego czasu, zmniejszała możliwość wypadku o tyle, że pracownicy mogli się w pewnym sensie do takich warunków przyzwyczaić, to jednak okoliczność ta nie pozostaje bez wpływu na możliwość wypadków.

(Orzec. SN 8.IX.1958 r. I CR 524/58 — PiZS 3/1961, str. 61).

24) 1. Sformułowanie art. 24 dekretu o p.z.e., jego założenia i cel nie uzasadniają zwięzienia zasięgu tego artykułu do wypadków w zatrudnieniu. Pracownik może dochodzić w myśl art. 24 odszkodowania od uspołecznionego zakładu pracy także z tytułu choroby i niezdolności do pracy, jeżeli zachodzi związek przyczynowy między szkodą a naruszeniem przez ten zakład obowiązków wynikających z przepisów dotyczących ochrony życia i zdrowia pracowników. Jakkolwiek tego rodzaju szkody zdarzają się z reguły pracownikom w związku z normalnym zatrudnieniem, to jednak mogą się zdarzyć także przy innej działalności pracownika na terenie zakładu pracy, chyba że leżą całkowicie poza granicami wzajemnych praw i obowiązków wypływających ze stosunku pracy.

2. Troska o należyty stan maszyn obciąża zakład pracy także wobec pracownika, który za zezwoleniem korzysta z maszyn dla własnej potrzeby lub potrzeby innego pracownika tego zakładu pracy w godzinach pozasłużbowych.

3. W świetle powyższych ustaleń odmowa przyznania w postępowaniu ubezpieczeniowym renty inwalidzkiej nie wyłącza odpowiedzialności pracodawcy za wypadek, któremu pracownik uległ poza zwykłymi godzinami pracy przy użyciu — za zezwoleniem pracodawcy — maszyny, choćby dla prywatnej potrzeby, jeżeli maszyna ta nie odpowiada obowiązującym przepisom pod względem bezpieczeństwa.

(Orzec. SN 21.XI.1958 r. 2 CR 995/57 — PiZS 6/1960, str. 86).

25) Robotnik z reguły oswaja się z grożącym mu w pracy niebezpieczeństwem. Pracodawca zatem powinien tak go szkolić i taki nad nim rozłożyć nadzór, by nie dopuścić do nawyków powodujących utratę czujności. Robotnik nie może odpowiadać za utratę czujności, zwłaszcza gdy znajduje ona usprawiedliwienie w jego przemęczeniu.

(Orzec. SN 5.II.1959 r. 4 CR 383/58 — PiZS 4/1960, str. 94).

26) Zakład pracy nie może się ograniczyć do przeszkolenia pracowników i ewentualnie wydania zakazów lub nakazów w dziedzinie bhp, lecz powinien także stale kontrolować ich przestrzeganie i w razie ujawnienia niedopuszczalnych praktyk obowiązany jest zastosować energiczne środki zapewniające bezpieczeństwo zatrudnienia. Tolerowanie niebezpiecznych sposobów wykonywania pracy i niedostateczne przeciwdziałanie im stanowi zaniedbanie ze strony zakładu pracy obowiązków wynikających z przepisów dotyczących ochrony życia i zdrowia pracowników; dotyczy to zwłaszcza wielkiego zakładu pracy, dyspo-

nującego fachową obsługą i środkami finansowymi zezwalającymi na stworzenie swoim pracownikom warunków pracy, gwarantujących im bezpieczeństwo.
(Orzec. SN 3.IV.1959 r. 4 CR 415/58 — NP 4/1960, str. 573).

27) 1. Stosownie do art. 1 rozporządzenia Prezydenta RP z 16.III.1928 r. o bezpieczeństwie i higienie pracy* pracodawca obowiązany jest wykorzystać każdą zdobycz naukową, każdy postęp techniczny, każde doświadczenie życiowe do wzmocnienia ochrony zdrowia i życia pracowników przy pracy. Dlatego pracodawca obowiązany jest zastosować odpowiednie środki ochrony nie tylko w tych wypadkach, w których przewiduje to szczególny przepis prawny, ale także i w tych wypadkach, w których doświadczenie życiowe wskazuje, że praca jest niebezpieczna i konieczne jest stosowanie środków zabezpieczenia.

2. Niedostarczanie ochrony na twarz pracownikowi zatrudnionemu jako „cią-gacz” przy produkcji drutu stanowi naruszenie przepisów o bezpieczeństwie i higienie pracy i uzasadnia odpowiedzialność za szkodę wynikłą z tego naruszenia.

(Orzec. SN 24.IV.1959 r. 3 CR 907/58 — PiZS 1/1961, str. 60).

* Obecnie ustawa z 30.III.1965 r. o bhp (Dz. U. Nr 13, poz. 9).

28) Uspołeczniony zakład pracy odpowiada z mocy art. 24 powołanego dekretu także za skutki wypadku wywołanego przez przedsiębiorstwo, przy pomocy którego załatwia swoje własne sprawy.

(Orzec. SN 26.VIII.1959 r. 4 CR 1174/58 — PiZS 3/1964, str. 70).

29) Odpowiedzialność zakładu pracy za wypadek, jakiemu uległ jego pracownik, zachodzi także wówczas, gdy wprawdzie nie został naruszony jakiś konkretny, szczegółowy przepis dotyczący ochrony życia i zdrowia pracowników, jednakże naruszone zostały choćby ogólne zasady bezpieczeństwa, których znajomość nie wymaga wiedzy fachowej, a którą określa powszechne doświadczenie życiowe.

(Orzec. SN z 11.XII.1959 r. 3 CR 339/59 — PiZS 10/1960, str. 75).

30) Obowiązkiem pracodawcy jest nie tylko przestrzeganie szczegółowych przepisów, ale także organizowanie pracy i stosowanie rozsądnych środków ostrożności, które zapewniłyby możliwą w danych warunkach ochronę życia i zdrowia pracowników.

Obowiązkiem starannego kierownika zakładu pracy jest — mimo nieistnienia ogólnie obowiązującego zakazu — zabronić dopuszczania młodocianych do obsługi siewkarni, szczególnie siewkarni poruszanej silnikiem elektrycznym. Naruszenie tego obowiązku uzasadnia odpowiedzialność zakładu pracy za szkodę poniesioną przez pracownika.

Jeżeli pracownik (młodociany) zawinił przez własną lekkomyślność, może to stanowić podstawę do obniżenia odszkodowania na podstawie art. 153 § 2 k.z.*

(Orzec. SN 25.I.1960 r. 4 CR 211/59 — PiZS 8—9/1961, str. 108).

* Obecnie art. 362 k.c.

- 31)** Pracodawca, który wytypował grupę swych pracowników i pod swoim kierownictwem wysłał ich do pracy w państwowym gospodarstwie rolnym w ramach tak zwanej akcji żniwnej, odpowiada na zasadzie art. 24 dekretu z 25.VI.1954 r. o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin za wypadek w pracy, jakiemu uległ jego pracownik wskutek naruszenia przepisów o bezpieczeństwie i higienie pracy.*

(Uchwała SN z 26.IV.1961 r. 3 CO 8/61 — PiZS 1/1963, str. 60).

* Należy też zwrócić uwagę na następującą wypowiedź SN zawartą w uzasadnieniu powyższej uchwały: „Pracodawca obowiązany jest zapewnić swemu pracownikowi bezpieczne warunki pracy nie tylko w swoim zakładzie pracy, ale również w miejscu pracy, do którego pracownik został delegowany, a także w miejscu, w którym wykonuje prace społeczne, jeżeli został do nich wytypowany przez zakład pracy.”

- 32)** 1. Zakład pracy, który deleguje monter kablowego do prac innego rodzaju, a mianowicie prac przy sieci — powinien go odpowiednio przeszkolić i poinstruować bądź co najmniej zwrócić uwagę innego zakładu pracy, do którego delegował swego pracownika, na konieczność uprzedniego poinstruowania tegoż pracownika o nowym zakresie pracy i przeszkolenia go w zakresie bhp.

2. Pracodawca, który wydelegował pracownika do pracy, do której nie był on przygotowany, w innym zakładzie, nie może uchylać się od odpowiedzialności za wypadek, któremu uległ ten pracownik, tylko dlatego, że to zakład pracy, do którego pracownika delegowano, dopuścił się poważnych uchybień w zakresie bezpieczeństwa pracy.

(Orzeczn. SN 18.V.1960 r. 2 CR 1111/59 — PiZS 7/1961, str. 55).

- 33)** 1. Kierowca ma prawo i obowiązek odmówić jazdy w warunkach zagrażających bezpieczeństwu, ale jeżeli zastosował się do wyraźnego polecenia wyjazdu udzielonego mu wbrew jego sprzeciwom, to nie może to być uznane za czyn niedozwolony w stosunku do pracodawcy i zwalnia kierowcę od odpowiedzialności za wyrządzoną szkodę. W wypadku takim kierowca nie byłby jednak wolny od odpowiedzialności za szkody wyrządzone osobom trzecim.

2. Ryzyko popełnienia przez kierowcę błędu w kierowaniu samochodem, dopóki chodzi o błąd nie uzasadniający przypisania mu winy, obciąża właściciela samochodu.

(Orzeczn. SN z 29.IX.1960 r. 4 CR 950/59 — PiZS 12/1962, str. 55).

- 34)** Zgodnie z przyjętą w orzecznictwie sądowym wykładnią art. 24 dekretu o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym pracowników, naruszenia obowiązków wynikających z przepisów o ochronie zdrowia i życia pracowników dopuścić się może zarówno organ pracodawcy, jak i każdy pracownik, a nawet osoba działająca na podstawie umowy zlecenia, sam czyn jednak powodujący powstanie odpowiedzialności pracodawcy polegać musi na naruszeniu obowiązków ciążących na tych osobach na podstawie łączącego ich z pracodawcą stosunku prawnego. Do takich czynów nie można zaliczyć przestępstwa, jakiego dopuszcza się pracownik (organ, osoba działająca na podstawie zlecenia) w stosunku do innego pracownika, choćby swego podwładnego, poza granicami swych obowiązków i uprawnień służbowych.

Jednakże w razie pobicia przez maszynistę — w czasie jazdy pociągu — swego pomocnika z zadaniem mu ciężkiego uszkodzenia ciała należy dopatrzeć się winy kolei w rozumieniu art. 24 cyt. dekretu, gdy zdarzenie to nastąpiło w takich okolicznościach, że zarówno kierownik pociągu, jak i dyżurny ruchu na stacji zbagatelizowali skargi powoda na niedopuszczalne już w początku jazdy zachowanie się maszynisty w stosunku do niego, grożące mu niebezpieczeństwem. Ignorowanie skarg powoda i zmuszenie go do dalszej jazdy w tych warunkach wskazuje na to, że nastąpiło tu ze strony pozwanej kolei naruszenie zwykłych, znanych z doświadczenia życiowego zasad ostrożności, równoznaczne — w świetle orzecznictwa SN — z naruszeniem przepisów o bezpieczeństwie pracy.

(Orzeczn. SN z 2.X.1961 r. 2 CR 332/61 — OSPiKA 1963, poz. 100).

- 35)** Przypisanie zakładowi pracy zaniedbania nadzoru nad pracą jego pracowników wymaga ustalenia, na czym w danej sytuacji powinno polegać wykonywanie prawidłowego nadzoru i jakich konkretnie obowiązków z zakresu należytego nadzoru zaniedbali przestrzegać pracownicy odpowiedzialni za wykonanie nadzoru.

(Orzeczn. SN 18.X.1961 r. 4 CR 78/61 — PiZS 8—9/1963, str. 96).

- 36)** Nie można wymagać, by każdy pracownik przez cały czas pracy był pod bezpośrednim nadzorem ze strony innego pracownika. Przypisanie pozwanym zakładom winy polegającej na zaniedbaniu nadzoru wymagałoby przede wszystkim ustalenia, na czym w danej sytuacji powinno polegać wykonywanie prawidłowego nadzoru i jakich konkretnie obowiązków z zakresu należytego nadzoru zaniedbali odpowiedzialni za wykonywanie nadzoru pracownicy.

(Orzeczn. SN 18.X.1961 r. 4 CR 78/61 — NP 6/1962, str. 872).

- 37)** 1. Zakład pracy narusza przepisy z zakresu bezpieczeństwa pracy nie tylko wówczas, gdy przekraczają te przepisy osoby stanowiące organy tego zakładu, ale również wtedy, gdy obowiązki wynikające z przepisów dotyczących ochrony życia i zdrowia pracowników narusza którykolwiek z pracowników obowiązany do ich przestrzegania. Działanie zatem pracownika, który zawinił szkodę, musi również stanowić naruszenie przepisów bezpieczeństwa i higieny pracy, przy czym zgodnie z treścią art. 145 k.z.* naruszenie to musi nastąpić przy wykonywaniu powierzonej czynności, a nie przy okazji wykonywania czynności powierzonej. Między więc działaniem wywołującym szkodę a powierzona czynnością musi zachodzić normalny związek przyczynowy.

2. Za czynności nie pozostające w związku z wykonywaną pracą a dokonane przy okazji jej wykonywania zakład pracy mógłby odpowiadać tylko wówczas, gdyby znane mu były niebezpieczne dla innych właściwości pracownika i gdyby mimo to wbrew zasadom zwykłego doświadczenia zlecił innym współpracę z tego rodzaju pracownikami.

(Orzeczn. SN 24.I.1962 r. 3 CR 518/61 — OSPiKA 1962, poz. 326, str. 730).

* Obecnie art. 430 k.c.

- 38)** W razie gdy małoletniego pracownika zatrudniono przy pracach wzbronionych, a wypadek zdarzył się tuż po dojściu jego do pełnoletności, można przyjąć ist-

nienie związku przyczynowego między naruszeniem przepisów o szczególnej ochronie pracy pracowników młodocianych a wypadkiem. Małoletni bowiem, który rozpoczął pracę niebezpieczną dla życia i zdrowia w wieku nieodpowiednim, z reguły nie nabywa niezbędnych nawyków ostrożności, z których potrzeby nie zdaje sobie należyte sprawy, przy czym ten stan rzeczy nie da się usunąć automatycznie przez samo dojście pracownika do pełnoletności i rzucaje jeszcze przez pewien czas na metody pracy pracownika już pełnoletniego.

(Orzeczn. SN 4.IV.1962 r. 2 CR 810/61 — OSPiKA 1963, poz. 184, str. 431).

- 39) Zagrożenie bezpieczeństwa pracy osób zatrudnionych płynie z reguły nie tylko z braku urządzeń ochronnych czy wadliwości organizacji pracy, lecz także z nieodpowiedniego zachowania się pracowników, którzy wskutek nieświadomości, a niejednokrotnie także lekkomyślności, lekceważą nieraz niezbędne środki ochrony czy zasady postępowania, mogące zapobiec ujemnym następstwom w zakresie bezpieczeństwa i higieny pracy. Dlatego staranny i efektywny instruktaż stanowi jeden z podstawowych obowiązków kierownictwa zakładu pracy, a jego brak uzasadnia domniemanie związku przyczynowego z doznana przez pracownika szkodą.

(Orzeczn. SN 25.IV.1962 r. 1 CR 980/61 — PiZS 9/1964, str. 46).

- 40) Naruszenie przepisów o ruchu pojazdów mechanicznych na drogach publicznych, a więc i przepisów o należyтым stanie technicznym używanego pojazdu, stanowi zarazem naruszenie przez dysponujący samochodem zakład pracy jego obowiązków dotyczących ochrony życia i zdrowia przewożonych pracowników. Odpowiedzialność ta nie jest odpowiedzialnością z tytułu ryzyka, lecz odpowiedzialnością z tytułu winy na podstawie art. 134 k.z. * w związku z art. 24 dekretu z dnia 25.VI.1954 r. o p.z.e.

(Orzeczn. SN 7.V.1962 r. 2 CR 504/61 — OSPiKA 1963, poz. 248).

* Obecnie art. 415 k.c.

- 41) Obowiązkiem brygadzysty jest organizowanie pracy m. in. w sposób zapobiegający niebezpieczeństwu powstania wypadku w zatrudnieniu na powierzonym mu odcinku. Jednakże obowiązek ten z istoty rzeczy uwarunkowany jest technicznymi możliwościami jego wykonania. Dlatego też kierującemu robotą może być postawiony skutecznie zarzut nienależytego dopełnienia zlecenia tylko wówczas, gdy wraz z wydaniem polecenia pracodawca zaopatrzył ekipę roboczą w konieczny i odpowiedni sprzęt albo przynajmniej stworzył warunki do łatwego otrzymania takiego sprzętu.

(Orzeczn. SN 4.VII.1962 r. 1 CR 161/62 — OSN 1963, zeszyt IX, poz. 204).

- 42) Okoliczność, że pracownik ma kwalifikacje pracownika młynarskiego i że swego czasu (w czasie trwania kursu młynarskiego) szkolony był w zakresie bhp w młynarstwie, nie zwalnia zakładu pracy od obowiązku przeszkolenia go we własnym zakładzie i na stanowiskach powierzonych mu w zakresie bezpieczeństwa i higieny pracy. Na kierownictwie bowiem zakładu i poszczególnych działów oraz na majstrach i brygadzystach ciąży obowiązek stałego pouczenia pracowników o bezpiecznych metodach pracy i rozciągania nadzoru nad ich

przestrzeganiem przez tychże pracowników, jak również przeprowadzania — w zakresie bhp — wstępnego i okresowego instruktażu na każdym stanowisku roboczym.

(Orzec. SN 2.VIII.1962 r. I PR 286/63 — OSNCP 1964, zeszyt IX, poz. 174).

- 43) Zakład pracy odpowiada na podstawie art. 145 k.z. * za zaniedbanie kierowcy, naruszając zasadę maksymalnego zabezpieczenia pracowników przewożonych w skrzyni samochodu przed możliwością wypadku przy schodzeniu z tej skrzyni.

(Orzec. SN 25.VIII.1962 r. 2 CR 863/61 — PiZS 1/1964, str. 39).

* Obecnie art. 430 k.c.

- 44) Pogwałcenie przez zakład pracy zakazu zatrudnienia pracownika ponad dopuszczalną ustawowo liczbę godzin na dobę, zwłaszcza zaś zatrudnienie go bez przerwy wypoczynkowej, nawet gdyby odbywało się za zgodą pracownika — stanowi naruszenie przepisów o ochronie życia i zdrowia pracowników oraz uzasadnia odpowiedzialność zakładu pracy z mocy art. 24 dekretu o p.z.e.

(Orzec. SN 3.XI.1962 r. I CR 330/62 — PiZS 7—8/1964, str. 87 i OSNCP 1964, zeszyt III, poz. 47).

- 45) W myśl art. 24 dekretu o p.z.e. uspołeczniony zakład pracy odpowiada za następstwa wypadku w zatrudnieniu nie tylko wtedy, kiedy zachodzi wina jego własnych organów statutowych, czyli wina samej osoby prawnej, ale także wtedy, kiedy w warunkach określonych postanowieniem art. 145 k.z.* którykolwiek z pracowników spowodował ze swej winy chorobę, niezdolność do pracy lub śmierć innego pracownika.

(Orzec. SN 10.XII.1962 r. I PR 244/62 — PiZS 7—8/1964, str. 83).

* Obecnie art. 430 k.c.

- 46) W sprawach o odszkodowanie między pozwanym zakładem pracy a powodem, młodocianym pracownikiem, który w drodze powrotnej z pracy do domu w czasie wskakiwania do będącego w ruchu tramwaju wpadł pod koła i doznał trwałego kalectwa, może uzasadniać wnioszek o współprzyczynieniu się pozwanego zakładu do powstania szkody okoliczność, że powód zatrudniony był w zakładzie przy pracy trwającej ponad przepisana dla młodocianych normę 6 godzin. Naruszenie bowiem przepisów ustawy z dnia 2 lipca 1958 r. o nauce zawodu, przyuczaniu do określonej pracy i warunkach zatrudnienia młodocianych w zakładach pracy stanowi dostateczną podstawę do przyjęcia odpowiedzialności zakładu pracy, jeżeli przyczyna ta — chociażby nawet pośrednio — może dotyczyć ochrony pracownika.

(Orzec. SN 12.II.1963 r. III CR 438/62 — OSPiKA 1963, poz. 288).

- 47) Perforacja wrzodu żołądka, wywołana nadmiernym — w okolicznościach danego przypadku wysiłkiem pracownika, stanowi wypadek w zatrudnieniu w rozumieniu art. 36 dekretu z dnia 25 czerwca 1954 r. o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (Dz. U. z 1953 r. Nr 23, poz. 57).

(Uchwała składu 7 sędziów SN 11.II.1963 r. III PO 15/62, wpisana do księgi zasad prawnych — OSPiKA 1964, poz. 23).

- 48)** Jeżeli na skutek dopuszczenia przez uspołecznione przedsiębiorstwo cyrkowe do użycia przez akrobatę rekwizytu (trapezu) wadliwie skonstruowanego akrobata ten uległ wypadkowi, to przedsiębiorstwo cyrkowe ponosi odpowiedzialność w trybie art. 24 ust. 1 dekretu o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (Dz. U. z 1958 r. Nr 23, poz. 97), przy czym bez znaczenia jest w tym wypadku okoliczność, że rekwizyt (trapez) stanowił prywatną własność akrobaty.

(Orzec. GKA 13.II.1963 r. BO-10971/62 — OSPiKA 1964, poz. 17).

- 49)** Pracodawca obowiązany jest zapewnić pracownikowi pełne zabezpieczenie pracy bez względu na miejsce jej wykonywania, odpowiada więc także za skutki wypadku przy pracy wykonywanej u osoby trzeciej, do której skierował swego pracownika, jeżeli wypadek jest następstwem naruszenia przez tę osobę przepisów o ochronie życia i zdrowia pracowników.

(Orzec. SN 6.III.1963 r. I PR 218/62 — OSPiKA 1964, poz. 61).

- 50)** Dopuszczalne jest zawarcie porozumienia między uspołecznionymi zakładami pracy, w myśl którego zakład pracy, do którego skierowani zostają pracownicy innego zakładu pracy, będzie odpowiedzialny za zapewnienie delegowanym pracownikom bezpiecznych warunków pracy.

W razie zawarcia takiego porozumienia zakład pracy, który zatrudniał u siebie delegowanych pracowników, obowiązany jest zwrócić zakładowi pracy, który ich delegował, sumy, jakie ten zakład pracy będzie musiał wypłacić pracownikowi lub jego rodzinie z powodu wypadku przy pracy, jakiemu uległ oddelegowany pracownik wskutek naruszenia — przez zakład pracy przyjmujący — obowiązków w zakresie ochrony życia i zdrowia pracowników.

(Orzec. GKA 13.III.1963 r. BO-1331/63 — PiZS 5/1964, str. 44).

- 51) 1.** W kopalni nie wolno podejmować żadnych prac przed stwierdzeniem i zlikwidowaniem niewypałów pozostałych po odpaleniu ładunków. Toteż w procesie o wyrównanie szkody wyrządzonej pracownikowi wybuchem niewypału, kopalnia, której znany był fakt istnienia choćby jednego niewypału, nie może się bronić skutecznie zarzutem, że wyłączną przyczyną nieszczęśliwego wypadku w zatrudnieniu była wada zapalników, za którą rzekomo nie odpowiada, ani zarzutem, że przyczyną wypadku był wybuch innego niewypału niż ten, o którym wiadano.

2. Górnik nie przyczynia się do wypadku i nie może otrzymać zmniejszonego odszkodowania na tej jedynie podstawie, że na skutek polecenia przełożonych podjął pracę przed zlikwidowaniem niewypału.

(Orzec. SN 10.IV.1963 r. II CR 462/62 — PiZS 11/1965, str. 49 i OSNCP 1964, zeszyt VII—VIII, poz. 136).

- 52)** Okoliczność, że pracownicy wykonujący przez dłuższy czas określoną czynność oswajają się w dużym stopniu z niebezpieczeństwem związanym z wykonywaną pracą, nie zwalnia ich od obowiązku przestrzegania należytej i określonej doświadczeniem życiowym lub właściwymi przepisami ostrożności.

Z drugiej jednak strony również zakład pracy ma obowiązek stosowania urzą-

dzeń zapewniających — w sposób możliwie jak najlepszy — bezpieczeństwo pracowników oraz obowiązek wzmoczenia nadzoru nad właściwym i nie naruszającym zasad bezpieczeństwa i higieny pracy sposobem i metodami wykonywania przez nich pracy.

(Orzec. SN 3.VI.1963 r. I PR 281/62 — PiZS 10/1965, str. 57 i OSNCP 1964, zeszyt VII—VIII, poz. 145).

- 53) Jeżeli urządzenie techniczne (windą) może stanowić potencjalne zagrożenie dla życia i zdrowia pracowników korzystających z tego urządzenia, to tolerowanie jego ograniczonej eksploatacji oraz niezabezpieczenie tego urządzenia w sposób uniemożliwiający w ogóle dostęp do niego stanowi naruszenie ogólnych zasad bezpieczeństwa i higieny pracy, które uzasadnia odpowiedzialność zakładu pracy na podstawie art. 24 dekretu z dnia 25 czerwca 1954 r. o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin.

(Orzec. SN 2.VII.1963 r. I PR 138/63 — OSNCP 1964, zeszyt IV, poz. 77, PiZS 7—8/1964, str. 92 i „Przyjaciel przy pracy” 12/1964, str. 27).

- 54) Przepis art. 24 ust. 2 dekretu z 25 czerwca 1954 r. o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (Dz.U. z 1958 r. Nr 23, poz. 97) w związku z art. 161 k.z.* zobowiązuje społeczniiony zakład pracy, odpowiedzialny za skutki wypadku występujące nawet w postaci czasowego rozstroju zdrowia, do wynagrodzenia szkody majątkowej z tym związanej i nie wymaga do jego zastosowania, by ten rozstrój zdrowia miał charakter trwały i nieuleczalny.

(Orzec. SN 2.VII.1963 r. I PR 53/63 — „Przyjaciel przy pracy” 4/1965, str. 26).

* Obecnie art. 446 k.c.

- 55) Sam fakt wydania zakazu stosowania określonych metod pracy jako niebezpiecznych należy ocenić jako niedopełnienie obowiązków zakładu pracy w zakresie bhp, jeżeli zakazom tym nie towarzyszyło doświadczenie, czy są one przez pracowników respektowane. Lekceważenie zasad bhp przez pracownika nie wyłącza odpowiedzialności pracodawcy, może zaś mieć tylko wpływ na wysokość odszkodowania.

(Orzec. SN 3.XII.1963 r. II PR 558/63 — PiZS 7/1965, s. 73 oraz PiZS 10—11/1966, str. 98).

- 56) Jeżeli pracownik, zachorowawszy na terenie zakładu pracy w wyniku warunków pracy, przerywa pracę i udaje się do lekarza ordynującego w obrębie zakładu pracy, to wypadek, jakiemu uległ po drodze, należy uważać za wypadek pozostający w związku przyczynowym z zatrudnieniem.

Nie byłby to wypadek w zatrudnieniu tylko wtedy, gdyby pracownik uległ mu udając się do lekarza po poradę ze względu na swoje stałe dolegliwości, nie związane z wykonywaną w danym dniu pracą.

(Orzec. SN 13.VII.1964 r. III PU 7/64 — „Przyjaciel przy pracy” 10/1965, str. 31).

- 57) Okoliczność, że kierownictwo przedsiębiorstwa lub osoby sprawujące z jego ramienia nadzór nad bezpiecznym stanem pomieszczeń pracy nie wiedziały,

iz pomieszczenie, w którym zmuszony był przebywać pracownik przedsiębiorstwa w czasie pełnienia nocnego dyżuru, znajdowało się w stanie zagrażającym zdrowiu i życiu pracowników, wcale jeszcze nie eliminowały odpowiedzialności zakładu pracy przewidzianej w art. 24 dekretu o p.z.e. (jednolity tekst: Dz. U. z 1 58 r. Nr 23, poz. 97). Zakład pracy jest przede wszystkim obciążony obowiązkiem badania i kontrolowania stanu pomieszczeń roboczych w takim zakresie, w jakim jest to konieczne do zapewnienia zatrudnionym bezpiecznych warunków pracy. Jeżeli tej powinności zakład pracy nie dopełnił, to nie mógłby skutecznie zasłaniać się w procesie twierdzeniem o swej niewiedzy.

(Orzeczn. SN 12.X.1964 r. I PR 344/64 — OSNCP 1965, zeszyt XII, poz. 212, PiZS 2—3/1966, str. 93 i OSNCP 1965, zeszyt VII—VIII, poz. 136).

- 58) 1. Pracodawca obowiązany jest stworzyć pracownikowi takie warunki pracy, by praca była bezpieczna i nie była ponad miarę uciążliwa. W tym celu pracodawca, przydzielając pracownikowi konkretną pracę, powinien mieć na uwadze wskazania, jakie dyktują fizjologia i psychologia pracy.

Toteż zakład pracy ponosi odpowiedzialność za wypadek lub inne ujemne skutki w zdrowiu pracownika nie tylko wtedy, gdy toleruje niewłaściwe metody pracy, ale również wtedy, gdy zatrudnia przy obsłudze maszyn bądź przy pracy zespołowej pracowników, którzy ze względu na ich cechy osobiste (np. nieodpowiedni wzrost, upośledzona inteligencja, powolna reakcja itd.) nie powinni być do tego rodzaju pracy dopuszczeni bez naruszenia w sposób oczywisty zasad bezpieczeństwa pracy.

2. W razie zatrudnienia pracowników przy obsłudze maszyn, obowiązkiem zakładu pracy jest sprawdzenie, czy szkolenie, którym są objęci, jest wystarczające dla w wszystkich osób zatrudnionych przy obsłudze tych maszyn.

Jeżeli stwierdzono u niektórych pracowników niedostateczne wyniki szkolenia, zakład pracy obowiązany jest przeszkolić ich dodatkowo.

Jeżeli pomimo dodatkowego przeszkolenia pracownicy ci nie wykażą opanowania materiałów szkoleniowych, zakład pracy powinien takich pracowników odsunąć od pracy, jako nieprzydatnych na określonym stanowisku.

(Orzeczn. SN 13.I.1965 r. II PR 685/64 — PiZS 2—3/1966, str. 93 i OSNCP 1965, zeszyt VII—VIII, poz. 136).

- 59) Dopuszczenie przez zakład pracy do używania samochodu, którego instalacja elektryczna działa nieprawidłowo, uzasadnia odpowiedzialność zakładu pracy w świetle przepisów § 44 i § 52 rozporządzenia z dnia 6 listopada 1946 r. o ogólnych przepisach dotyczących bezpieczeństwa i higieny pracy (Dz. U. Nr 62, poz. 344) * za wynikłą stąd szkodę.

(Orzeczn. SW dla m. st. Warszawy 9.III.1965 r. Cr 2640/64 — PiZS 8—9/1965, str. 102).

* Obecnie ustawa z 30.III.1965 r. o bezpieczeństwie i higienie pracy (Dz. U. Nr 12, poz. 91).

- 60) Uspołeczniiony zakład pracy odpowiada za wypadek przy pracy nie tylko wtedy, gdy zachodzi wina po stronie pracodawcy lub jego zastępcy, ale również wtedy, gdy którykolwiek z jego pracowników przez naruszenie

ogólnych zasad bezpieczeństwa ponosi winę za chorobę, niezdolność do pracy lub śmierć innego pracownika. Innymi słowy, przesłanką odpowiedzialności zakładu pracy z mocy art. 24 dekretu o p.z.e. może być zawinione przez pracownika tego zakładu stworzenie niebezpiecznej sytuacji, która stała się bezpośrednią przyczyną wypadku innego pracownika tegoż zakładu.

(Orzeczn. SN 14.VI.1965 r. I PR 190/65 — PiZS 5/1966, str. 55 i OSNCP 1966, zeszyt I, poz. 11).

- 61) Jednostka eksploatująca samolot, która nie poddała pilota pełnemu i szczegółowemu programowi nakazanego przeszkolenia na danym typie samolotu i do danego rodzaju zleconej mu czynności, uchybia w poważnym stopniu swoim obowiązkom, wynikającym z przepisów normujących ochronę życia i zdrowia pracowników.

(Orzeczn. SN 7.X.1965 r. I PR 254/63 — OSNCP 1966, zeszyt IX, poz. 147 i PiZS 1/1967, str. 57).

- 62) Przy określaniu spraw podlegających rozpoznaniu w postępowaniu odrębnym z tytułu naprawienia szkód wywołanych wypadkiem w zatrudnieniu lub chorobą zawodową należy mieć na uwadze, że zakład pracy obowiązany jest umożliwić zorganizowanie prac prowadzonych na jego terenie przez inny zakład pracy w sposób zapewniający osobom zatrudnionym bezpieczne i higieniczne warunki zatrudnienia (art. 2, 3 i 6 ustawy z dnia 30 marca 1965 r. o bezpieczeństwie i higienie pracy). Niedopełnienie tego obowiązku narusza zasadę powszechności prawa do bezpiecznych i higienicznych warunków pracy osób zatrudnionych na podstawie umownego stosunku pracy, mianowania lub wyboru, na podstawie umowy o naukę zawodu, przyuczenia do określonej pracy lub odbycia wstępnego stażu pracy. Osoby te są pracownikami w szerokim rozumieniu art. 2 cyt. ustawy o bezpieczeństwie i higienie pracy, gdy są zatrudnione przez osobę prawną lub fizyczną w przedsiębiorstwie, spółdzielni, gospodarstwie rolnym lub ogrodniczym, w urzędzie, instytucji, organizacji społecznej, zakładzie naukowym, placówce oświatowo-wychowawczej lub opiekuńczej itp. Tak szeroko pojęty zakład pracy obowiązany jest zapewnić bezpieczne i higieniczne warunki pracy również osobom nie będącym jego „pracownikami” w ścisłym słowa tego znaczeniu, lecz wykonującym w tym zakładzie czynności służbowe lub społeczne, jeżeli przepisy szczególne nie obciążają tym obowiązkiem innych jednostek lub osób (art. 3 cyt. ustawy o bezpieczeństwie i higienie pracy).

Naruszenie przez zakład pracy obowiązku zapewnienia bezpiecznych i higienicznych warunków pracy stanowi przesłankę jego odpowiedzialności odszkodowawczej z art. 24 ust. 2 dekretu z dnia 25 czerwca 1954 r. o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin w razie wypadku w zatrudnieniu lub choroby zawodowej. Odpowiedzialność ta realizowana jest w sprawach wymienionych w art. 459 § 1 k.p.c. o naprawienie szkód wyrządzonych przez zakład pracy. Istnieje ścisły związek między omówionymi wyżej przepisami, ponieważ wypadki w zatrudnieniu i następstwa chorób zawodowych wynikają na ogół z nienależytego wykonywania przez zakład pracy lub osoby zatrudnione obowiązków wpływających nie tylko ze stosunku pracy, lecz także z przepisów o bezpieczeństwie i higienie pracy. Z tych przyczyn przepis art. 459 § 1 k.p.c. ma w postępowaniu odrębnym

urzeczywistniać ochronę bezpieczeństwa i higieny pracy osób wymienionych w art. 2 i 3 cyt. ustawy o bezpieczeństwie i higienie pracy. Dlatego też szerokie znaczenie terminów „pracownik” i „zakład pracy” w świetle tych przepisów ma odpowiednie zastosowanie w rozpoznawanych w postępowaniu odrębnym sprawach o naprawienie szkód wywołanych wypadkiem w zatrudnieniu lub chorobą zawodową.

W postępowaniu odrębnym sąd rozpoznaje także sprawy, gdy dochodzone roszczenia odszkodowawcze pozostają w związku z zatrudnieniem poszkodowanego w pozwanym zakładzie pracy we wskazanym wyżej znaczeniu. Jeżeli natomiast zakład pracy wyrządzi szkodę osobie nie zatrudnionej w tym zakładzie, np. samochód przedsiębiorstwa transportowego przejedzie na ulicy pracownika innego przedsiębiorstwa, to wówczas taka sprawa — w braku znamion wymaganych w art. 459 k.p.c. — nie podlega rozpoznaniu w postępowaniu odrębnym.

(Z wytycznych wymiaru sprawiedliwości i praktyki sądowej dotyczących ochrony uprawnień pracowniczych w postępowaniu odrębnym, III PZP 28/66 — OSNCP 1967, zeszyt I, poz. 1).

DZIAŁ III

ZAGADNIENIE ZWIĄZKU PRZYCZYNOWEGO MIĘDZY ZANIEDBANIEM PRZEZ ZAKŁAD PRACY JEGO OBOWIĄZKÓW A SZKODĄ PONIESIONĄ PRZEZ PRACOWNIKA

- 1) W wypadku gdy biegły może stwierdzić tylko możliwość istnienia związku przyczynowego pomiędzy upośledzeniem zdrowia a doznanym przez pokrzywdzonego urazem, jest rzeczą sądu, po ewentualnym zażądaniu opinii biegłego co do stopnia prawdopodobieństwa związku przyczynowego, zając w tej kwestii wyraźne stanowisko i z mocy swej władzy ustalania stanu faktycznego stwierdzić, że istnieje związek przyczynowy lub że go brak, uzasadniając swe stanowisko na podstawie materiału procesowego i zasad dowiadczania życiowego.

(Orzec. SN 21.IV.1951 r. C 25/51 — PZS 8—9/1954, str. 81).

- 2) Zaniechanie przez zakład pracy stosowania środków zabezpieczających życie i zdrowie pracowników stanowi naruszenie zasad bezpieczeństwa pracy i uzasadnia odpowiedzialność zakładu za wypadek, jakiemu uległ pracownik, jeżeli wypadek ten był normalnym następstwem wspomnianego zaniechania (art. 157 § 2 k.z.*).

Odpowiedzialność uspołecznionego zakładu pracy za wypadki w zatrudnieniu zachodzi także wówczas, gdy wprawdzie nie można się dopatrzeć pogwałcenia przepisu o ochronie życia i zdrowia pracowników, jednakże nastąpiło naruszenie przewidzianych w art. 1 rozporządzenia Prez. Rzplitej z dnia 16 marca 1928 r. o bezpieczeństwie i higienie pracy (Dz. U. Nr 35, poz. 325)** ogólnych zasad, polegających na zapewnieniu takich warunków bezpieczeństwa i higieny pracy oraz na stworzenie takich warunków technicznych, które w sposób maksymalny wyłączają możliwość wypadków w zatrudnieniu.

(Orzec. SN 9.IV.1958 r. 1 CR 798/57 — PiZS 2/1960, str. 70).

* Obecnie art. 361 § 1 k.c.

** Obecnie ustawa z dnia 30.III.1965 r. o bezpieczeństwie i higienie pracy (Dz. U. Nr 13, poz. 91).

- 3) Poszkodowany może żądać odszkodowania także na tej podstawie, że w związku z ruchem samochodu doznał wstrząsu nerwowego, choć nie odniósł żadnego urazu cielesnego. Oczywiście, musi być ustalony związek przyczynowy między szkodą a zdarzeniem obowiązującym do wynagrodzenia szkody (art. 157 § 2 k.z.).*

(Orzec. SN 25.IV.1961 r. 4 CR 627/60 — OSPiKA 1962, poz. 200, str. 447).

* Obecnie art. 361 § 1 k.c.

- 4) Art. 157 § 2 k.z.* nie wymaga wykazania bezpośredniego związku przyczynowego pomiędzy wypadkiem przy pracy, a aktualnym stanem zdrowia

poszkodowanego. Stosownie do tego przepisu zobowiązany odpowiada za normalne następstwa zawinonego przez siebie zdarzenia, które na zawsze będą bezpośrednimi jego następstwami. Dla stwierdzenia zaś, co jest normalnym następstwem, a więc co pozostaje w związku przyczynowym w rozumieniu art. 157 § 2 k.z.*, należy badać istniejące obiektywnie zależności pomiędzy kolejnymi zdarzeniami, z których jedno są przyczyną drugich, te ostatnie zaś skutkiem pierwszych. Jeżeli zależności te mogą być uznane za normalne, tzn. jeżeli zdarzenia przyjęte za przyczyny w granicach doświadczenia życiowego zdolne są wywołać zdarzenia-skutki, to można mówić o istnieniu związku przyczynowego, który uzasadnia odpowiedzialność zobowiązanego za skutek końcowy.

(Orzec. SN 12.XII.1961 r. I CR 974/60 — OSNCP 1963, zeszyt I, poz. 20 i PiZS 5/1963, str. 39).

* Obecnie art. 361 § 1 k.c.

- 5) Do powstania odpowiedzialności zakładu pracy wobec pracownika za wypadek nie wystarczy zdarzenie się wypadku w pracy, ale konieczne jest, by nastąpiło również naruszenie przez zakład pracy jego obowiązków, wynikających z przepisów o bezpieczeństwie i higienie pracy, a nadto by między wypadkiem a naruszeniem zasady bezpieczeństwa zachodził normalny związek przyczynowy.

(Orzec. SN 24.I.1962 r. 3 RG 518/61 — PiZS 3/1963, str. 66).

- 6) Zagrożenie bezpieczeństwa pracy osób zatrudnionych płynie z reguły nie tylko z braku urządzeń ochronnych czy wadliwości organizacji pracy, lecz także z nieodpowiedniego zachowania się pracowników, którzy wskutek nieświadomości, a niejednokrotnie także lekkomyślności lekceważą nieraz niezbędne środki ochrony czy zasady postępowania, mogące zapobiec ujemnym następstwom w zakresie bezpieczeństwa i higieny pracy. Z tych względów staranny i efektywny instruktaż stanowi jeden z podstawowych obowiązków kierownictwa zakładu pracy, a jego brak uzasadnia domniemanie związku przyczynowego z doznaną przez pracownika szkodą.

(Orzec. SN 25.IV.1962 r. 1 CR 980/61 — OSNCP 1964, zeszyt III, poz. 45).

- 7) O zakresie odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną urazem ciała decyduje nie to, jaki stopień niezdolności do pracy wywołują normalne skutki samego urazu, ale to, jakie skutki uraz ten wywołał w połączeniu z innymi schorzeniami czy właściwościami organizmu, jeżeli skutki te wykraczają poza granice, w jakich musiałyby się ujawnić, gdyby do urazu nie doszło.

(Orzec. SN 16.VIII.1963 r. II PR 449/63 — PiZS 1/1965, str. 42).

- 8) Odpowiedzialny za szkodę odpowiada również za przyśpieszenie rozwoju schorzeń samoistnych, które bez wypadku i doznanych wskutek tego przez poszkodowanego urazów — według przeważającego prawdopodobieństwa — byłyby nie nastąpiło.

(Orzec. SN 13.VIII.1963 r. I PR 342/63 — OSNCP 1964, zeszyt IV, poz. 83).

- 9) Zobowiązany do odszkodowania odpowiada za szkody spowodowane uszkodzeniem ciała, które jest normalnym następstwem czynu niedozwolonego i wyzwoliło u poszkodowanego samoistną chorobę albo przyspieszyło jej rozwój. Odpowiedzialność ta ogranicza się w tych wypadkach jedynie do następstw, które przy normalnym rozwoju owej samoistnej choroby nie wystąpiłyby albo wystąpiłyby z mniejszym nasileniem lub też nie tak wcześnie.

(Orzec. SN 16.X.1963 r. II PR 189/63 — OSNCP 1964, zeszyt IV, poz. 123 i PiZS 10/1964, str. 47).

- 10) Pozostaje w związku przyczynowym z zatrudnieniem nieszczęśliwy wypadek, któremu uległ pracownik w drodze po poradę do lekarza ordynującego w obrębie zakładu pracy, jeżeli choroba została wywołana warunkami pracy.

(Orzec. SN 13.VII.1964 r. III PU 7/64 — OSNCP 1965, zeszyt VII—VIII, poz. 117).

- 11) Przepis art. 157 § 2 k.z.*, w myśl którego zobowiązany do odszkodowania odpowiada tylko za „normalne” następstwa działania lub zaniechania, powodującego szkodę, zwalnia zobowiązanego od odpowiedzialności tylko wtedy, gdy w konkretnej sytuacji następstwa zdarzenia (działania lub zaniechania) były w świetle doświadczenia tak mało prawdopodobne, że można było nie brać ich w rachubę i nie liczyć się z nimi przy podejmowaniu działania lub zaniechania.

Toteż kopalnia, która odpowiada za stan techniczny sprzętu, nie może się bronić skutecznie tym, że wypadek, jakiemu uległ pracownik przy naprawie tego sprzętu, nie jest „normalnym” następstwem tego stanu faktycznego, a zatem nie uzasadnia jej odpowiedzialności za ten wypadek.

(Orzec. SN 18.IX.1964 r. II PR 507/64 — PiZS 2—3/1966, str. 91).

* Obecnie art. 361 § 1 k.c.

DZIAŁ IV

PRZYCZYNIENIE SIĘ POSZKODOWANEGO DO POWSTANIA SZKODY

- 1) Nie może być mowy o winie pracownika przy spowodowaniu wypadku, jeżeli jego ewentualna nieostrożność wynika z chęci ochrony — z narażeniem własnego życia — mienia uspołecznionego przed grożącym mu zniszczeniem.

(Orzeczn. SN 31.XII.1951 r. C 310/51 — NP 6/1953, str. 56).

- 2) Art. 158 § 2 k.z.*, jako umieszczony w rozdziale dotyczącym „odszkodowania w ogólności” ma zastosowanie do wszystkich odszkodowań za czyny niedozwolone, a więc również do zadośćuczynienia za krzywdę moralną; brak jest podstaw do przyjęcia, że wina mieszana wywiera dalej idące skutki niż to przewiduje art. 158 § 2 k.z.* i wyłącza całkowicie możliwość zasądzenia zadośćuczynienia za krzywdę moralną.

(Orzeczn. SN 30.I.1952 r. C 35/51 — NP 6/1953, str. 56).

* Obecnie art. 362 k.c.

- 3) Przyczynić się do szkody w rozumieniu art. 158 § 2 k.z.* można tylko działaniem lub zaniechaniem świadomym, nie zaś odruchem strachu, w jakim znalazł się poszkodowany z winy sprawcy wypadku.

(Orzeczn. SN 16.VIII.1956 r. IV CR 481/56 — PZS 2/1957, str. 52).

* Obecnie art. 362 k.c.

- 4) 1. Art. 24 (dawniej art. 25) dekretu z 25.VI.1954 r. o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (Dz. U. z 1958 r. Nr 23, poz. 97) uzależnia odpowiedzialność zakładu pracy od powstania po jego stronie winy, polegającej na naruszeniu obowiązków wynikających z przepisów o ochronie życia i zdrowia pracownika.

2. Wina pracownika w spowodowaniu wypadku, jakiemu uległ on przy pracy, nie wyłącza odpowiedzialności zakładu pracy, jeżeli również po stronie zakładu pracy zachodzi wina polegająca na naruszeniu obowiązków z zakresu bezpieczeństwa pracy, a jedynie — stosownie do stopnia winy pracownika — zmniejsza wysokość odszkodowania.

3. Jeżeli pracodawca naruszył swe obowiązki, wynikające z przepisów o ochronie życia i zdrowia pracownika, czy to w ten sposób, że zaniedbał stosownego zapoznania pracownika z grożącym niebezpieczeństwem, czy też że tolerował szereg urządzeń sprzecznych z przepisami o bezpieczeństwie pracy, to brak byłoby podstaw do uznania, że odpowiedzialność pracodawcy uległa wyłączeniu.

4. Brak doświadczenia pracownika, wynikający zarówno z jego młodego wieku, jak i z początkowego okresu pracy, wkłada na pracodawcę obowią-

zek szczególnie starannego zapoznania pracownika z przepisami bezpieczeństwa pracy, i to nie w postaci formalnych zakazów, lecz rzetelnego wyjaśnienia o grożącym niebezpieczeństwie.

(Orzec. SN 30.V.1957 r. CR 545/56 — „Przyjaciel przy pracy” 1/1959, str. 27).

- 5) Zasadę, że przyczyniać się do szkody w rozumieniu art. 158 § 2 k.z.* można tylko działaniem lub zaniechaniem świadomym, a nie odruchem strachu, w jakim znalazł się poszkodowany z winy samego sprawcy wypadku — należy rozciągnąć także na przypadek, gdy dobro mniejsze (w danym wypadku obowiązek przestrzegania przepisu z dziedziny bezpieczeństwa pracy) poświęca się dla ratowania dobra znacznie większego, jakim jest życie ludzkie.

(Orzec. SN z 11.VII.1957 r. 2 CR 304/57 — PZS 8—9/1958, str. 87).

* Obecnie art. 362 k.c.

- 6) 1. Koniczną przesłanką prawidłowego zastosowania art. 158 § 1 k.z.* jest konkretne ustalenie takich indywidualnych okoliczności danej sprawy, które w danym wypadku usprawiedliwiają odstępnie przez sąd od zasady pełnego odszkodowania wyrażonej w art. 157 § 1 k.z.** i określenie jego wysokości poniżej tej normy. Odstąpienie takie będzie tylko wówczas usprawiedliwione, gdy okaże się, że ze względu na wszystkie ustalone okoliczności sprawy przyznanie pełnego odszkodowania — stosownie do art. 157 § 1 k.z.** — nie dałoby się pogodzić z zasadami współżycia społecznego w Państwie Ludowym.

2. Przy wymiarze wysokości odszkodowania szczególne znaczenie należy przypisać kwestii winy jako przesłance negatywnej, mogącej przemawiać przeciwko obniżeniu wysokości odszkodowania na podstawie art. 158 § 1 k.z.*, np. ze względu na sytuację materialną osoby odpowiedzialnej, gdy wyrządziła ona szkodę wskutek złego zamiaru lub rażącego niedbalstwa albo gdy odpowiedzialność jej opiera się na art. 239***k.z., a okoliczności sprawy nie pozwalają na kategoryczne wyłączenie znacznego napięcia winy sprawcy szkody.

- 3) Niedopuszczalne jest wyprowadzenie z art. 158 § 1 k.z.* tego rodzaju wskazań, które pozwalałyby na obniżenie wysokości odszkodowania w oparciu o założenia ogólne, uzależniające np. zakres odszkodowania od tego, czy osoba odpowiedzialna za szkodę jest pracownikiem lub pracownikiem o określonym uposażeniu albo określonego rodzaju, czy też od tego, czy z działania lub zaniechania odniosła korzyść.

(Orzec. SN 17.II.1958 r. 3 CR 1010/57 — OSPiKA 7—8/1958, poz. 195).

* Kodeks cywilny nie zawiera normy odpowiadającej art. 158 § 1 k.c. w odniesieniu do odpowiedzialności uspołecznionego zakładu pracy.

** Obecnie art. 361 k.c.

*** Obecnie art. 471 k.c.

- 7) Robotnik z reguły oswaja się z grożącym mu w pracy niebezpieczeństwem. Pracodawca zatem powinien tak go szkolić i taki nad nim roztoczyć nadzór, by nie dopuścić do nawyków powodujących utratę czujności. Robotnik nie może odpowiadać za utratę czujności, zwłaszcza gdy znajduje ona usprawiedliwienie w jego przemoczeniu.

(Orzec. SN z 5.II.1959 r. CR 383/58 — PiZS 4/1960, str. 94).

- 8) Jeżeli pracodawca zatrudnia wbrew zakazowi ustawy 13-letnie dziecko jako gońca i wysyła je poza teren zakładu pracy z poleceniem służbowym, które wymagało posługiwaniem się tramwajem, to niewątpliwie stanowi to zaniedbanie obowiązku pracodawcy w rozumieniu art. 196 ustawy o ubezpieczeniu społecznym*.

Pracodawca, wysyłając dziecko dla załatwienia w wielkim mieście spraw służbowych poza zakładem pracy, ponosi pełną odpowiedzialność za niebezpieczeństwo, na jakie dziecko jest przy tym narażone. Nawet gdyby wypadek nastąpił wyłącznie wskutek lekkomyślności samego dziecka, fakt ten nie uzasadniałby poglądu, że jest ono wyłącznie lub choćby częściowo odpowiedzialne za ten wypadek, ponieważ dziecko w wieku lat 13 nie ma jeszcze w takich sprawach pełnego rozeznania.

(Orzec. SN 4—18.VIII.1960 r. 2 CR 1119/59 — OSN 1962, zeszyt I, poz. 13).

* Obecnie art. 24 dekretu o p.z.e. (Dz. U. z 1958 r. Nr 23, poz. 97).

- 9) Tolerowanie przez dozór niewłaściwych, zagrażających bezpieczeństwu metod pracy uzasadnia uznanie winy zakładu pracy, jeżeli wskutek stosowania tych metod nastąpi wypadek. Jeżeli jednak poszkodowany był doświadczonym pracownikiem, zwłaszcza brygadzystą, i lekkomyślnie stosował te metody, jakkolwiek miał dostateczne doświadczenie, by móc przewidzieć niebezpieczeństwo, to należy uznać, że również i on przyczynił się do spowodowania szkody, co uzasadnia zmniejszenie odszkodowania w myśl art. 158 § 2 k.z.*

(Orzec. SN 24.VIII.1961 r. 2 CR 826/61 — OSNCP 1963, zeszyt IX, poz. 189).

* Obecnie art. 362 k.c.

- 10) W art. 158 § 2 k.z.*, który mówi o odpowiednim zmniejszeniu odszkodowania, jeżeli poszkodowany przyczynił się do wyrządzenia szkody, chodzi o obiektywnie istniejące przyczynienie się do powstania szkody niezależnie od tego, czy poszkodowanemu można przypisać zawinienie zachowania się, które doprowadziło do powstania szkody, chyba że zostanie ustalone, iż zachowanie to nastąpiło z winy zakładu pracy lub że odpowiedzialni pracownicy tego zakładu nie podjęli środków zmierzających do zapobieżenia jego możliwym skutkom.

(Orzec. SN 18.X.1961 r. 4 CR 78/61 — OSNCP 1963, zeszyt V, poz. 99 i PiZS 8—9/1963, str. 96).

* Obecnie art. 362 k.c.

- 11) Przy ustalaniu wysokości zadośćuczynienia za krzywdę moralną nie jest pobawiony znaczenia fakt przyczynienia się poszkodowanego do wyrządzenia szkody. Tym zaś poszkodowanym, który przyczynił się do powstania szkody, może być zarówno sama ofiara wypadku, jak i osoby, które dotknięte są śmiertelnym wynikiem czynu niedozwolonego, gdy nieszczęśliwy wypadek polega na śmierci osoby małoletniej i zadośćuczynienia z art. 166 k.z.* dochodzą jego rodzice.

(Orzec. SN 2.I.1962 r. 4 CR 34/61 — OSPiKA 2/1963, poz. 37).

* Obecnie art. 446 § 3 k.c.

12) 1. Powstanie szkody wyłącznie z winy poszkodowanego oznacza, że zachodzi nie tylko związek przyczynowy między zachowaniem się poszkodowanego a szkodą, ale że jego zachowanie się ma takie cechy subiektywne, iż można poszkodowanemu przypisać świadomość, że swoim zachowaniem się doprowadził do powstania szkody.

2. Wysokość zadośćuczynienia w razie przyczynienia się poszkodowanego do wyrządzenia szkody (art. 158 § 2 k.z.*) nie musi być wynikiem uwzględnienia w matematyczny (a więc mechaniczny) sposób określonego przyczynienia się poszkodowanego do powstania szkody.

(Orzec. SN 3.II.1962 r. 4 CR 432/61 — OSPiKA 1962, poz. 267).

* Obecnie art. 362 k.c.

13) Należy odróżnić gorliwość pracownika od karygodnej jego niesubordynacji. Gorliwości pracownika, wynikającej z braku dostatecznego jego rozczenia w niebezpieczeństwie, nie można uznać za przyczynienie się poszkodowanego pracownika do powstania szkody nawet wówczas, gdy pracownik ten przez zaniechanie tej gorliwości mógł być uniknąć wypadku, o którego niebezpieczeństwie nie wiedział.

(Orzec. SN 12.II.1965 r. II PR 1/65 — OSNCP 1965, zeszyt X, poz. 173 i PiZS 2—3/1966, str. 96).

14) Z okoliczności, że na pracodawcy ciąży obowiązek należytej troski w zakresie ochrony życia i zdrowia pracowników, jeszcze nie wynika, aby pracownik nie mógł przyczynić się do powstania wypadku w zatrudnieniu będąc brygadzystą, a zatem pracownikiem obowiązany do troski o bezpieczeństwo pracy swej brygady i do służenia swej brygadzie przykładem należytych metod pracy.

(Orzec. SN 8.V.1962 r. 1 CR 877/61 — PiZS 6/1963, str. 43).

15) W Państwie Ludowym, w którym człowiek pracy stanowi najwyższe dobro, a zapewnienie mu bezpiecznych warunków pracy należy do podstawowych obowiązków zatrudniającego go zakładu pracy, pracownik spieszący z pomocą koledze zagrożonemu utratą życia nie może być obarczony zarzutem, że w podjętej samorzutnie akcji przejawiał brak rozwagi i przedsięwziął krok nieprzemysłany oraz że w ten sposób sam naraził własne życie na niebezpieczeństwo. Zachowanie się człowieka, który, niepomny własnego niebezpieczeństwa, pod wpływem bezpośredniego impulsu usiłuje nieść ratunek innej osobie, znajduje społeczną aprobatę zawsze, a więc i wtedy, gdy w ocenie obiektywnej przedstawia się jako zastosowanie nieudolnego środka ratownictwa, nie można więc takiego zachowania się denata uznawać za przyczynienie się do powstania śmiertelnego dla niego zdarzenia i stosować przepis art. 158 § 2 k.z.*

(Orzec. SN 10.V.1963 r. I PR 156/62 — OSPiKA 1964, poz. 34).

* Obecnie art. 362 k.c.

16) 1. Dla zastosowania art. 158 § 2 k.z.* nie jest konieczne, aby zachowanie się poszkodowanego, pozostające w związku przyczynowym z powstaniem

szkody, było przez niego zawinione, z czego jednak nie wynika, że każde zachowanie się poszkodowanego mieści się w hipotezie tego przepisu. W szczególności nie będzie uzasadnione zastosowanie art. 158 § 2 k.z.* wówczas, gdy wprawdzie zachowanie się poszkodowanego obiektywnie przyczyniło się albo mogło przyczynić się do powstania szkody, ale samo to zachowanie było normalnym następstwem zawinonego zachowania się sprawcy szkody.

2. Zobowiązany do odszkodowania odpowiada za normalne następstwa swego działania lub zaniechania (art. 157 § 2 k.z.**), w skład zaś tych następstw wchodzi także normalna reakcja poszkodowanego, który z jego winy znalazł się w niebezpieczeństwie. Taka przeto normalna reakcja poszkodowanego nie może być traktowana jako przyczynienie się do wyrządzenia szkody w rozumieniu art. 158 § 2 k.z.*

(Orzec. SN 19.X.1963 r. II CR 976/62 — OSPiKA 1964, poz. 222).

* Obecnie art. 362 k.c.

** Obecnie art. 361 § 1 k.c.

- 17) Sam fakt wydania zakazu stosowania określonych metod pracy jako niebezpiecznych ocenić należy jako niedopełnienie obowiązków zakładu pracy w zakresie bhp, jeżeli zakazom tym nie towarzyszyło dopilnowanie, czy są one przez pracowników respektowane.

Niemniej jednak nie stanowi to jeszcze dostatecznej podstawy do uznania wyłącznej odpowiedzialności zakładu pracy za wynikłą stąd szkodę, jeżeli pracownik, będąc również obowiązany do przestrzegania przepisów bhp, wydanych w jego interesie i dla jego dobra, przyczynił się ze swej winy do powstania szkody.

Lekceważenie przez samego pracownika przepisów z dziedziny bhp, mimo oczywistego zawinienia również zakładu pracy, nie może pozostać bez wpływu na określenie wysokości odszkodowania, jeżeli lekceważenie to pozostaje w związku przyczynowym ze szkodą.

(Orzec. SN 3.XII.1963 r. II PR 558/63 — PiZS 7/1965, str. 73).

DZIAŁ V

ODSZKODOWANIE ZA SKUTKI WYPADKU PRZY PRACY

(zagadnienia ogólne)

1) 1. Trwałe upośledzenie zdrowia spowodowane uszkodzeniem ciała może działać na organizm ludzki w ten sposób, że zużywa się on szybciej, tak iż wprawdzie poszkodowany daje z siebie pracę tej samej wartości, jednakże wcześniej skończy się ta zdolność do pracy. Taką szkodę można również określić jako częściową utratę zdolności zarobkowej. Żeby ocenić jej wysokość należy określić, kierując się zasadami nauki i doświadczenia życiowego, przypuszczalną liczbę lat zdolności do pracy, gdyby wypadek nie nastąpił, oraz liczbę lat, o którą ta zdolność do pracy przypuszczalnie się zmniejszyła. Gdyby ustalenie, o ile lat przypuszczalnie skrócą się lata pracy poszkodowanego, było niemożliwe, należałoby zamiast zasądzenia renty — w częściowym uwzględnieniu tego roszczenia — ustalić tylko obowiązek wyrównania przez stronę pozwaną szkody mającej powstać przez późniejsze zmniejszenie lub utratę zdolności do pracy powoda w związku przyczynowym z wypadkiem.

2. Na podstawie art. 165 k.z.* stanowiącego, że sąd może przyznać poszkodowanemu stosowną sumę pieniężną jako zadośćuczynienie za cierpienia fizyczne i krzywdę moralną, obowiązkiem sądu jest dać wyraz w uzasadnieniu temu, że rozważył, czy w danym wypadku należy zasądzić zadośćuczynienie, i czym się kierował, uznając stosowność zasądzenia zadośćuczynienia.

(Orzeczn. SN 21.IV.1951 r. C 25/51 — PZS 8—9/1954, str. 81).

* Obecnie art. 445 § 1 k.c.

2) 1. Wymagania życiowe człowieka pracującego nie kończą się na zaspokojeniu samych potrzeb organizmu fizycznego. Toteż niesłuszne jest stanowisko, że przy określaniu odszkodowania za wypadek pracownikowi nie należy się odszkodowanie za okres pobytu w szpitalu, gdzie się leczył, dlatego, że korzystał tam z pełnego utrzymania i opieki.

W myśl art. 165 § 1 i 2 k.z.* zobowiązany do odszkodowania powinien wynagrodzić poszkodowanemu te korzyści, jakie ten byłby osiągnął, gdyby nie doszło do powstania szkody; dotyczy to zarówno korzyści utraconych przez poszkodowanego w czasie pobytu w szpitalu, jak i później wskutek zmniejszenia jego szans życiowych, a zwłaszcza wskutek utraty możliwości wykonywania takiej pracy, która dawała pracownikowi szanse zwiększenia zarobku.

2. Nie jest dopuszczalne określenie odszkodowania w sposób mechanicznie dostosowany do procentowego ubytku zdolności do pracy — bez uwzględ-

nienia, czy poszkodowany miał możliwość wykorzystania swej uszczuplonej zdolności do zarobkowania.

(Orzec. SN 25.III.1953 r. I C 1609/52 — PZS 5/1954, str. 55).

* Obecnie art. 445 k.c.

- 3) Odszkodowanie przewidziane w części końcowej art. 161 § 1 k.z. * uzależnione jest jedynie od istnienia potrzeby leczenia.
O okresie leczenia, a więc i o jego kosztach, decyduje moment powstania potrzeby leczenia. Sąd orzekający w takiej sprawie powinien również ustalić potrzebę leczenia *ex tunc*, choćby obecnie taka potrzeba już nie zachodziła.

(Orzec. SN 11.V.1955 r. III CR 269/55 — NP 11/1955, str. 169).

* Obecnie art. 444 k.c.

- 4) Określenie lekarskie procentowej utraty zdolności do zarobkowania nie może być jedynym miernikiem przy obliczaniu szkody majątkowej poszkodowanego.

(Orzec. SN 8.IX.1956 r. I CR 647/56 — PZS 4/1957, str. 56).

- 5) 1. W myśl art. 161 § 1 k.z. * odszkodowanie za uszkodzenie ciała lub wywołanie rozstroju zdrowia obejmuje m. in. wszelkie powstałe z tego powodu koszty, jak koszty leczenia, lepszego odżywiania się itp.

Niezależnie od tego uzasadnione jest zasądzenie na rzecz poszkodowanego renty tymczasowej, jeżeli w wyniku doznanego uszkodzenia ciała poszkodowany potrzebuje pomocy. Jeżeli poszkodowane jest dziecko, sąd powinien zasądzić mu w miarę potrzeby tymczasową rentę, której wysokość odpowiadałaby wartości pomocy, jakiej dziecko potrzebuje z powodu kalectwa, za które odpowiada zobowiązany do odszkodowania, a ostateczną rentę przyznać od czasu, w którym człowiek staje się normalnie zdolnym do pracy zarobkowej, w wysokości odpowiadającej spodziewanym zarobkom z pracy zarobkowej, której poszkodowany prawdopodobnie poświęciłby się, gdyby mu szkody nie wyrządzono. Jeżeliby dziecko tymczasowej renty nie potrzebowało, sąd powinien ustalić obowiązek wyrównania szkody w przyszłości.

2. Koszty powstałe z uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia, dotyczące zaspokojenia potrzeb lepszego odżywienia, pobytu w górach itp. nie znajdują swego pokrycia w przyznanej na zasadzie art. 165 § 1 k.z. ** zadośćuczynieniu za ból fizyczny i krzywdę moralną, koszty te bowiem, jako szkoda majątkowa, znajdują swoje oparcie w art. 161 § 1 k.z. *, a zadośćuczynienie za krzywdę moralną, przewidziane w art. 157 § 3 *** i 165 § 1 k.z. **, jest pewnego rodzaju wynagrodzeniem szkody niematerialnej, moralnej, polegającej na cierpieniu psychicznym.

(Orzec. SN 12.XII.1956 r. 2 CR 959/55 — PZS 3/1958, str. 51).

* Obecnie art. 414 k.c.

** Obecnie art. 4⁵ k.c.

*** Obecnie art. 361 k.c.

- 6) Stosownie do przepisu art. 157 § 1 k.z. * w związku z art. 162 § 2 k.z. ** odszkodowanie obejmuje wszystkie utracone korzyści, a więc i te, które po-

nieśli poszkodowani od chwili wypadku do momentu wytoczenia powództwa. Szkodę majątkową stanowi przy tym różnica między stanem majątku poszkodowanego po zdarzeniu wywołującym szkodę a tym stanem, jaki by istniał, gdyby zdarzenie nie nastąpiło.

(Orzec. SN 11.VII.1957 r. 2 CR 304/57 — PZS 8—9/1958, str. 87).

* Obecnie art. 361 k.c.

** Obecnie art. 446 § 1 k.c.

- 7) Art. 329 § 2 pkt 2 k.p.c.* (dawnego) daje sądowi podstawę do zasądzenia na rzecz ofiary wypadku przy pracy zadośćuczynienia wyższego niż żądanie w pozwie.

(Orzec. SN 18.V.1960 r. 2 CR 1111/59 — PiZS 7/1961, str. 55).

* Obecnie art. 475 k.p.c.

- 8) 1. Pojęcie „pracy zarobkowej” w rozumieniu art. 161 § 2 k.z.* obejmuje wszelkie rodzaje pracy zmierzającej do uzyskania zarobku, bez względu na postać stosunku prawnego, w ramach którego praca jest realizowana (pracowniczy stosunek pracy, spółdzielczy stosunek pracy, zlecenie, umowa o dzieło, twórczość artystyczna itd., a m. in. także praca rolnika na własnym gospodarstwie rolnym).

Charakter stosunku prawnego lub sposób wykorzystania zarobkowej pracy ma natomiast wpływ na sposób obliczania szkody. Renta z art. 161 k.z.* ma bowiem odpowiadać wyrządzonej szkodzie, a nie wartości pracy.

Szkodę rolnika, właściciela prywatnego gospodarstwa rolnego, stanowi — w rozumieniu art. 161 § 2 k.z.* — nie wartość jego pracy wkładanej w gospodarstwo, a obliczonej przez porównanie z wynagrodzeniem, jakie należałoby zapłacić za tę pracę wynajętemu pracownikowi, lecz ewentualna ujemna różnica w dochodach osiągniętych z gospodarstwa przed wypadkiem i po wypadku, oczywiście z zastrzeżeniem, że zarówno przed wypadkiem, jak i po wypadku poszkodowany w tym samym stosunku do swoich możliwości pracował w gospodarstwie, chyba że po wypadku pracować w ogóle nie mógł.

2. Jeżeli sprawca uszkodzenia ciała odbiera małżonkowi te siły i zdolności ogólne, od których zależy wykonywanie zarówno pracy w gospodarstwie domowym, jak i pracy zarobkowej, to choćby w chwili uszkodzenia ciała małżonek zajmował się wyłącznie gospodarstwem domowym i staraniami o dzieci, sprawca szkody odpowiadać będzie wobec poszkodowanego małżonka na zasadzie art. 161 § 2 k.k.* za spowodowaną m.in. utratą zdolności do pracy zarobkowej. Sprawca szkody pozbawia bowiem poszkodowanego większego dobra, obejmującego jednocześnie i zdolność do pracy zarobkowej, i zdolność osobistego zajmowania się dziećmi oraz gospodarstwem domowym.

(Orzec. SN 7.X.1960 r. 4 CR 93/60 — OSPiKA 1963, poz. 232).

* Obecnie art. 444 § 2 k.c.

- 9) Poszkodowany nie może być zmuszony do poddania się zabiegowi operacyjnemu. Decyzja w tym przedmiocie należy wyłącznie do niego. Odmowa zaś poddania się operacji nie może być uznana za działanie sprzeczne z zasadami współżycia społecznego, tym samym więc nie może powodować

zmniejszenia odszkodowania. Poszkodowany bowiem może nie być psychicznie przygotowany do poddania się operacji, która zawsze jest połączona z dolegliwościami i pewną dozą ryzyka i której wyniku korzystnego dla poszkodowanego nikt nie jest w stanie zagwarantować. Osoba zatem odpowiedzialna za szkodę nie może się bronić skutecznie zarzutem, że poszkodowany byby zdolny do pracy, gdyby poddał się operacji.

(Orzec. SN 15.III.1961 r. 2 CR 867/59 — OSN 1962, zeszyt II, poz. 64, OSPiKA 1962, poz. 10 i PiZS 121/1961, str. 59; patrz też orzec. SN 7.V.1962 r. 2 CR 504/61 — OSPiKA 1963, poz. 248).

- 10) Szkodą pozostającą w normalnym związku przyczynowym ze śmiertelnym wypadkiem, jakiemu uległ denat-użytkownik gospodarstwa rolnego, to jest wartość pracy, którą on świadczył w gospodarstwie celem jego racjonalnego prowadzenia.

Wartość wkładu pracy użytkownika gospodarstwa rolnego mogłaby tylko w tym wypadku być równa wysokości ogólnej przychodowości gospodarstwa, gdyby zmarły wyłącznie sam uprawiał gospodarstwo, nie korzystając z pomocy innych osób, i gdyby pozostali po nim członkowie rodziny, do których utrzymywania był obowiązany z mocy ustawy i które rzeczywiście utrzymywał, nie mieli możliwości — z przyczyn od nich niezależnych — dalszego prowadzenia gospodarstwa, nawet przy korzystaniu z najemnej siły roboczej (np. całkowity brak kwalifikacji rolniczych).

(Orzec. SN 13.IV.1961 r. 2 CR 960/59 — OSPiKA 1962, poz. 323).

- 11) Fakt, że matka, która zmarła na skutek nieszczęśliwego wypadku, nie pracowała zarobkowo, a tylko pracą swą we wspólnym gospodarstwie domowym i staraniami o wychowanie dzieci przyczyniała się do zaspokojenia potrzeb rodziny — oznacza, iż również „alimentowała” ona dzieci w myśl przepisów kodeksu rodzinnego, to zaś uzasadnia żądanie przez dzieci od przedsiębiorstwa, odpowiedzialnego za śmierć matki, odszkodowania na podstawie art. 162 § 2 k.z. *

(Orzec. SN 24.V.1961 r. CR 962/60 — PiZS 8/1962, str. 81).

* Obecnie art. 446 § 2 k.c.

- 12) Odszkodowanie powinno odpowiadać rzeczywiście poniesionej szkodzie. Pobierane więc świadczenia ubezpieczeniowe powinny być również uwzględnione przy ustalaniu wysokości odszkodowania. Jeżeli jednak powód, który żąda odszkodowania na podstawie przepisów ustawy z dnia 15 listopada 1956 r. o odpowiedzialności Państwa za szkody wyrządzone przez funkcjonariuszów państwowych przy wykonywaniu powierzonych im czynności *, nie korzysta ze świadczeń ubezpieczeniowych i o takie świadczenia w ogóle się nie ubiega, to sąd nie może go zobowiązać do wystąpienia z wnioskiem o świadczenia rentowe oraz uzależnić przyznanie dochodzonego odszkodowania od uprzedniego zgłoszenia wniosku i przesądzenia przez właściwe organy rentowe istnienia lub nieistnienia uprawnień do świadczeń ubezpieczeniowych. Uzyskanie — po zakończeniu procesu w sprawie o odszkodowanie — świadczeń ubezpieczeniowych w związku z doznany inwalidztwem uzasad-

nia wystąpienie przez zobowiązanego z powództwem o odpowiednią zmianę wysokości zasądzonej renty (art. V przep. wpraw. k.p.c.).**

(Orzec. SN 4.IX.1961 r. 2 CR 251/61 — OSN 1963, zeszyt V, poz. 97 i PiZS 3/1963, str. 69).

* Obecnie art. 417—421 k.c.

** Obecnie art. 907 k.c.

- 13) Do kręgu osób uprawnionych do dochodzenia odszkodowania za szkodę spowodowaną wypadkiem w zatrudnieniu należą te osoby, które są potencjalnie uprawnione do świadczeń przewidzianych w dekrecie z dnia 24 czerwca 1934 r. o p.z.e. Dlatego okoliczność, że powodowi nie przyznano renty inwalidzkiej, sama przez się nie wyłącza dochodzenia przez niego roszczeń cywilnoprawnych.

(Orzec. SN 21.XII.1961 r. 1 CR 109/61 — OSPiKA 1962, poz. 217).

- 14) Brak przesłanek do przyznania odszkodowania w formie renty lub jednorazowego odszkodowania może uzasadniać w niektórych wypadkach przyznanie zadośćuczynienia w wyższej kwocie niż ta, która by podlegała zasądzeniu w wypadku jednoczesnego odszkodowania w formie renty lub jednorazowego odszkodowania.

(Orzec. SN 3.II.1962 r. 4 CR 283/61 — OSPiKA 1962, poz. 259).

- 15) Okoliczność, że skrzywienie przegrody nosowej, które nastąpiło na skutek wypadku, może się dać usunąć przez zastosowanie odpowiedniego nieuciążliwego zabiegu, nie ma znaczenia dla oceny obowiązku czy wysokości odszkodowania, albowiem poszkodowany nie jest obowiązany poddawać się zabiegom chirurgicznym, nawet rokującym pomyślny wynik.

(Orzec. SN 7.V.1962 r. 2 CR 504/61 — OSPiKA 1963, poz. 248, str. 559; patrz też orzec. SN 15.III.1961 r. 2 CR 867/59 — OSN 1962, zeszyt II, poz. 64, OSPiKA 1962, poz. 10 i PiZS 12/1961, str. 57).

- 16) 1. Fakty wypłacenia poszkodowanemu należności z funduszków pochodzących z dobrowolnie uiszczonych składek koleżeńskich nie może wpłynąć na zmniejszenie odszkodowania należnego od sprawcy szkody.

2. Koszt wystawienia przez męża pomnika na grobie zmarłej żony, jeżeli nie przekracza przeciętnych sum wydatkowanych na ten cel w rodzinach, w których zwyczaj stawiania nagrobków jest przyjęty i realizowany, podlega zwrotowi w granicach odszkodowania należnego od osób odpowiedzialnych za skutki wypadku powodującego śmierć człowieka (art. 157 § 1 i 2 k.z.*).

3. Nawet niewątpliwie stwierdzone momenty nieporozumień i zadrażeń pomiędzy małżonkami, pozostającymi mimo tego w łączącej ich wspólności aż do śmierci jednego z nich, nie mają znaczenia dla rozstrzygnięcia przez sąd, czy i jakie zadośćuczynienie należy się pozostałemu przy życiu małżonkowi w związku ze śmiercią współmałżonka od osób odpowiedzialnych za skutki wypadku, który spowodował śmierć.

(Orzec. SN 10.XII.1962 r. I PR 244/62 — OSNCP 1964, zeszyt I, poz. 11 i PiZS 7—8/1964, str. 83).

* Obecnie art. 361 k.c.

- 17) Osobie, która doznała uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia, a która w chwili orzekania o żądaniu renty, ze względu na swój wiek, nie byłaby jeszcze zdolna do pracy zarobkowej, nie przysługuje roszczenie o rentę z powodu utraty zdolności do pracy zarobkowej lub zmniejszenie widoków powodzenia w przyszłości. Oddalając żądanie takiej renty, sąd ma obowiązek ustalenia wyrokiem odpowiedzialności pozwanego za ewentualną szkodę, jaka może powstać w przyszłości.

(Uchwała składu 7 sędziów SN 17.VI.1963 r. III CO 38/62 — OSNCP 1965, zeszyt II, poz. 21 i OSPiKA 1965, poz. 146).*

* W uzasadnieniu uchwały tej SN uznał, że termin przedawnienia 10-letniego, którego bieg zaczyna się w dniu zdarzenia sprawczego, ma zastosowanie tylko wtedy, gdy daty zdarzenia i powstania szkody są zbieżne.

- 18) 1. Zarówno zasiłki chorobowe, jak i późniejsze ograniczone zarobki, a także świadczenia rentowe ZUS-u wpływają na określenie wysokości poniesionej przez pracownika realnej szkody wymagającej naprawienia, która ulega następnie zmniejszeniu w stopniu odpowiadającym przyczynieniu się poszkodowanego do wypadku. Dlatego sposób wyliczenia renty uzupełniającej, wskazany w uchwale połączonych Izb Cywilnej oraz Pracy i Ubezpieczeń Społecznych Sądu Najwyższego z dnia 14 grudnia 1962 r. III PO 5/62, powinien mieć analogiczne zastosowanie także wtedy, gdy od kwoty odszkodowania podlegają odliczeniu zasiłki chorobowe pobrane przez poszkodowanego pracownika w związku z wypadkiem przy pracy, jak również osiągnane przez niego — po wypadku — zarobki.

2. Nie stoi na przeszkodzie uchyleniu przez Sąd Najwyższy w trybie rewizji nadzwyczajnej, wniesionej po upływie 6-miesięcznego terminu od uprawomocnienia się, wyroku objętego rewizją nadzwyczajną, jeżeli wyrok ten narusza interes Państwa Ludowego przez pozbawienie pracownika części renty uzupełniającej, która mu przysługuje na skutek wypadku przy pracy.

(Orzec. SN 26.VI.1963 r. III PR 17/63 — PiZS 9/1964, str. 49).

- 19) Przepis art. 24 ust. 2 dekretu o p.z.e. w związku z art. 161 k.z.* zobowiązuje uspołeczniony zakład pracy, odpowiedzialny za skutki wypadku, do wynagrodzenia szkody majątkowej, nawet gdy skutki te występują w postaci czasowego rozstroju zdrowia, albowiem nie wymaga on, by rozstrój zdrowia miał charakter trwały i nieuleczalny.

(Orzec. SN 2.VII.1963 r. I PR 53/63 — PiZS 7—8/1964, str. 91 i OSNCP 1964, zeszyt IV, poz. 76).

* Obecnie art. 444 k.c.

- 20) 1. Samo zapewnienie pracownikowi, poszkodowanemu wskutek wypadku przy pracy, przez zobowiązany do odszkodowania zakład mieszkania służbowego nie może być uznane za skuteczne zaspokojenie wierzytelności z tytułu zaległej renty uzupełniającej (art. 24 dekretu z dnia 25.VI.1954 r. o p.z.e. w związku z art. 161 § 2 k.z.*), korzyści zaś związane z uzyskaniem takiego mieszkania nie mogą być zaliczone na straty związane z utratą środków utrzymania.

2. Tego rodzaju korzyści mogą być uwzględnione w ramach art. 158 § 1 k.z.** przy określaniu wysokości zadośćuczynienia z art. 165 § 1 k.z.***, na-

tomiast nie powinny wpływać na rozstrzygnięcie co do wynagrodzenia poszkodowanemu realnych strat, wynikłych z całkowitej lub częściowej utraty źródeł utrzymania.

(Orzec. SN 2.VIII.1963 r. I PR 270/63 — OSNCP 1964, zeszyt VII—VIII, poz. 157 i OSPiKA 1964, poz. 220).

* Obecnie art. 444 k.c.

** Kod. cywiny nie zawiera normy odpowiadającej art. 158 § 1 k.z. w odniesieniu do roszczeń odszkodowawczych od jednostek gospodarki społecznej.

*** Obecnie art. 445 k.c.

- 21) Ustalenie przez biegłych lekarzy stopnia niezdolności poszkodowanego do pracy nie uzasadnia — samo przez się — wniosku, że w takim samym stosunku zmniejszą się zarobki z tytułu zatrudnienia podjętego po wypadku. Prawidłowe ustalenie, jakie dochody może poszkodowany osiągnąć realnie, a w konsekwencji, w jakiej wysokości poniósł on szkodę, będzie zależało w każdym konkretnym wypadku od stanu zdrowia poszkodowanego, jego warunków osobistych i rodzinnych, możliwości znalezienia odpowiedniego zajęcia w miejscu zamieszkania lub możliwości dojazdów, wreszcie od tego, czy poszkodowany ma możliwość rehabilitacji i w jakim zakresie.

(Orzec. SN 5.VIII.1963 r. II PR 178/63 — OSNCP 1964, zeszyt IV, poz. 80 i OSPiKA 1964, poz. 156).

- 22) O zakresie odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną urazem ciała decyduje nie to, jaki stopień niezdolności do pracy wywołują normalne skutki samego urazu, lecz to, jakie skutki uraz ten wywołał w połączeniu z innymi jeszcze schorzeniami lub właściwościami organizmu, jeżeli tylko skutki te wykraczają poza granice, w jakich musiałyby się ujawnić, gdyby do urazu nie doszło.

(Orzec. SN 16.VIII.1963 r. II PR 449/63 — OSNCP 1964, zeszyt VII—VIII, poz. 158).

- 23) Zasiłki chorobowe wypłacone pracownikowi dochodzącemu na podstawie art. 24 dekretu odszkodowania od zakładu pracy z powodu utraty zdrowia pozostają w związku z jego pracą i stanowią związek z tą pracą jego dochód, a zatem jakkolwiek pochodzą one z funduszków ubezpieczenia społecznego, powinny być uwzględnione przy ustalaniu wysokości odszkodowania na rzecz tego pracownika.

(Orzec. SN 2.X.1963 r. II PR 252/63 — PiZS 8—9/1965, str. 106 i OSNCP 1964, zeszyt IV, poz. 187).

- 24) Sąd z mocy art. 329 § 2 d.k.p.c.* może zasądzić więcej, aniżeli powód domagał się, tylko wtedy, gdy sama podstawa roszczenia uzasadniona jest przepisami prawa materialnego.

(Orzec. SN. 7.X.1963 r. I PR 446/63 — PiZS 10/1964, str. 48).

* Obecnie art. 475 k.p.c.

- 25) Zaliczenie do określonej grupy inwalidztwa samo przez się nie stanowi dostatecznie konkretnego kryterium przy określaniu wysokości pieniężnego za-

dośćuczynienia. Decydujące znaczenie mają tu okoliczności danego wypadku, a nie kategoria inwalidztwa.

(Orzeczn. SN 11.V.1964 r. I PR 177/64 — PiZS 5/1965, str. 57 i PiZS 10—11/1966, str. 100).

- 26) W razie uszkodzenia ciała lub wywołania rozstroju zdrowia uprawnionym do żądania odszkodowania jest zawsze poszkodowany bez względu na to, czy związane z tym koszty (leczenia, dożywienia itp.) pokrył on z własnych środków, czy też od osoby trzeciej.

(Orzeczn. SN 17.VI.1964 r. I CR 639/63 — PiZS 4/1966 i OSNCP 1965, zeszyt IX, poz. 14).

- 27) Obowiązek przesunięcia pracownika, który uległ wypadkowi, do innej pracy, odpowiedniej do jego aktualnego stanu zdrowia — a gdy to jest niemożliwe, porozumienia się z organem zatrudnienia w celu zapewnienia pracownikowi odpowiedniej pracy w innym zakładzie — wynika z art. 23 ust. 2 ustawy z dnia 30 marca 1965 r. o bhp (Dz. U. Nr 13, poz. 91). I tylko wówczas, gdy zakład pracy spełni ten obowiązek, może w procesie odszkodowawczym bronić się skutecznie zarzutem niewykorzystania przez pracownika zachowanej zdolności do zarobkowania.

(Orzeczn. SN 2.XII.1965 r. I PR 401/65 — OSNCP 1966, zeszyt VI, poz. 102, „Prawo i Życie” 6/1966, str. 7 i PiZS 10—11/1966, str. 98).

- 28) 1. Jeżeli pracownik poniósł szkodę wskutek wypadek przy pracy lub choroby zawodowej w wyniku naruszenia przez zakład pracy swych obowiązków w zakresie ochrony życia i zdrowia pracowników, to wówczas należy mu się renta odszkodowawcza w wysokości wyrządzonej mu szkody niezależnie od tego, czy pracownik w następstwie tych zdarzeń został uznany za inwalidę i czy pobiera w związku z tym rentę inwalidzką z ubezpieczenia społecznego. Nieistnienie bowiem inwalidztwa jako następstwa wypadku bądź choroby zawodowej nie oznacza jeszcze, że pracownik nie poniósł szkody, jeżeli wskutek zmniejszonej wydajności pracy nie może osiągać zarobków w poprzedniej wysokości.

2. Powództwo o rentę odszkodowawczą nie może być oddalone jako przedwczesne z tej tylko przyczyny, że powód nie pobiera renty inwalidzkiej powypadkowej z ubezpieczenia społecznego. Niemniej jednak, w razie przyznania powodowi w przyszłości renty inwalidzkiej związanej z wypadkiem, zakład pracy może w myśl art. 907 § 2 k.c. żądać uchylecia renty lub zmiany jej wysokości. W sytuacji jednak, gdy postępowanie rentowe nie zostało jeszcze zakończone, może zachodzić podstawa do zawieszenia postępowania sądowego do czasu rozstrzygnięcia kwestii renty inwalidzkiej przez organy rentowe.

3. Przyznanie renty odszkodowawczej bez ograniczenia czasowego nie wyłącza możności jej uchylecia bądź zmiany wysokości w przyszłości na żądanie zobowiązanego w razie zmiany okoliczności, a także w razie osiągnięcia przez uprawnionego (pracownika) wieku, który niezależnie od skutków wypadku nie pozwalałby mu już na pracę zarobkową.

(Orzeczn. SN 14.II.1966 r. I PR 38/66 — PiZS 3/1967, str. 49).

DZIAŁ VI

ODSZKODOWANIE W FORMIE RENTY UZUPEŁNIAJĄCEJ DLA POSZKODOWANEGO

- 1) Zamiar pokrzywdzonego stworzenia sobie placówki gospodarczej nie może być uznany za ważny powód kapitalizacji renty w rozumieniu art. 164 § 1 k.z.*.

(Orzec. SN 14.XI.1950 r. C 299/50 — OSN 1957, poz. 11, PiP 8—9/51, str. 436 i PZS 5/1951, str. 93).

* Według obecnie obowiązującego art. 447 k.c. sąd może na żądanie poszkodowanego przyznać mu zamiast renty lub jej części odszkodowanie jednorazowe. Dotyczy to w szczególności wypadku, gdy poszkodowany stał się inwalidą, a przyznanie jednorazowego odszkodowania ułatwi mu wyszukanie nowego zawodu.

- 2) Określając odszkodowanie za niezdolność do pracy zarobkowej, sąd powinien ustalić, ile w poszczególnych okresach czasu zarabiałby poszkodowany, gdyby nie doznał uszkodzenia, oraz ile zarabiał rzeczywiście w tych okresach, i zasądzić mu tę różnicę za okres ubiegły, natomiast jako rentę przyszłą zasądzić mu różnicę według czasu z daty wydania wyroku, o ile by się nie dało z pewnym prawdopodobieństwem przewidzieć innej różnicy.

(Orzec. SN C 517/50 — PiP 8—9/51, str. 430 i PZS 5/51, str. 89).

- 3) Pracodawca powinien wypłacić pracownikowi równowartość tych wszystkich świadczeń wypadkowych, których powód nie mógł otrzymać od Zakładu Ubezpieczeń Społecznych we właściwym czasie na skutek niezgłoszenia go do ubezpieczenia; obowiązek ten będzie miał charakter zastępczy, tzn. pracodawca obowiązany jest uiścić pracownikowi rentę w zamian świadczeń nie otrzymanych we właściwym czasie od ZUS-u i na czas do uzyskania tych świadczeń od ZUS-u.

(Orzec. SN 29.IX.1950 r. C 41/51 — NP 11/1951, str. 37).

- 4) 1. O czasie trwania prawa do renty decyduje w myśl art. 161 § 2 k.z.* i art. 163 § 2 k.z.** czas trwania skutków wypadku, za który zakład pracy ponosi odpowiedzialność, wyrażających się w zmniejszeniu zarobków poszkodowanego lub jego widoków powodzenia na przyszłość albo też w zwiększeniu jego potrzeb. Ustalenie z góry czasu trwania tych okoliczności z reguły nie jest możliwe, dlatego też należy zasądzać rentę na czas nie określony, z tym zastrzeżeniem, że w razie zmiany okoliczności renta ta może ulec na żądanie strony zainteresowanej odpowiedniej zmianie lub uchyleniu.

Zasądzenie renty na z góry określony czas możliwe jest tylko wówczas, gdy sąd na podstawie opinii biegłych zdołał ustalić, że skutki wypadku będą trwały tylko przez taki właśnie czas.

2. O tym, jak wysoka ma być renta, decyduje wielkość wyrządzonej osobie

zainteresowanej szkody, a nie okoliczność, jaka kwota stanowi dla niej minimum utrzymania.

(Orzec. SN 5.XI.1956 r. 1 CR 556/56 — PZS 5/1957, str. 58).

* Obecnie art. 444 § 2 k.c.

** Obecnie art. 907 § 2 k.c.

- 5) Stwierdzenie pewnej procentowej zdolności do zarobkowania nie może w sposób mechaniczny wpływać na określone wysokości odszkodowania. Istotne w sprawie znaczenie będzie mieć ustalenie, czy poszkodowany miał możliwość wykorzystania swej uszczuplonej zdolności zarobkowej w konkretnych warunkach, w jakich żyje, innymi słowy — czy istnieją możliwości zatrudnienia poszkodowanego przy pracach, do których jest zdalny.

(Orzec. SN 8.XII.1956 r. 4 CR 1060/56 — PZS 12/1957, str. 61).

- 6) Zgodnie z art. 161 § 2 k.z.* renta powinna odpowiadać wysokości wyrządzonej szkody, ta zaś obejmuje — jak to stanowi art. 157 § 1 k.z.** — wszelkie straty, jakich poszkodowany doznaje na skutek czynu niedozwolonego. W związku z tym ogólna podwyżka zarobków stanowi okoliczność, która w myśl art. 163 § 2 k.z.*** daje podstawę do żądania podwyższenia zasądzonej poprzednio renty. Podwyższeniu renty nie stoi na przeszkodzie ogólna obniżka cen dokonana w ubiegłym okresie.

(Orzec. SN 12.XII.1956 r. 2 CR 459/56 — PZS 11/1957, str. 60).

* Obecnie art. 444 § 2 k.c.

** Obecnie art. 361 § 2 k.c.

*** Obecnie art. 907 § 2 k.c.

- 7) 1. Renta należna (od pracodawcy) poszkodowanemu w związku z utratą w całości lub w części zdolności do pracy zarobkowej powinna być — według postanowień art. 161 § 2 k.z.* i art. 157 § 1 i 2 k.z.** dostosowana do stanu, jaki by przypuszczalnie istniał, gdyby nie było wyrządzenia szkody.

2. Nie mogą decydować o wysokości renty poszczególne, wyjątkowo wysokie zarobki, jeżeli spowodowane były wyjątkowymi, nie powtarzającymi się okolicznościami.

3. Opinia o stopniu utraty zdolności do pracy, która stanowiła podstawę decyzji instancji Ubezpieczeń Społecznych, nie wiąże sądu, który powinien samoistnie ustalić rzeczywistą szkodę.

(Orzec. SN 10.I.1957 r. 4 CR 450/56 — PZS 7/1957, str. 54).

* Obecnie art. 444 § 2 k.c.

** Obecnie art. 361 k.c.

- 8) 1. Jeżeli sąd ustali na podstawie kategorycznej i nie budzącej zastrzeżeń opinii lekarzy, że osoba poszkodowana jest niezdolna do pracy, to nie może bez naruszenia przepisu art. 161 § 2 k.z.* oddalić jej żądania o zasądzenie renty, bo to ustalenie stanowi w świetle tego przepisu zasadniczą przesłankę przyznania osobie poszkodowanej odszkodowania pod postacią renty. Podstawę ustalenia wysokości renty stanowi nie tylko utrata przez osobę poszkodowaną zarobku, ale także zwiększenie się na skutek doznanego rozstroju zdrowia potrzeb poszkodowanego.

2. Jakkolwiek art. 161 § 2 k.z.* mówi jedynie o utracie w całości lub w części zdolności do pracy zarobkowej, to jednak nie ma przeszkód do potraktowania — na równi z utratą zarobku — utraty stypendium, albowiem to świadczenie ma to samo przeznaczenie, gdy chodzi o osoby studiujące, co zarobek u osób pracujących; poza tym utrata stypendium z powodu uszkodzenia ciała stanowi niewątpliwą szkodę w rozumieniu art. 157 § 1 k.z.**

3. Procent niezdolności do pracy nie stanowi w świetle przepisu art. 161 § 2 k.z.* istotnej przesłanki, decydującej o zakresie odpowiedzialności osoby, która wyrządziła szkodę. Teoretycznie obliczony stopień niezdolności do pracy stanowi kryterium do ustalenia wysokości renty ubezpieczeniowej, natomiast gdy chodzi o rentę odszkodowawczą, to decydujący jest stan faktyczny powodujący zmniejszenie się zarobków osoby poszkodowanej. Dlatego nie jest wyłączone, że poszkodowany nie otrzyma, pomimo znacznej utraty zdolności do pracy, odszkodowania pod postacią renty, jeżeli mimo dozanego rozstroju zdrowia pracuje i zarobki jego nie uległy zmniejszeniu.

(Orzec. SN 27.IX.1957 r. 1 CR 37/57 — PZS 10/1958, str. 59).

* Obecnie art. 444 § 2 k.c.

** Obecnie art. 361 k.c.

9) 1. Podstawowe odszkodowanie, gdy poszkodowany utracił w całości lub w części zdolność do pracy zarobkowej albo gdy zwiększyły się jego potrzeby lub zmniejszyły widoki powodzenia w przyszłości, stanowi renta, jednakże z ważnych powodów sąd może przyznać jednorazowe odszkodowanie. Jeżeli poszkodowany zgłosił żądanie przyznania mu jednorazowego odszkodowania, sąd, nie znalazłszy ważnych powodów uzasadniających kapitalizację renty, nie może oddalić powództwa bez rozważenia, czy i w jakim zakresie byłoby uzasadnione zasądzenie renty; zasądzenie renty miesięcznej mieści się bowiem w żądaniu jednorazowego odszkodowania w formie dziesięcioletniej kapitalizacji renty.

2. Gdy przedmiotem powództwa są roszczenia o naprawienie szkody wyrządzonej czynem niedozwolonym, sąd może zasądzić ponad żądanie*.

(Orzec. SN 4.III.1958 r. 3 CR 912/57 — PZS 5/1959, str. 60).

* Obecnie art. 447 k.c.

10) Jeśli utrata zdolności do pracy jest tylko częściowa, to szkoda jest mniejsza, a co za tym idzie, wysokość renty należy w zasadzie zmniejszyć o taką kwotę, jaką poszkodowany może miesięcznie zarobić w ramach swej zmniejszonej zdolności do pracy. Przy ocenie, czy poszkodowany pracownik może uzyskać taką pracę, należy się liczyć z jego stanem zdrowia, natomiast nie można brać pod uwagę jego indywidualnej niechęci do określonego rodzaju pracy; skoro powód jest inwalidą częściowym, spoczywa na nim obowiązek pracy w granicach jego możliwości, przy czym z obowiązku tego wynika konieczność dostosowania się do nowych warunków.

Sam fakt pobierania nauki w szkole dla dorosłych nie zwalnia w omawianym wypadku od obowiązku pracy. Nie oznacza to, że fakt, iż powód odbywa naukę w szkole wieczorowej, pozostaje w ogóle bez wpływu na wysokość odszkodowania, fakt ten bowiem może uzasadniać pewne zwiększenie — na podstawie przepisu art. 161 § 2 k.z.* — renty już choćby z tego względu, że

potrzeby poszkodowanego poświęcającego czas wolny od pracy na naukę są z reguły, ze względu na konieczność lepszego odżywiania się i dodatkowe inne wydatki, zwiększone.

(Orzeczn. SN 25.II.1959 r. I CR 12/59 — OSPiKA 1960, poz. 10).

* Obecnie art. 444 § 2 k.c.

- 11) Przyznanie od zakładu pracy, odpowiedzialnego za uszkodzenie ciała lub za wywołanie rozstroju zdrowia pracownika, renty stałej (art. 161 § 2 k.z.*) lub tymczasowej (art. 161 § 3 k.z.**), zależy od ustalenia szkody. Nie ma więc podstaw do przyznania pracownikowi poszkodowanemu na skutek wypadku przy pracy renty okresowej bądź skapitalizowanej, jeżeli pomimo przejściowego ograniczenia zdolności do pracy zarobki jego nie uległy obniżeniu, a ogólne dochody nawet wzrosły w wyniku przyznania mu renty inwalidzkiej z funduszu ubezpieczeń społecznych.

(Orzeczn. SN 18.X.1958 r. I CR 119/58 — PiZS 7/1960, str. 80).

* Obecnie art. 444 § 2 k.c.

** Obecnie art. 444 § 3 k.c.

- 12) 1. Pracownik, który uległ wypadkowi przy pracy, może żądać renty od zakładu pracy nie tylko z powodu całkowitej lub częściowej utraty zdolności do zarobkowania oraz natychmiastowego obniżenia się jego zarobku, ale również z powodu zmniejszenia się widoków jego powodzenia w przyszłości i zwiększenia potrzeb.

2. Stosownie do założeń naszego ustroju, który nie hołduje zbytniemu formalizmowi w procesie, czynności strony należy oceniać nie według ich dosłownego brzmienia, lecz przede wszystkim z punktu widzenia celu, który stroną czynności swoją w procesie pragnie osiągnąć. Dlatego też sąd rewizyjny uprawniony jest do zakwalifikowania — w pewnych uzasadnionych okolicznościach — żądania rewizyjnego o podwyższenie zadośćuczynienia jako żądania o uwzględnienie powództwa o rentę.

(Orzeczn. SN 19.III.1959 2 CR 264/58 — PiZS 10/1961, str. 71).

- 13) Roszczenie pracownika, poszkodowanego w wypadku przy pracy, do pracodawcy o zwiększoną rentę odszkodowawczą z tego tytułu, że potrzebuje on stałej opieki drugiej osoby, jest uzasadnione niezależnie od tego, czy opiekę sprawuje płatna pielęgniarka, czy też żona poszkodowanego oraz niezależnie od tego, czy ta ostatnia może, czy też nie może się zająć pracą zarobkową i czy taką pracą się zajmuje.

(Orzeczn. SN 26.VI.1959 r. I CR 933/58 — PiZS 1/1961, str. 63).

- 14) Jeżeli sąd zasądził prawomocnie na rzecz poszkodowanego rentę w wysokości 75% jego zarobków na tej tylko podstawie, że w świetle opinii biegłego przyjął, iż poszkodowany utracił w swym zawodzie 75% zdolności do pracy, a bez badania zdolności do pracy w innym zawodzie — to tym samym ustalił, że poszkodowany może i będzie mógł w przyszłości zarobić w dotychczasowym lub innym zawodzie jedynie 25% tego, co zarabiał poprzednio, oraz że poszkodowany, gdyby nie nastąpiło zdarzenie powodujące szkodę, zarabiałby w przyszłości tyle samo, ile zarabiał przed tym zdarzeniem, że zatem wy-

sokość szkody równać się będzie kwocie stanowiącej 75% dotychczasowych zarobków miesięcznych. Powaga rzeczy osądzonej takiego wyroku nie stci na przeszkodzie do zmiany zasądzonej renty od chwili, w której powyższe ustalenia faktów przyszłych okazały się nietrafne.

(Uchwała składu 7 sędziów SN 25.VI.1960 r. 1 CO 10/60 — NP 2/1961, str. 244).

- 15) Poszkodowany, który na skutek wypadku utracił częściowo zdolność do pracy, może w normalnym toku rzeczy domagać się wyrównania szkody jedynie w granicach tej częściowej niezdolności, a więc zasądzenia różnicy pomiędzy zarobkami, jakie mógłby osiągnąć, gdyby wypadek nie miał miejsca, a zarobkami, które może osiągnąć przy wykorzystaniu ograniczonej zdolności do pracy, choćby zarobków tych faktycznie nie uzyskiwał, gdyż o pracę się nie starał, poprzestając na rencie z ubezpieczenia społecznego.

Jeżeli jednak stopień utraty zdolności do pracy jest stosunkowo niewielki, to poszkodowanego obciąża dowód, że wskutek okoliczności szczególnych nie może uczynić użytku ze swej ograniczonej zdolności zarobkowej.

Gdy stopień utraty zdolności do pracy jest znaczny, można przyjąć, że oznacza praktycznie całkowitą niezdolność do zarobkowania.

(Orzec. SN 26.X.1960 r. 2 CR 572/60 — PiZS 7/1962, str. 65 i OSN 1962, zeszyt I, poz. 22).

- 16) Jeżeli pracownik w wyniku podniesienia kwalifikacji i zmiany techniki pracy osiągnął wyższe zarobki oraz jeżeli są podstawy do przyjęcia, że zmiana ta nie ma charakteru jedynie chwilowego, to ustalenie jego przypuszczalnych zarobków w przyszłości dla obliczenia renty powinny być oparte na tych ostatnio osiągniętych wyższych zarobkach i z pominięciem zarobków sprzed tego okresu, choćby ten okres przypadł na ostatni rok przed wypadkiem.

(Orzec. SN 18.I.1961 r. 4 CR 883/60 — OSN 1962, zeszyt I, poz. 31 i PiZS 7/1962, str. 66).

- 17) 1. Wysokość renty zasądzonej na podstawie przepisów art. 161 i 162 k.z.* powinna odpowiadać wysokości wyrządzonej szkody.

2. Obowiązek wyrównania zwiększonej co do wysokości szkody powstaje dla zobowiązanego już w chwili zwiększenia się szkody, a nie w chwili wytoczenia powództwa. Toteż osoba, na rzecz której została zasądzona po podstawie przepisów art. 161, 162 k.z.* renta, ma prawo w oparciu o przepis art. 163 § 2 k.z.** żądać zmiany wysokości renty również za okres poprzedzający wytoczenie powództwa, jeśli wykaże, że renta pobierana w poprzedniej wysokości, to jest przed wytoczeniem powództwa, nie pokrywała w całości poniesionej przez nią szkody, która tymczasem wzrosła na skutek zmiany okoliczności (np. pogorszenia się stanu zdrowia i wzrostu potrzeb, wzrostu zarobków, jakie otrzymywałyaby, gdyby mogła pracować, itp.).

(Orzec. SN 26.VI.1961 r. 1 CR 100/61 — PiZS 9—10/1962, str. 112 i OSPiKA 1962, poz. 113).

* Obecnie art. 444, 445 i 446 k.c.

** Obecnie art. 907 § 2 k.c.

- 15) W myśl art. 157 § 1 k.z.* odszkodowanie powinno odpowiadać rzeczywiście doznanej przez powoda szkodzie, a więc pobierane świadczenia ubezpieczeniowe również muszą być uwzględnione przy ustalaniu wysokości odszkodowania.

Jeżeli jednak powód nie korzysta ze świadczeń ubezpieczeniowych i o takie świadczenia w ogóle się nie ubiega, to sąd nie może zobowiązać powoda do złożenia wniosku o świadczenia rentowe oraz uzależnić przyznania dochodzonego przez powoda odszkodowania od uprzedniego zgłoszenia wniosku i przyśądzenia przez właściwe organy rentowe istnienia bądź nieistnienia uprawnień do świadczeń ubezpieczeniowych.

Gdyby po zakończeniu postępowania w sprawie o odszkodowanie powód wystąpił o świadczenie ubezpieczeniowe w związku z doznanym inwalidztwem i uzyskał takie świadczenia, zachodziłyby warunki do wystąpienia przez stronę pozwaną z powództwem o stosowną zmianę wysokości zasądzonej w niniejszym procesie renty, a to na podstawie art. V przep. wpraw. k.p.c.**

(Orzec. SN 4.IX.1961 r. 2 CR 251/67 — OSPiKA 1962, poz. 324).

* Obecnie art. 361 § 2 k.c.

** Obecnie art. 907 § 2 k.c.

- 19) Renta należy się poszkodowanemu nie tylko w razie utraty zdolności do pracy, ale także w razie zwiększenia się potrzeb poszkodowanego oraz zmniejszenia się jego widoków powodzenia w przyszłości (art. 161 § 2 k.z.*). Przyczyny te nie muszą występować kumulatywnie; każda z nich z osobna, samoistnie może uzasadniać zasądzenie renty. Dlatego też przy ustalaniu poniesionej przez poszkodowanego szkody, która decyduje o wysokości renty, sąd powinien uwzględnić wszystkie przesłanki uzasadniające w myśl art. 161 § 2 k.z.* zasądzenie renty, a więc utratę zdolności do zarabkowania, zwiększone potrzeby i zmniejszone widoki powodzenia w przyszłości.

(Orzec. SN 29.IX.1961 r. 3 CR 25/61 — OSNCP 1963, zeszyt VI, poz. 115).

* Obecnie art. 444 § 2 k.c.

- 20) Renta bieżąca jest w razie inwalidztwa normalnym sposobem wynagrodzenia szkody wynikłej z utraty zdolności do pracy i zabezpiecza poszkodowanego bardziej racjonalnie niż jednorazowa większa kwota.

Odszkodowanie w formie jednorazowej, niezależnie od obawy nieproduktywnego bądź nieracjonalnego zużycia lub przeznaczenia pobranej sumy, ma tę nadto ujemną stronę, że pozbawia poszkodowanego możliwości dochodzenia dalszych roszczeń, w razie ujawnienia się w przyszłości szkody nie znanej jeszcze w chwili orzekania przez sąd*.

(Orzec. SN 14.X.1961 r. 3 CR 86/61 — PiZS 8—9/1963, str. 98).

* Obecnie art. 447 k.c.

- 21) W razie zbiegu prawa do dwóch rent i wybrania przez osobę uprawnioną jednej z nich należy przy obliczaniu renty uzupełniającej, przewidzianej w art. 24 ust. 2 dekretu o p.z.e., uwzględnić rentę rzeczywiście pobieraną, a nie rentę wyższą, której poszkodowany nie wybrał, skoro wybór jednej z przysługujących poszkodowanemu rent jest jego prawem.

(Orzec. SN 16.XII.1961 r. 2 CR 1150/60 — PiZS 3/1963, str. 67).

- 22) Przy ustalaniu wysokości renty należnej pracownikowi w razie uszkodzenia jego ciała lub rozstroju zdrowia wskutek niezachowania przez zakład pracy przepisów lub zasad dotyczących ochrony zdrowia i życia pracowników powinny być z reguły wzięte pod uwagę nie tylko zasadnicze zarobki, ale także zarobki uboczne o charakterze stałym, a nawet utrata na przyszłość możliwości m. in. wykonywania wyuczonego, choć chwilowo nie wykonywanego zawodu.

W ten sposób odszkodowanie w formie renty może być wyższe od przeciętnych zarobków uzyskiwanych poprzednio przez pracownika, szczególnie gdy zwiększyły się jego potrzeby (np. w razie całkowitej bezradności).

(Orzec. SN 2.I.1962 r. 4 CR 769/61 — PiZS 7/1963, str. 49).

- 23) Przy obliczaniu wysokości renty uzupełniającej od zakładu pracy z tytułu wypadku w zatrudnieniu należy przyjąć za podstawę zarobki pracownika brutto, pomniejszone o kwotę potrąconego mu podatku od wynagrodzenia.

(Orzec. SN 22.III.1962 r. 2 CR 525/61 — PiZS 8—9/1963, str. 97 i OSNCP 1963, zeszyt III, poz. 73).

- 24) 1. Art. 329 § 2 d.k.p.c.* nie oznacza, aby sąd mógł zasądzić ponad żądanie w sytuacji, gdy strona nie mogłaby rozszerzyć swych żądań ze względu na powagę rzeczy osądzonej. Żądań więc już prawomocnie oddalonych sąd nie może uwzględnić na podstawie art. 329 § 2 d.k.p.c.*

2. Zasądzenie na podstawie art. 329 § 2 d.k.p.c.* renty wyższej niż zasądzona w poprzednim wyroku, mimo prawomocności części oddalającej tego wyroku, jest jednak możliwe — ze względu na przepis art. 163 § 2 k.z.** — w miarę zmiany okoliczności od daty zamknięcia rozprawy, na której poprzedni wyrok został wydany.

3. Podwyższenie renty w związku z powyższą późniejszą zmianą okoliczności musi uwzględniać ustalony raz na zawsze w poprzednim wyroku stopień obniżenia odszkodowania z mocy art. 158 § 2 k.z.***.

(Orzec. SN 25.IV.1962 r. 2 CR 33/61 — OSPiKA 1963, poz. 141).

* Obecnie art. 475 k.p.c.

** Obecnie art. 907 § 2 k.c.

*** Obecnie art. 162 k.c.

- 25) Okoliczność, że poszkodowany wskutek ograniczonej zdolności do pracy w związku z wypadkiem w zatrudnieniu zajmuje stanowisko wymagające dwunastogodzinnego dnia pracy, a gdyby nie uległ wypadkowi, pracowałby na innym stanowisku tylko osiem godzin dziennie — nie uzasadnia sama przez się podwyższenia renty uzupełniającej o sumę odpowiadającą różnicy zarobków między 12-godzinnym a 8-godzinnym dniem pracy poszkodowanego na ostatnia zajmowanym stanowisku.

(Orzec. SN 17.IX.1962 r. 1 CR 648/61 — OSNCP 1964, zeszyt I, poz. 6).

- 26) Ustalenie przez biegłych lekarzy stopnia niezdolności poszkodowanego do pracy nie uzasadnia — samo przez się — wniosku, że w takim samym stosunku zmniejszą się również jego zarobki z tytułu zatrudnienia podjętego

po wypadku. Prawidłowe ustalenie, jakie poszkodowany może realnie osiągnąć dochody, a w konsekwencji, w jakiej wysokości poniósł on szkodę, będzie zależało w każdym konkretnym wypadku od stanu zdrowia poszkodowanego, jego warunków osobistych i rodzinnych, możliwości znalezienia odpowiedniego zajęcia w miejscu zamieszkania lub możliwości dojazdów, wreszcie od tego, czy poszkodowany ma możliwość rehabilitacji i w jakim zakresie.

(Orzeczn. SN 5.III.1963 r. II PR 178/63 — OSPiKA 1964, poz. 156, OSNCP 1964, zeszyt IV, poz. 80 i PiZS 12/1964, str. 41).

- 27) Jeżeli skutek wypadku powstaje dla poszkodowanego konieczność przygotowania się do innego zawodu, usprawiedliwione jest żądanie zasądzenia renty uzupełniającej na okres potrzebny do uzyskania lub uzupełnienia kwalifikacji zawodowych w nowo obranym zawodzie.

(Orzeczn. SN 6.III. 1963 r. 1 CR 48/62 — OSNCP 1964, zeszyt II, poz. 37).

- 28) Przy ustaleniu wysokości renty uzupełniającej dla osób, do których utrzymania zmarły górnik był zobowiązany, sąd powinien uwzględnić ewentualnie możliwość dalszej jego pracy w górnictwie aż do ukończenia 60 roku życia, żaden bowiem przepis prawa nie zabrania pracy pod ziemią zdrowemu jeszcze górnikowi, który osiągnął przewidziany do uzyskania górniczej renty starczej wiek 55 lat życia.

(Orzeczn. SN 15.XI.1963 r. II PR 405/63 — PiZS 8—9/1965, str. 100).

- 29) Zakres odpowiedzialności zakładu pracy za szkodę spowodowaną wypadkiem w zatrudnieniu obejmuje nie tylko stopień niezdolności do pracy spowodowany samym wypadkiem, ale także skutki w połączeniu z innymi schorzeniami czy właściwościami organizmu.

(Orzeczn. SN 16.VIII.1963 r. II PR 449/63 — PiZS 10—11/1966, str. 99).

- 30) Osiągnięcie wieku starczego przez pracownika, który dochodzi odszkodowania w związku z wypadkiem w zatrudnieniu, nie stwarza obowiązku z jego strony zaprzestania pracy i przejścia na rentę starczą. Jednakże gdy z okoliczności sprawy wynika, że pracownik już przed wypadkiem w zatrudnieniu nie cieszył się najlepszym zdrowiem, obowiązkiem sądu jest wyjaśnienie — ewentualnie przy pomocy biegłego — jak długo, ze względu na wiek i stan zdrowia, pracownik mógłby jeszcze pracować i jakie mógłby osiągnąć zarobki.

(Orzeczn. SN 7.X.1963 r. I PR 446/63 — PiZS 10/1964, str. 48 i OSNCP 1964, zeszyt VI, poz. 122).

- 31) Przy ustalaniu wysokości renty wyrównawczej z art. 24 ust. 2 dekretu o p.z.e. uwzględnia się zarobki pracownika po odliczeniu należnego od nich podatku.

(Uchwała składu 7 sędziów SN 22.XI.1963 r. III PO 31/63 — OSPiKA 1964 i PiZS 12/1964, str. 39).

- 32)** Prawo poszkodowanego do ekwiwalentu z tytułu zwiększonych potrzeb, polegających na konieczności korzystania z opieki osoby trzeciej, nie wymaga wykazania, że poszkodowany efektywnie wydatkował odpowiednie kwoty na koszty opieki.

Okoliczność, że opiekę nad niedołączonym poszkodowanym sprawowali jego domownicy, nie pozbawia go prawa żądania renty opartej na przepisie art. 161 § 2 k.z.*, podobnie jak nie powoduje utraty prawa do reny odszkodowawczej za okres ubiegły fakt, że poszkodowany pozostawał w tym czasie na utrzymaniu rodziny.

(Orzeczn. SN 27.I.1964 r. II CR 670/63 — PiZS 3/1965, str. 44).

* Obecnie art. 444 § 2 k.c.

- 33)** Dodatkowe, uboczne dochody, osiągnięte przez poszkodowanego pracownika poza wynagrodzeniem za pracę, nie mogą być brane pod uwagę przy określeniu reny, jeżeli nie mają charakteru godziwego lub są osiągnięte na skutek obejścia przepisów prawnych.

(Orzeczn. SN 14.V.1964 r. I PR 120/64 — PiP 5—6/1965, s. 902 i PiZS 10—11/1966, str. 100).

- 34)** Sąd, rozpoznając roszczenie o rentę (wyrównawczą), powinien ustalić prawo do niej według czasu wydania wyroku, okoliczność bowiem, że stan zdrowia poszkodowanego może ulec poprawie w przyszłości, uzasadnia późniejsze żądanie jej uchylecia lub zmiany wysokości. Nie można natomiast oddalić z góry powództwa o rentę za okres, w którym dopiero przypuszczalnie nastąpi poprawa stanu zdrowia i poszkodowany odzyska zdolność do pracy zarobkowej.

(Orzeczn. SN 17.VI.1964 r. I CR 639/63 — PiZS 4/1966, str. 60 i OSNCP 1965, zeszyt IX, poz. 142).

- 35)** Przez „świadczenia należne” — na podstawie dekretu o p.z.e., o które to świadczenia — w myśl art. 23 zdanie drugie tegoż dekretu — ulega zmniejszeniu wysokość odszkodowania, jakiego na podstawie przepisów prawa cywilnego dochodzić może uprawniony od osób odpowiedzialnych za skutki zdarzenia uzasadniającego odszkodowanie, należy rozumieć świadczenia przyznane uprawnionym przez powołany do tego organ rentowy, chociażby kwota tych świadczeń mogła być wyższa, gdyby uprawniony wystąpił był wcześniej o ich przyznanie lub domagał się we właściwym czasie ich zwiększenia.

(Orzeczn. SN 16.VII.1964 r. II CR 56/64 — OSNCP 1965, zeszyt VII—VIII, poz. 118 i PiZS 2—3/1966, str. 88).

- 36)** Nieznaczne, lecz trwałe kalectwo pracownika, choćby nie powodowało niezdolności do pracy wykonywanej przed wypadkiem, może wpływać na obniżenie zdolności uzyskania pełnych zarobków, zwłaszcza przy pracy akordowej, uzasadnia więc wyrównanie strat przez zasądzenie reny obliczonej procentowo od stopnia utraty możliwości zarobkowych.

(Orzeczn. SN 5.II.1965 r. II PR 760/64 — OSNCP 1966, zeszyt V, poz. 6 i PiZS 10—11/1966, str. 99).

37) 1. Orzeczenie Komisji Lekarskiej do spraw Inwalidztwa i Zatrudnienia, stanowiące podstawę przyznania świadczeń rentowych przez ZUS, nie może być traktowane jako jedyny dowód, na podstawie którego sąd powinien ustalić stopień niezdolności do pracy. Sąd uprawniony jest oprzeć swe ustalenia w tym względzie na dowódzie z opinii biegłego lekarza, który wskazuje przyczyny i okoliczności niezdolności do pracy w sposób bardziej konkretny.

2. Jeżeli krótki okres pracy pracownika poprzedzający datę wypadku nie daje podstawy do odpowiedniego ustalenia utraconych zarobków i możliwości zarobkowych poszkodowanego w przyszłości, należy przy ustalaniu wysokości renty uzupełniającej wziąć pod uwagę przeciętne zarobki innych pracowników tego zakładu, zatrudnionych na tych samych stanowiskach i posiadających podobne kwalifikacje. Za podstawę przy ustalaniu przeciętnej zarobków pracownika należy brać zarobki, które są wynikiem normalnej, nie zakłóconej nadzwyczajnymi zdarzeniami pracy; w szczególności nie mogą być brane pod uwagę zarobki osiągnięte przez pracownika po wypadku, jeżeli wykazują tendencję zniżkową spowodowaną wypadkiem.

3. Co się tyczy kwestii, jaki okres pracy powinien być wzięty pod uwagę jako podstawa do ustalenia przeciętnych zarobków pracownika dla obliczenia renty wyrównawczej (uzupełniającej) przypadającej od zakładu pracy, należy brać pod uwagę indywidualne okoliczności danego przypadku, z tym jednak zastrzeżeniem, że im większe zróżnicowanie wykazują zarobki w ciągu kilku miesięcy, tym dłuższy okres sąd powinien brać pod uwagę.

(Orzec. SN 11.II.1965 r. I PR 222/64 — OSNCP 1966, zeszyt II, poz. 16 i PiZS 5/1966, str. 52).

38) Jeżeli pracownika ograniczonego w zdolności do pracy wskutek wypadku w zatrudnieniu dotknęło kolejno następne nieszczęśliwe zdarzenie losowe, które samo przez się może być uznane za sprawdzające inwalidztwo (np. poważna choroba), to kolejne to zdarzenie losowe nie powoduje ustalenia obowiązku zakładu pracy, odpowiedzialnego za wypadek, wypłaty świadczeń okresowych (renty uzupełniającej) także za czas całkowitej niezdolności pracownika do pracy wywołanej tym kolejnym zdarzeniem. W tym wypadku renta otrzymana z ZUS-u przez poszkodowanego pracownika nie podlega potrąceniu z renty uzupełniającej, jaką zakład pracy powinien płacić poszkodowanemu pracownikowi.

(Orzec. SN 16.II.1965 r. I PR 330/64 — OSNCP 1965, zesz. XI, poz. 194 i PiZS 2—3/1966, str. 86).

39) Pracownik, który uległ wypadkowi przy pracy, ma obowiązek wykorzystać — w granicach obiektywnych możliwości — swe zmniejszone zdolności do zarabkowania, przy czym subiektywna niechęć do pewnej pracy nie może być brana pod uwagę.

Jeżeli więc biegły lekarz wskazuje w swej opinii rodzaj prac, których poszkodowany przez wypadek pracownik może się podjąć w związku ze stwierdzoną u niego częściowo zachowaną zdolnością do pracy, a zakład pracy gotów jest zatrudnić pracownika przy tego rodzaju pracach, to należne od

zakładu odszkodowanie ulega zmniejszeniu o wynagrodzenie, które z takiej pracy pracownik mógłby osiągnąć, lecz z którego bezzasadnie rezygnuje.

(Orzec. SN 5.III.1965 r. II PR 50/65 — OSNCP 1965, zeszyt XI, poz. 195 i PZS 2—3/1966, str. 107).

- 40) Liczbowo określony procent utraty zdolności do pracy nie może powodować automatycznie uznania, że zachowaną zdolność do pracy poszkodowany będzie mógł zawsze zarobkowo wykorzystać i że w związku z tym ulega wyrównaniu jego szkoda tylko w stopniu odpowiadającym procentowej utracie zdolności pracy. Sam przeto fakt stwierdzenia przez biegłego, że zdolność do pracy poszkodowanego pracownika została ograniczona w 50%, nie uzasadnia jeszcze poglądu ani o jego możliwościach zarobkowych, ani o wysokości ewentualnych zarobków, bez uwzględnienia zwłaszcza warunków zarobkowych w pobliżu miejsca zamieszkania poszkodowanego, jego kwalifikacji i stanu zdrowia.

(Orzec. SN 12.III.1965 r. I PR 6/65 — PiZS 5/1966, str. 50).

- 41) W odróżnieniu od przepisu art. 162 § 2 k.z. *, który uzależnia wysokość renty dla rodziny zmarłego pracownika od rzeczywistych potrzeb poszkodowanych, na wymiar renty dla bezpośrednio poszkodowanego pracownika jego potrzeby mają wpływ tylko w tym znaczeniu, że zwiększenie się ich w związku z wypadkiem może powodować przyznanie renty nawet w wyższym wymiarze, aniżeli wynosi różnica pomiędzy zarobkami, jakie mógłby osiągnąć, gdyby nie wypadek, a pobieraną rentą z ZUS-u. Natomiast zmniejszenie się wydatków poszkodowanego związane z jego stanem inwalidztwa, jak odpadnięcie kosztów dojazdu do pracy, mniejsze zużycie odzieży itp., nie mogą uzasadniać — w świetle art. 161 § 2 k.z. ** obniżenia należnej mu renty poniżej utraconych korzyści w zarobkach.

(Orzec. SN 21.VI.1965 r. I PR 205/65 — OSPiKA 1966, poz. 205).

* Obecnie art. 446 § 2 k.c.

** Obecnie art. 441 § 2 k.c.

- 42) 1. Szkoda pracownika, który uległ wypadkowi przy pracy, wyraża się w różnicy, jaka zachodzi między zarobkami, które pracownik mógłby osiągnąć, gdyby nie uległ wypadkowi, a rentą inwalidzką z ZUS-u oraz wynagrodzeniem, jakie jest w stanie osiągnąć przy wykorzystaniu swej uszczuplonej zdolności do pracy, jeśli w konkretnych warunkach taka możliwość istnieje.
2. Odmowa ZUS-u przyznania renty inwalidzkiej pracownikowi, który uległ wypadkowi przy pracy, nie przesądza sama przez się — w sensie negatywnym — o roszczeniu pracownika do pracodawcy o rentę odszkodowawczą na podstawie prawa cywilnego. Nawet bowiem częściowa niezdolność pracownika do pracy, nie dająca podstawy do uzyskania renty inwalidzkiej z ZUS-u, może uzasadniać roszczenie o rentę odszkodowawczą, jeżeli zostanie stwierdzone, że istniejące ograniczenie zdolności do pracy zmniejsza możliwość zarobkowe pracownika w stosunku do tych, jakie by miał, gdyby nie uległ wypadkowi.

(Orzec. SN 21.X.1965 r. II PR 64/64 — PiZS 7/1966, str. 59).

- 43) Od daty wejścia w życie (1.VII.1965 r.) ustawy z 30.III.1965 r. o bezpieczeństwie i higienie pracy (Dz. U. Nr 13, poz. 91) obowiązek roztoczenia opieki nad pracownikiem, poszkodowanym w wypadku przy pracy, w zakresie ponownego jego zatrudnienia bądź też poczynienia starań w celu zapewnienia mu odpowiedniej pracy w innym zakładzie pracy, obciąża w całości zakład, w którym pracownik uległ wypadkowi przy pracy, który ograniczył częściowo jego zdolności do pracy. W związku z powyższym uspołeczniony zakład pracy odpowiedzialny za skutki wypadku może w procesie odszkodowawczym, wytoczonym przez pracownika, bronić się skutecznie zarzutem niewykorzystania przez niego zachowanej zdolności do zarobkowania tylko wówczas, gdy wykaże, że sam dopełnił ciężących na nim obowiązków przewidzianych w art. 25 ustawy.

(Orzec. SN 2.XII.1965 r. I PR 401/65 — OSPiKA 1966, poz. 176 i OSNCP 1966, zeszyt VI, poz. 102).

- 44) 1. O wysokości renty uzupełniającej od zakładu pracy, należnej w związku z wypadkiem przy pracy, nie decyduje w zasadzie procentowy stopień utraty zdolności do pracy, lecz rzeczywista szkoda, wyrażająca się w różnicy między zarobkami, jakie pracownik mógłby osiągać, gdyby nie uległ wypadkowi, a zarobkami rzeczywiście osiąganymi po wypadku. Ewentualny nadmierny wysiłek pracownika po wypadku, niezbędny do osiągnięcia odpowiednich zarobków, może być uwzględniony przy określaniu wysokości zadośćuczynienia (art. 445 § 1 k.c.), a nie renty uzupełniającej.

2. Jeżeli zaniedbania zakładu pracy w dziedzinie bezpieczeństwa pracy zawierają znamiona występku, to do roszczeń ma zastosowanie przedawnienie 10-letnie.

(Orzec. SN 15.XII.1965 r. II PR 280/65 — PiZS 3/1967, str. 52).

- 45) Sąd nie ma obowiązku określenia w wyroku zasądzającym rentę daty, do której renta ta ma być wypłacona, jeżeli dokonane w sprawie ustalenia nie dają dostatecznych podstaw do określenia końcowego terminu renty, zwłaszcza że obowiązujące przepisy (art. 907 § 2 k.c. w związku z art. XLIX § 2 przep. wprov. k.c.) zapewniają stronie zobowiązanej możliwość zwolnienia się od tego obowiązku w razie zmiany okoliczności, która by to usprawiedliwiała.

(Orzec. SN 11.I.1966 r. I CR 378/65 — OSNCP 1966, zeszyt XII, poz. 215).

- 46) Jeżeli szkoda wynikła z naruszenia przez zakład pracy jego obowiązków w zakresie ochrony życia i zdrowia pracowników, to pracownikowi poszkodowanemu wypadkiem przy pracy lub chorobą zawodową należy się od zakładu pracy renta odszkodowawcza przewidziana w art. 1¹ § 2 k.z.* niezależnie od tego, czy pracownik w następstwie tych zdarzeń został uznany za inwalidę i czy pobiera w związku z tym rentę inwalidzką z ubezpieczenia społecznego. Ta ostatnia bowiem może mieć tylko wpływ na wysokość renty odszkodowawczej.

(Orzec. SN 14.II.1966 r. I PR 38/66 — OSPiKA 1966, poz. 219).

* Obecnie art. 44 § 2 k.c.

DZIAŁ VII

ODSZKODOWANIE W FORMIE RENTY UZUPEŁNIAJĄCEJ DLA RODZINY PRACOWNIKA ZMARŁEGO WSKUTEK WYPADKU

- 1) Współmałżonkowi zdolnemu do samodzielnego utrzymania się renta na podstawie art. 162 § 2 k.z.* nie należy się poza wypadkiem, gdy zmarły małżonek był obowiązany utrzymywać pozostałego przy życiu małżonka w całości lub częściowo na skutek potrzeby osobistych jego starań o wychowanie dzieci i pracy jego w gospodarstwie domowym, jeżeli potrzeba ta nadal istnieje. Poza tym nie jest wyłączona możliwość zasądzenia renty za czas stosowny w analogicznym zastosowaniu art. 167 § 3**; w szczególności będzie usprawiedliwione zasądzenie renty za czas potrzebny do uzyskania lub uzupełnienia kwalifikacji zawodowych pozostałego małżonka***.

(Orzec. SN 15.XII.1951 r. C 25/51 — OSN z 1953 r., zeszyt I, poz. 3).

* Obecnie art. 446 § 2 k.c.

** Obecnie art. 446 § 3 k.c.

*** Por. orzec. SN zamieszczone pod poz. 5, 11 i 15 niniejszego Działu.

- 2) 1. Dziecko poczęte, które przyszło na świat po śmierci ojca zabitego wskutek nieszczęśliwego wypadku, ma prawo do renty z mocy art. 162 k.z.*
2. Przy ustalaniu wysokości renty należnej na podstawie art. 162 k.z.* należy uwzględnić fakt pobierania przez poszkodowanego renty sieroczej z tytułu ubezpieczenia społecznego. Natomiast zasiłek rodzinny pobierany na dziecko przez matkę nie ma wpływu na wysokość renty zasądzonej na rzecz dziecka.

(Orzec. SN 8.X.1952 r. C 756/51 — NP 5/1953, str. 70).

* Obecnie art. 446 k.c.

- 3) Sąd, zasądzając wysokość renty na rzecz osób, które były utrzymywane przez zmarłego wskutek wypadku, powinien mieć na uwadze — oprócz wysokości zarobków zmarłego w czasie wypadku — także prawdopodobieństwo jego awansu i podwyżki zarobków, jakie zmarły mógłby uzyskać, gdyby żył.

(Orzec. SN 3.XI.1955 r. I CR 1255/54 — PZS 3/1957, str. 57).

- 4) W myśl art. 162 § 2 k.z.* w związku z art. 157 § 1 k.z.** odszkodowanie w postaci renty powinno wynagrodzić utracone korzyści, a więc szkodę w pełnym rozmiarze. Z tej przyczyny wysokość renty powinna prócz części zarobków zmarłego przeznaczonych na alimentację objąć również otrzymywany przez zmarłego zasiłek rodzinny.

(Orzec. SN 17.IV.1956 r. I CR 13/56 — PZS 12/1956, str. 44).

* Obecnie art. 446 § 2 k.c.

** Obecnie art. 361 k.c.

- 5) Osoba odpowiedzialna za skutki wypadku obowiązana jest do pokrycia kosztów utrzymania wdowy, pozostałej po ofierze wypadku, zaspokajanych za życia przez męża, zwłaszcza gdy ma ona małe dzieci. Żądanie od wdowy wykonywania pracy zarobkowej, czego nie żądał od niej mąż, przy istnieniu drobnych dzieci, pociągnęłoby za sobą — nawet gdyby korzystała ze żłobka i przedszkola — jej nadmierne, nie istniejące przed wypadkiem obciążenie, a tym samym stanowiłoby niedopuszczalne przerzucenie skutków wypadku na pozostałą po ofierze wdowę.*

(Orzec. SN 16.VIII.1956 r. IV CR 481/56 — PZS 2/1957, str. 52).

* Por. orzec. SN zamieszczone pod poz. 1, 11 i 15 niniejszego Działu.

- 6) 1. Istotną przesłanką odszkodowania przewidzianego w art. 162 § 2 i 3 k.z.* jest to, by osoba domagająca się renty pozostawała rzeczywiście na utrzymaniu zmarłego, a więc by świadczenia, które otrzymywała od zmarłego, stanowiły niezbędne dla niej źródło utrzymania, a nie tylko pomoc w gospodarstwie, mającą na celu podniesienie zasobności tego gospodarstwa lub polepszenie warunków bytowych tej osoby. Celem bowiem tych przepisów jest wyrównanie — w granicach tam przewidzianych — szkody, jaką poniosły osoby bliskie zmarłemu przez śmierć ich żywiciela, wyrażającej się w utracie środków niezbędnych do utrzymania.

2. Jeżeli śmierć ofiary wypadku — niezależnie od cierpienia spowodowanego samym faktem śmierci — wpłynęła ujemnie na sytuację życiową najbliższych członków rodziny, powodując również szkodę materialną (np. przez utratę pomocy w gospodarstwie lub świadczeń na rzecz rodziny ponad obowiązków alimentacyjny), to wówczas śmierć ta może uzasadniać żądanie od pracodawcy, odpowiedzialnego za wypadek, zadośćuczynienia na podstawie art. 166 k.z.*

(Orzec. SN 29.V.1958 r. I CR 969/57 — PiZS 8—9/1960, str. 103).

* Obecnie art. 446 § 2 i 3 k.c.

- 7) 1. Renta, o jakiej mowa w art. 162 § 2 k.z.*, jako jedna z form odszkodowania, przypada od chwili wyrządzenia szkody, toteż także renta uzupełniająca, obok renty z ubezpieczenia społecznego, powinna być zasądzona od chwili wyrządzenia szkody, choćby renta ubezpieczeniowa przyznana została od późniejszej daty.

2. Obliczenie renty od zakładu pracy za okres poprzedzający przyznanie uprawnionym renty rodzinnej przez instytucję ubezpieczeń społecznych powinno nastąpić według tych samych zasad, tzn. w wysokości renty uzupełniającej ponad rentę, jaką uprawnieni mogli uzyskać z tytułu ubezpieczeń społecznych, gdyby byli zgłosili roszczenie odpowiednio wcześniej (w myśl art. 14 dekretu o p.z.e.).

(Orzec. SN 7.IX.1960 r. CR 629/59 — PiZS 3/1962, str. 73).

* Obecnie art. 446 § 2 k.c.

- 8) Żądanie łącznej renty odszkodowawczej dla kilku poszkodowanych nie jest dopuszczalne nawet wówczas, gdy renta ma służyć wyrównaniu szkód poniesionych przez najbliższych członków rodziny.

Okoliczność, że roszczenia kilku osób oparte są na tej samej podstawie faktycznej i prawnej i że mogą być dochodzone w jednym pozwie, nie zmienia ich indywidualnego charakteru.

(Orzeczn. SN 18.I.1961 r. 4 CR 883/60 — PZS 7/1962, str. 66 i OSN 1962, zeszyt I, poz. 31).

- 9) Renta powinna być obliczona przede wszystkim stosownie do dochodów, jakie by zmarły otrzymywał, gdyby żył. Przy ustaleniu wysokości renty należy więc uwzględnić wynagrodzenie, jakie by zmarły pobierał, gdyby nie uległ śmiertelnemu wypadkowi. Z tego punktu widzenia sąd obowiązany jest także mieć na względzie okoliczności, które mogą uzasadniać wniosek, że zarobki ofiary nieszczęśliwego wypadku ulegałyby zmniejszeniu w miarę zmniejszania się zdolności do pracy.

(Orzeczn. SN 11.I.1962 r. 3 CR 428/61 — OSNCP 1963, zeszyt III, poz. 64).

- 10) Osobom, do których utrzymania zmarły był obowiązany z mocy ustawy i które rzeczywiście utrzymywał, zobowiązany powinien wynagrodzić utracone korzyści przez wypłacenie stosownej renty. W wypadku gdy utracone korzyści stanowi nie tylko kwota z dochodu zmarłego przeznaczona na utrzymanie dzieci, ale nadto osobista opieka zmarłego nad nimi, którą utraciły i którą muszą zastąpić siłą najemną (pomocą domową), roszczenie o wyższą rentę może się okazać uzasadnione.

(Orzeczn. SN 30.III.1962 r. 2 CR 492/61 — OSNCP 1963, zeszyt III, poz. 74).

- 11) Z art. 45 ust. 1 pkt 2 lit. a) dekretu o p.z.e. — przewidującego prawo do renty rodzinnej dla żon po zmarłych pracownikach, które m. in. wychowują dzieci do lat 8 — wynika intencja prawodawcy, by z powodu zgonu męża żywiciela pozostała po nim żona, wychowująca dziecko do lat 8, nie była zmuszona do podjęcia pracy zawodowej, zwłaszcza gdy nie wykonywała jej przed zgonem żywiciela, lecz by dla dobra młodego pokolenia miała możliwość poświęcenia się wychowaniu dziecka. Natomiast w razie konieczności wychowywania większej liczby małoletnich dzieci i prowadzenia dla nich gospodarstwa domowego może to stanowić obiektywną przeszkodę w podjęciu przez matkę pracy także wówczas, gdy dzieci skończyły już 8 lat, i to nawet niezależnie od stanu zdrowia matki.*

(Orzeczn. SN 24.VIII.1962 r. 2 CR 971/61 — PiZS 2/1964, s. 45).

* Por. orzeczn. SN zamieszczone pod poz. 1, 5 i 15 niniejszego Działu.

- 12) 1. Nawet niewątpliwie stwierdzone momenty nieporozumień i zadrażeń pomiędzy małżonkami, pozostającymi mimo to w łącznej ich wspólnocie aż do śmierci jednego z nich, nie mają znaczenia przy orzekaniu przez sądy, czy i jakie zadośćuczynienie należy się pozostałemu przy życiu małżonkowi w związku ze stratą współmałżonka na skutek wypadku przy pracy.
2. Przez zakres usprawiedliwionych potrzeb dziecka związanych z jego utrzymaniem i wychowaniem przy orzekaniu o wysokości renty uzupełniającej należy rozumieć taką sytuację materialną dziecka, która pozwala mu pozostać na poziomie życia jego rodziców (art. 39 § 1 i art. 18 kod. rodz.).

Jeżeli więc zmarła wskutek wypadku przy pracy matka łożyła na utrzymanie dzieci określoną miesięcznie sumę, a suma ta nie znajduje wyrównania w przyznanej dzieciom rencie rodzinnej, to utracone części korzyści muszą być pokryte w formie renty uzupełniającej, i to niezależnie od okoliczności, czy pozostali przy życiu rodzic może własnym wkładem zapewnić uprawnionym konieczne minimum utrzymania.*

(Orzec. SN 10.XII.1962 r. I PR 244/62 — PiZS 7—8/1964, str. 83).

* Obecnie art. 27, 133 i 135 k.r.o.

- 13) Jakkolwiek z mocy art. 45 ust. 2 dekretu o p.z.e. oraz § 3 rozp. Rady Ministrów z dnia 24 czerwca 1958 r. w sprawie warunków, w jakich uważa się rodziców i męża za pozostających na utrzymaniu pracownika (Dz. U. Nr 42, poz. 200), rodziców pracownika uważa się za uprawnionych do renty rodzinnej, jeżeli m. in. pozostawali na utrzymaniu pracownika i wspólnie z nim zamieszkiwali, to jednak przepisy te nie mają zastosowania w procesie o rentę uzupełniającą, w którym sąd bada wyłącznie istnienie przesłanek przewidzianych w przepisie art. 162 k.z.* w związku z art. 24 dekretu o p.z.e.

(Orzec. SN 21.II.1963 r. 3 CR 236/62 — OSNCP 1964, zeszyt VII—VIII, poz. 131).

* Obecnie art. 446 k.c.

- 14) Przepisy art. 162 § 2 i 3 k.z.* uzależniają powstanie uprawnień dla członków rodziny zmarłego na skutek nieszczęśliwego wypadku nie tylko od pozostawania na wyłącznym jego utrzymaniu lub od dostarczenia przezeń stałe i dobrowolnie środków utrzymania, lecz uznają za wystarczającą przesłankę do zasądzenia renty odszkodowawczej również fakt przyczynienia się przez zmarłego w sposób istotny świadczeniami pieniężnymi czy też pracą osobistą do utrzymania pozostającej w potrzebie rodziny.

(Orzec. SN 1.III.1963 r. I PR 139/62 — OSPiKA 1964, poz. 31).

* Obecnie art. 446 k.c.

- 15) Ograniczenie przez sąd roszczeń powódki z tytułu śmiertelnego wypadku, jakiemu uległ przy pracy jej mąż, do renty tylko za czas do ukończenia przez jej dziecko drugiego roku życia z tym uzasadnieniem, że z chwili dojścia dziecka do takiego wieku powstaną warunki do podjęcia przez powódkę pracy zarobkowej, gdyż dziecko będzie mogła umieścić w żłobku — jest nieprawidłowe, bo jeżeli powódka za życia męża wychowywała dziecko i nic nie wskazywało na to, żeby w przyszłości miała powierzyć jego wychowanie innym, to potrzeba wychowania dziecka powoduje niemożność podjęcia przez matkę pracy zarobkowej, wobec czego brak jest podstaw do uznania jej roszczenia odszkodowawczego z art. 162 § 2 k.z.* za bezzasadne. Potrzeba powyższa istnieje niewątpliwie w całym okresie uczęszczania dziecka do szkoły podstawowej.**

(Orzec. SN 12.VI.1963 r. II PR 30/63 — OSPiKA 1964, poz. 154 i PiZS 12/1964, str. 36).

* Obecnie art. 446 § 2 k.c.

** Por. orzec. SN zamieszcz. pod poz. 1, 5 i 11 niniejszego Działu.

- 16) Przy ustaleniu wysokości renty uzupełniającej po zmarłym górniku sąd powinien uwzględnić możliwość dalszej jego pracy w górnictwie aż do ukończenia 60 lat, żaden bowiem przepis nie zabrania pracy pod ziemią zdrowemu górnikowi, który osiągnął 60 lat, a więc wiek przewidziany do uzyskania renty górniczej.

(Orzec. SN 15.XI.1963 r. II PR 405/53 — PiZS 8—9/1965, s. 100).

- 17) Przy ustalaniu wysokości renty wyrównawczej dla członków rodziny zmarłego pracownika należy doliczyć dodatki za ciężką pracę otrzymywane przez pracownika — z wyjątkiem dodatków stanowiących ekwiwalent środków żywnościowych, które powinny być skonsumowane przez samego pracownika w czasie pracy.

(Orzec. SN 19.V.1965 r. II PR 170/65 — OSPiKA 1966, poz. 213 i PiZS 2/1967, str. 57).

DZIAŁ VIII

SPOSÓB OBLICZANIA RENTY UZUPEŁNIAJĄCEJ W RAZIE PRZYCZYNIENIA SIĘ PRACOWNIKA DO POWSTANIA SZKODY

1) 1. Art. 10 ust. 1 pkt 1 dekretu o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym pracowników (Dz. U. z 1958 r. Nr 23, poz. 97) dotyczy obliczenia renty należnej z ubezpieczeń społecznych, ale nie stosuje się przy obliczaniu wysokości odszkodowania należnego na podstawie przepisów prawa cywilnego stosownie do art. 24 ust. 2 powyższego dekretu.

2. Sąd uznając, że powód przyczynił się w połowie do wypadku, któremu uległ w czasie pracy, i zgodnie z tym ograniczając do połowy odpowiedzialność pozwanego pracodawcy, nie powinien przy obliczaniu renty odjąć od połowy utraconego przez powoda zarobku przyznaną mu rentę inwalidzką i zasądzić na jego rzecz różnicę między tymi sumami, lecz powinien stosownie do art. 24 ust. 2 dekretu o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym zasądzić na rzecz powoda połowę różnicy między całym jego utraconym wynagrodzeniem a rentą inwalidzką.

(Orzecz. SN 19.I.1961 r. I CR 672/60 — OSPiKA 1962, poz. 150).

2) Gdy osoba uprawniona do świadczeń w myśl dekretu z dnia 25 czerwca 1954 r. o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin dochodzi od uspołecznionego zakładu pracy renty wyrównawczej przewidzianej w art. 24 ust. 2 dekretu, a poszkodowany przyczynił się do wyrządzenia szkody (art. 158 § 2 k.z.*), wysokość tej renty oblicza się w ten sposób, że od wysokości szkody wynagradzanej rentą (art. 161 § 2 k.z.** i art. 162 § 2 i 3 k.z.***) odlicza się rentę z ubezpieczenia społecznego, różnicę zaś zmniejsza się w stopniu odpowiadającym przyczynieniu się poszkodowanego.

(Uchwała połączonych Izb Cywilnej oraz Pracy i Ubezp. Społ. SN z 14.XII. 1962 r. III PO 5/62 — OSNCP 1964, zeszyt IV, poz. 65, OSPiKA 1964, poz. 83 i PiZS 4/1963, str. 49).

* Obecnie art. 362 k.c.

** Obecnie art. 44 § 2 k.c.

*** Obecnie art. 446 k.c.

DZIAŁ IX

ODSZKODOWANIE W FORMIE ZADOŚCUCZYNIENIA ZA KRZYWDĘ

- 1) Sąd, rozpoznając sprawę o odszkodowanie w związku z wypadkiem przy pracy, powinien z urzędu rozważyć, czy żądanie odszkodowania obejmuje również odszkodowanie za krzywdę moralną i czy nie zachodzą warunki do wynagrodzenia takiej szkody na podstawie art. 165 § 1 k.z.*

(Orzec. SN 18.X.1958 r. I CR 119/58 — PiZS 7/1960, str. 80).

* Obecnie art. 445 § 1 k.c.

- 2) 1. Zaniedbanie przez zakład pracy wszczęcia postępowania o przyznanie renty w myśl art. 67 dekretu o p.z.e. nie pozbawia pracownika prawa do żądania zaopatrzenia.

2. Zadoścuczynienie za cierpienia fizyczne i krzywdę moralną przysługuje również tylko w razie naruszenia przez uspołeczniony zakład pracy jego obowiązków, wynikających z przepisów dotyczących ochrony życia i zdrowia pracowników.

(Orzec. SN 11.III.1960 r. 3 CR 597/59 — PiZS 6/1961, str. 63).

- 3) Art. 165 k.z.* przyznaje poszkodowanemu tylko jedno roszczenie o zadoścuczynienie, które może być uzasadnione doznaniem bądź tylko krzywdy moralnej, bądź tylko cierpienia fizycznego, bądź wreszcie doznaniem obu rodzajów cierpień. Prawomocne zatem rozstrzygnięcie o zadoścuczynieniu przewidzianym w art. 165 k.z.* — niezależnie od tego, czy roszczenie o takie zadoścuczynienie określono jako zadoścuczynienie tylko za cierpienia fizyczne lub tylko za krzywdę moralną — ze względu na powagę rzeczy osądzonej wyłącza możliwość dochodzenia dalszego zadoścuczynienia w związku z tą samą okolicznością faktyczną, która stanowiła podstawę rozstrzygnięcia o zadoścuczynieniu.

(Orzec. SN 29.VI.1960 r. 2 CR 268/60 — NP 11/1961, str. 843).

* Obecnie art. 445 k.c.

- 4) Zadoścuczynienie za krzywdę moralną przewidziane w art. 165 i 166 k.z.* jest całkowicie samodzielną postacią odszkodowania i ani możliwość jego przyznania, ani nawet określenie stosownej sumy pieniężnej stanowiącej to zadoścuczynienie nie zostały uzależnione od odszkodowania za straty materialne, o jakich mowa w art. 161 i 162 k.z.**, bądź od przyznania renty z fundusów ubezpieczeń społecznych. Fakt, że podstawą powstania zobowiązania w sprawie pokrycia obu rodzajów szkód jest jedno zdarzenie, nie przesądza sam przez się istnienia tak ścisłego związku między obu postaciami odszkodowań, żeby warunki ich wymagalności były identyczne oraz żeby bieg prze-

dawnienia roszczeń o odszkodowanie mógł rozpoczynać się tylko jednocześnie (art. 108 p.o.p.c.).

(Orzeczn. SN z 7.IX.1960 r. 2 CR 629/59 — PiZS 3/1962, str. 73).

* Obecnie art. 445 i 446 k.c.

** Obecnie art. 444 i 446 k.c.

- 5) Cierpień fizycznych nie można przeciwstawiać pojęciu krzywdy moralnej. Wypadek, który wytrąca poszkodowanego na pewien czas z normalnego życia i normalnej pracy oraz powoduje konieczność dłuższego leczenia, staje się zawsze źródłem nie tylko mniejszego lub większego nasilenia cierpień fizycznych, ale również krzywdy moralnej.*

(Orzeczn. SN 3.V.1961 r. 2 CR 1092/60 — PiZS 10/1962, str. 10).

* Patrz art. 445 k.c.

- 6) Krzywda moralna i cierpienia fizyczne nie stanowią podstawy dwóch odrębnych roszczeń.*

(Orzeczn. SN 5.XII.1961 r. 1 CR 775/60 — OSNCP 1963, zeszyt II, poz. 36).

* Patrz art. 445 k.c.

- 7) Przy ustalaniu wysokości zadośćuczynienia za krzywdę moralną nie jest pozbawiony znaczenia fakt przyczynienia się poszkodowanego do wyrządzenia szkody. Poszkodowanym, który przyczynił się do powstania szkody, może być nie tylko sama ofiara wypadku, ale także inna osoba. Tą inną osobą mogą być także rodzice małoletniego, jeżeli nieszczęśliwy wypadek dotyczy małoletniego.

(Orzeczn. SN 2.I.1962 r. 4 CR 343/61 — OSNCP 1963, zeszyt III, poz. 59).

- 8) Suma zadośćuczynienia jest stosowna, gdy uwzględnia wszystkie okoliczności mające wpływ na jej wysokość. Należy do nich nasilenie cierpień związanych z wypadkiem, okres leczenia, konieczność zmiany zawodu i niemożność poprawy bytu, na którą poszkodowany mógł liczyć w swoim zawodzie.

(Orzeczn. SN 6.III.1962 r. 1 CR 910/62 — PUG 12/1962, str. 407).

- 9) Poczucie bezradności i nieprzydatności do pracy są okolicznościami, które mają wpływ na ustalenie wysokości zadośćuczynienia za krzywdę moralną.

(Orzeczn. SN 26.IX.1962 r. 3 CR 994/61 — OSNCP 1963, zeszyt IX, poz. 207).

- 10) W razie istnienia roszczeń o zadośćuczynienie za krzywdę moralną i cierpienia fizyczne globalne zasądzenie stosownej kwoty z tego tytułu, służącej naprawieniu szkody niemajątkowej, odpowiada art. 165 k.z.*

(Orzeczn. SN 28.I.1963 r. 2 CR 193/62 — NP 4/1964, str. 414).

* Obecnie art. 445 k.c.

- 11) 1. Uwzględniając powództwo cywilne w procesie karnym, sąd powinien orzec — w rozmiarze usprawiedliwionym wynikami postępowania — o wszelkich

roszczeniach majątkowych powoda, jakie wynikają z przytoczonych przez niego faktów.

2) Zasądzenie od skazanego na rzecz powoda cywilnego symbolicznej złotówki jest równoznaczne z pozostawieniem bez rozpoznania roszczeń majątkowych wynikających z przestępstwa, chyba że sąd w wyroku stwierdził, iż zasądzenie symbolicznej złotówki wyczerpuje w całości zadośćuczynienie pieniężne za krzywdę.

(Uchwała składu siedmiu sędziów SN 17.III.1965 r. VI KO 14/64 — OSNCP 1965, zeszyt VI, poz. 57).

12) Zasądzenie na rzecz powoda w procesie cywilnym o odszkodowanie symbolicznej złotówki nie stanowi przeszkody — w postaci rzeczy osądzonej — do dochodzenia odszkodowania, jeżeli z wyroku nie wynika, że zasądzenie symbolicznej złotówki wyczerpuje w całości roszczenie powoda.

(Postan. SN 23.XI.1966 r. III CR 245/66 — OSNCP 1967, zeszyt V, poz. 94).

13) Przy określeniu wysokości zadośćuczynienia z art. 165 k.z. (art. 445 § 1 k.c.) może być uwzględniony nadmierny wysiłek pracownika w celu osiągnięcia aktualnych zarobków jako jeden z elementów krzywdy, nie znajdujący wyrównania w rencie uzupełniającej.

(Orzec. SN 15.XII.1965 r. II PR 280/65 — OSNCP 1966, zeszyt X, poz. 168).

DZIAŁ X

ODSZKODOWANIE W FORMIE ZADOŚCUCZYNIENIA NA RZECZ RODZINY PRACOWNIKA ZMARŁEGO WSKUTEK WYPADKU

- 1) Żądanie zadoścuczynienia za krzywdę moralną na podstawie art. 166 k.z.* nie może być uwzględnione, gdy krzywda ta polega wyłącznie na cierpieniu z powodu utraty osoby najbliższej, nie łączy się natomiast z pogorszeniem sytuacji życiowej uprawnionego.

(Uchwała Całej Izby Cyw. SN 29.I.1957 r. CO 37/56 — OSPiKA 1957, poz. 28).

* Obecnie art. 446 k.c.

- 2) Zasądzenie zadoścuczynienia za krzywdę moralną w myśl art. 166 k.z.* wchodzi w rachubę w razie pogorszenia się sytuacji życiowej najbliższego pozostałego członka rodziny, natomiast stopień winy sprawców szkody oraz brak winy osoby poszkodowanej z reguły nie mają znaczenia przy przyznawaniu zadoścuczynienia na podstawie wspomnianego artykułu.

(Orzec. SN 15.IX.1959 r. 4 CR 1209/58 — „Przyjaciel przy pracy” 1960, zeszyt 8, str. 29).

* Obecnie art. 446 k.c.

- 3) Zadoścuczynienie w kwocie 25 000 zł za krzywdę moralną doznaną przez 3-letnie dziecko w związku ze śmiertelnym wypadkiem przy pracy jego matki — nie może być uznane za wygórowane.

(Orzec. SN z 2.IX.1960 r. 3 CR 173/60 — PiZS 1/1962, str. 61).

- 4) Użycie w art. 166 k.z.* wyrażenia „stosowna suma pieniężna” jest wynikiem tego, że ze względu na istotę krzywdy moralnej nie można — z natury rzeczy — określić w sposób adekwatny, odszkodowania w formie zadoścuczynienia. Z tej też przyczyny nie może w tym wypadku mieć zastosowania art. 330 d.k.p.c.**

(Orzec. SN 2.I.1962 r. 4 CR 34/61 — OSPiKA 1963, poz. 37).

* K.c. używa w art. 446 § 3 określenie „stosowne odszkodowanie”.

** Obecnie art. 322 k.p.c.

- 5) Odprawa pośmiertna, wypłacona żonie na podstawie obowiązujących przepisów, przeznaczona jest na pokrycie wydatków związanych z zakłóceniem przez śmierć męża normalnego trybu życia rodziny, na koszty utrzymania w pierwszym okresie po wstrząsie wywołanym śmiercią żywiciela, natomiast nie ma ona charakteru zadoścuczynienia.

(Orzec. SN 29.I.1962 r. 4 CR 453/61 — OSNCP 1963, zeszyt VI, poz. 122).

- 6) Roszczenie z tytułu zadośćuczynienia za krzywdę moralną w związku ze śmiercią pracownika wskutek wypadku przy pracy wygasa w razie śmierci uprawnionego członka rodziny i nie przechodzi na jego spadkobierców, którym może ewentualnie przysługiwać własne roszczenie z tego tytułu, jeżeli wystąpili z nim do sądu przed upływem 3-letniego terminu przedawnienia.

(Orzec. SN 15.III.1962 r. 2 CR 685/61 — OSPiKA 1962, poz. 326 i PiZS 3/1963, str. 70).

- 7) W szczególnej sytuacji, gdy poszkodowany doznał w wypadku ciężkich uszkodzeń ciała, zmarł zaś w wyniku tych uszkodzeń dopiero po kilku latach, oraz gdy wypłacono już zadośćuczynienie należne poszkodowanemu z mocy art. 165 k.z. *, zgłoszone z kolei żądanie członków rodziny o wypłacenie zadośćuczynienia za krzywdę moralną wywołaną śmiercią ofiary wypadku (art. 166 k.z. **) z reguły nie powinno być uwzględnione.

(Orzec. SN 17.IV.1962 r. 4 CR 21/62 — OSPiKA 1963, poz. 67).

* Obecnie art. 445 k.c.

** Obecnie art. 446 k.c.

- 8) Prawo do żądania zadośćuczynienia za krzywdę moralną w razie śmierci poszkodowanego ma charakter osobisty i jako takie nie należy do spadku po osobie uprawnionej do domagania się odpowiedniego wynagrodzenia. Na rzecz spadkobierców uprawnionego nie można zasądzić zadośćuczynienia nawet wtedy, gdy powództwo zostało wytoczone za jego życia.

(Orzec. SN 13—17.VII.1964 r. I CR 370/63 — OSPiKA 1965, poz. 198).

- 9) Odprawa pośmiertna przewidziana w układzie zbiorowym pracy, a także wypłata z ubezpieczenia PZU nie są zadośćuczynieniem z art. 166 k.z. *, lecz są świadczeniami przysługującymi z innych tytułów prawnych, wobec czego nie zastępują zadośćuczynienia z art. 166 k.z. *

(Orzec. SN 24.VIII.1962 r. 2 CR 971/61 — PiZS 2/1964, str. 45).

* Obecnie art. 446 § 3 k.c.

- 10) Przyznanie zadośćuczynienia w formie pieniężnej za krzywdę moralną spowodowaną śmiercią osoby bliskiej zależne jest od pogorszenia się sytuacji życiowej uprawnionego. Pogorszenie sytuacji życiowej pracującego męża na skutek śmierci żony polegać może nie tylko na tym, że uszczuplone zostały dochody przeznaczone na prowadzenie gospodarstwa domowego, ale także na tym, że na skutek śmierci żony został on pozbawiony pomocy w prowadzeniu gospodarstwa domowego i utracił długoletnią towarzyszkę życia, która stanowiła jego cenną podporę życiową.

(Orzec. SN 4.XI.1964 r. I CR 267/64 — PiZS 2—3/1966, str. 100).

- 11) Przy ustaleniu wysokości zadośćuczynienia dla dziecka, które w chwili śmierci ojca było już poczęte, a następnie urodziło się żywe, należy stosować analogiczne kryteria jak przy zasądzeniu odszkodowania dla dzieci, które w chwili śmierci ojca były w wieku przedszkolnym.

(Orzec. SN 4.IV.1966 r. II PR 139/66 — OSNCP 1966, zeszyt IX, poz. 158).

DZIAŁ XI

PRZEDAWNIEŃ ROSZCZEŃ O ODSZKODOWANIE Z TYTUŁU SKUTKÓW WYPADKU PRZY PRACY

- 1) Dochodzenie należności z tytułu odprawy pośmiertnej i renty wypadkowej przed organami i sądami ubezpieczeń społecznych nie ma wpływu na przerwanie przedawnienia roszczeń osób uprawnionych przeciwko pracodawcy.
(Orzec. SN 6.IX.1952 r. C 1766/52 — NP 2/1953, str. 86).
- 2) Okoliczność, że przeciwko osobie odpowiedzialnej za wypadek nie toczyło się postępowanie karne, nie ma istotnego znaczenia. W braku takiego postępowania bądź wyroku skazującego sąd cywilny nie jest pozbawiony możliwości samodzielnej oceny, czy konkretny czyn wyrządzający szkodę jest czynem niedozwolonym według prawa cywilnego, czy też stanowi on przestępstwo lub zbrodnię w rozumieniu prawa karnego, jeżeli od wyniku takiej oceny zależne są przewidziane w ustawie skutki prawne.
(Orzec. SN 24.I.1957 r. 2 CR 1103/56 — PZS 8—9/1957, str. 84).
- 3) Do zagwarantowania przyszłych praw poszkodowanego, tj. do uchronienia ich przed przedawnieniem, wystarcza stwierdzenie w wyroku, że pozwany ponosi odpowiedzialność za następstwa wypadku, jakie mogą wynikać w przyszłości.
(Orzec. SN 27.IX.1957 r. 1 CR 37/57 — PZS 10/1958, str. 59).
- 4) Okoliczność, że sprawca szkody wyrządzonej wypadkiem przy pracy nie został uznany przez sąd karny za winnego przestępstwa, nie stanowi przeszkody do uznania jego czynu za przestępstwo przez sąd cywilny. Choćby bowiem o tym, czy czyn sprawcy był zbrodnią lub występkiem, decydują przepisy prawa karnego, to jednak sąd cywilny w sprawie, której rozpoznanie należy do jego właściwości, może — jeżeli jest to potrzebne do jej rozstrzygnięcia — zdecydować o uznaniu tego czynu za przestępstwo i oprzeć się na własnej kwalifikacji, odmiennej od kwalifikacji sądu karnego, np. w celu zajęcia stanowiska, w jakim terminie roszczenie o wyrównanie szkody wyrządzonej takim czynem uległo przedawnieniu.
(Orzec. SN 20.X.1959 r. 3 CR 106/59 — PiZS 11/1961, str. 48).
- 5) Świadczenia emerytalne przyszłe nie ulegają przedawnieniu.
(Orzec. SN 11.III.1960 r. 3 CR 597/59 — PiZS 6/1961, str. 63).
- 6) Choroba nie stanowi siły wyższej w rozumieniu art. 109 ust. 4 p.o.p.c.* i nie powoduje zawieszenia biegu przedawnienia. Naruszenie przepisów bhp ze szkodą dla pracownika może być uznane — zależnie od okoliczności — za występki z art. 286 k.k.
(Orzec. SN 30.IV.1960 r. 3 CR 783/59 — OSPiKA 1961, poz. 79).

* Obecnie art. 121 k.c.

7) Pracownik poszkodowany w wypadku przy pracy może żądać od sądu ustalenia, że zakład pracy i inni pozwani, odpowiedzialni za wypadek, zobowiązani są do wynagrodzenia nie tylko szkody już powstałej, ale także dalszych strat, jakie mogą ujawnić się w przyszłości w związku z jego nieszczęśliwym wypadkiem. Poszkodowany ma interes prawny w takim ustaleniu zarówno po to, aby uniknąć w przyszłości zarzutu powagi rzeczy osądzonej, jak i po to, by uchronić się przed zarzutem przedawnienia roszczenia odszkodowawczego.

(Orzec. SN 23.IX.1960 r. 4 CR 840/59 — PiZS 12/1961, str. 58).

8) 1. Roszczenia o odszkodowanie z art. 24—26 dekretu o p.z.e. stają się wymagalne z chwilą powstania szkody i od tej chwili poszkodowany uprawniony jest do dochodzenia odszkodowania. Nie zmienia tego okoliczność, że przepis art. 283 § 2 k.z.* normuje w sposób szczególny kwestię początku biegu terminu przedawnienia roszczeń z tytułu naprawienia szkody wyrządzonej czynem niedozwolonym, licząc go od dnia, w którym poszkodowany dowiedział się o szkodzie i o osobie obowiązanej do odszkodowania.

2. Jeżeli z powodu nieustalenia renty należnej z ZUS-u nadwyżka roszczenia do zakładu pracy pozostaje jeszcze nie znana, może to uzasadniać celowość zawieszenia postępowania sądowego o rentę uzupełniającą, ale nie może oznaczać, że powództwo o rentę jest przedwczesne i że przedawnienie roszczenia w ogóle nie biegnie.

(Orzec. SN 19.III.1962 r. 4 CR 582/61 — PiZS 3/1964, str. 43).

* Obecnie art. 442 k.c.

9) Sprzeczne z zasadami współzycia w rozumieniu art. 3 p.o.p.c.* może być korzystanie z zarzutów, które z istoty swej wyłączają albo ograniczają możliwość dochodzenia roszczenia (np. z zarzutu przedawnienia).**

(Orzec. SN 2.I.1962 r. 4 CR 769/61 — OSPiKA 1963, poz. 4. Patrz też orzec. SN: 4.IV.1962 r. 2 CR 810/61 — OSPiKA 1963, str. 431 oraz 30.IV.1963 r. III PR 8/63 — OSNCP 1964, zeszyt II, poz. 42).

* Obecnie art. 5 k.c.

** Por. poz. 19 tego Działu.

10) Zachodzą podstawy do uwzględnienia zarzutu przedawnienia na zasadzie art. 3 p.o.p.c.* w takich okolicznościach, gdy przedmiotem powództwa jest żądanie odszkodowania za wypadek przy pracy, który spowodował wyjątkowo ciężkie kalectwo (utrata obu nóg) pracownika, przy czym późne wytoczenie powództwa, poprzedzone bezpośrednimi staraniami pracownika u pracodawcy o przyznanie mu stosownego odszkodowania, było rezultatem niezajomości prawa.**

(Orzec. SN 4.IV.1962 r. 2 CR 810/61 — OSPiKA 1963, poz. 184. Patrz też orzec. SN: 2.I.1962 r. 4 CR 769/61 — OSPiKA 1963, poz. 4 i 30.IV.1963 r. III PR 8/63 — OSNCP 1964, zeszyt II, poz. 42).

* Obecnie art. 5 k.c.

** Por. poz. 19 tego Działu.

11) Pod rządem przepisu art. 24 ust. 2 dekretu o p.z.e. bieg terminu przedawnienia roszczenia o rentę i zadośćuczynienie za cierpienia fizyczne i krzyw-

dę moralną, wynikającego z wypadku pracownika w zatrudnieniu, liczy się od dnia wskazanego w przepisie art. 283 § 2 k.z. *, chociażby nie została jeszcze prawomocnie rozstrzygnięta sprawa świadczeń z tytułu ubezpieczenia społecznego, albo od dnia popełnienia przestępstwa, jeżeli szkoda wynika ze zbrodni lub występku (art. 283 § 4 k.z. *).

(Uchwała ** składu 7 sędziów SN 11.II.1963 r. III PO 6/62 — OSPiKA 1964, poz. 180, PiZS 11/1964, str. 39 i OSNCP 1964, zeszyt V, poz. 87).

* Obecnie art. 442 k.c.

** Uwaga: uchwała ta jest sprzeczna z uchwałą składu 7 sędziów SN z 17.VI.1963 r. III CO 38/62, której teza zamieszczona jest pod poz. 12 tego Działu.

- 12) W stosunku do dziesięcioletniego terminu przedawnienia przepis art. 283 § 3 i § 4 k.z. * nie może być uważany za wyjątek od ogólnej zasady wyrażonej w art. 108 p.o.p.c. **, z czego wynika, że przedawnienie to rozpoczyna bieg dopiero od daty, w której poszkodowany uzyska roszczenie o rentę. Natomiast przedawnienie trzyletnie z art. 283 § 1 k.z. *, rozpoczynające bieg od daty, w której poszkodowany dowiedział się o szkodzie i o osobie odpowiedzialnej, stanowi wyjątek od ogólnej zasady zawartej w art. 108 p.o.p.c. ** Wyjątek ten może jednak działać wyłącznie na korzyść poszkodowanego, który może powziąć wiadomość o szkodzie i o osobie odpowiedzialnej w jakiś czas po powstaniu szkody, nigdy jednak przed jej powstaniem.

(Uchwała składu 7 sędziów SN 17.VI.1963 r. III CO 38/62 — OSPiKA 1965, poz. 196).

* Obecnie art. 442 k.c.

** Obecnie art. 120 k.c.

- 13) Korzystanie z zarzutu przedawnienia mogłoby wprawdzie wyjątkowo naruszać zasady współzycia społecznego w Państwie Ludowym, ale taka ocena postępowania strony zgłaszającej zarzut musiałaby mieć uzasadnienie w szczególnych okolicznościach ustalonych w sprawie. Mogłoby to mieć miejsce np. wtedy, gdyby strona zobowiązana, nie uznając wyraźnie roszczenia, przeciągała pertraktacje ugodowe poza termin przedawnienia, a następnie wobec wierzyciela, który licząc na ugodowe załatwienie, nie wnosił sprawy do sądu, zasłaniała się przedawnieniem.

Odmowę ochrony prawa dłużnika, wynikającego z przedawnienia, można by też usprawiedliwić — w razie wyrządzenia szkody — naruszeniem przez zakład pracy przepisów o bezpieczeństwie pracy, jeżeli to naruszenie jest rażące albo zostało stwierdzone przez kompetentny organ, a więc w sytuacjach, w których odmowa zapłaty odszkodowania z powołaniem się tylko na przedawnienie raz i z punktu widzenia zasad współzycia. *

(Orzec. SN 30.IV.1963 r. III PR 8/63 — OSNCP 1964, zeszyt II, poz. 42).

* Por. podobne rozstrzygnięcia SN: 2.I.1962 r. 4 CR 769/61 — OSPiKA 1963, poz. 4 oraz 4.IV.1962 r. 2 CR 810/61 — OSPiKA 1963, poz. 184. Por. też Dz. XI, poz. 19.

- 14) Zgodnie z art. 283 § 1 i 2 k.z. * termin trzyletni przedawnienia liczy się od dnia, w którym poszkodowany dowiedział się o szkodzie i o osobie zobowiązanej do odszkodowania.
Z przepisów tych wynika, że przedawnieniu z art. 283 k.z. * ulega tylko roszczenie o naprawienie tej szkody, o której poszkodowany dowiedział się, na-

tomiaśt nie ulega przedawnieniu roszczenie o naprawienie szkody, o której poszkodowany nie wiedział, a zwłaszcza gdy nie mógł o niej wiedzieć. Dotyczy to nieprzewidzianych następstw czynu niedozwolonego, które ujawniają się dopiero później. Termin przedawnienia biegnie wówczas dopiero od dnia, w którym poszkodowany dowiedział się o tych następstwach.

(Wyrok SW dla m. st. Warszawy 26.I.1965 r. 2 CR 758/64 — PiP 1/1966, str. 151).

* Obecnie art. 442 k.c.

- 15) Stylizacja art. 24 dekretu o p.z.e. wskazuje na konieczność ustalenia faktu naruszenia przez zakład pracy jego obowiązków, wynikających z przepisów dotyczących ochrony życia i zdrowia pracowników. Naruszenie tych przepisów jest równoznaczne z określoną w art. 286 § 1 k.k. dyspozycją prawa karnego. Sąd cywilny, ustalając fakt naruszenia przepisów bhp, nie przypisuje winy konkretnej osobie, do tego bowiem powołany jest albo sam zakład pracy w drodze postępowania wewnątrzzakładowego, albo — w poważniejszych wypadkach — organy ścigania i sąd w postępowaniu karnym. Nie zachodzi natomiast potrzeba w postępowaniu cywilnym ściślejszej kwalifikacji czynu powodującego szkodę oraz ustalania, czy przestępstwo popełniono z winy umyślnej, czy też nieumyślnej. Wystarczy bowiem wina w znaczeniu cywilnym.*

(Orzeczn. SN 16.IV.1965 r. II PR 117/65 — OSPiKA 1966, poz. 100).

* Uwaga: Pozornie sprzeczne z powyższą tezą stanowisko zajął SN w nie publikowanym orzeczn. z 5.XII.1966 r. II PR 564/66. W sprawie zakończonej tym orzeczeniem chodziło o odpowiedzialność nie tylko zakładu pracy, ale również osoby fizycznej (przewodn. rady narodowej).

- 16) Roszczenie o rentę określone w art. 161 § 2 i 3 oraz art. 162 § 2 i 3 k.z.* przedawnia się z upływem lat 3 albo lat 10 (art. 283 k.z.**), natomiast roszczenia o zaległe świadczenia okresowe tej renty przedawniają się z upływem lat 5 (art. 282 pkt 2 k.z.)***

(Uchwała składu 7 sędziów SN 19.XI.1965 r. III PO 32/64 — OSPiKA 1966, poz. 161).

* Obecnie art. 445 i 446 k.c.

** Obecnie art. 442 k.c.

*** Obecnie lat 3 (art. 118 k.c.).

- 17) Podniesienie przez zakład pracy zarzutu przedawnienia roszczenia odszkodowawczego pracownika nie jest nadużyciem prawa, jeżeli wskutek późnego wytoczenia procesu zakład pracy ma utrudnioną obronę. Nie ma domniemania, że każde naruszenie przepisów bhp, którego następstwem była śmierć lub ciężkie uszkodzenie ciała, jest przestępstwem.

(Orzeczn. SN 5.V.1965 r. II PR 143/65 — NP 10/1965, s. 1205 i PiZS 10—11/1966, str. 101).

- 18) Przewidziana w art. 117 § 3 k.c. możliwość nieuwzględnienia przez sąd przedawnienia, jeżeli termin przedawnienia nie przekracza lat trzech, a opóźnienie w dochodzeniu roszczenia jest usprawiedliwione wyjątkowymi okolicznościami i nie jest nadmierne, wyłącza — jako norma o charakterze szczególnym — stosowanie do przedawnienia konstrukcji nadużycia prawa podmiotowego, zawartej w art. 5 tegoż kodeksu.

(Orzeczn. SN 4.III.1966 r. II PR 34/66 — PiZS 2/1967, str. 56).

DZIAŁ XII

STOSUNEK ODSZKODOWANIA Z PZU DO ODSZKODOWANIA OD ZAKŁADU PRACY

- 1) Jeżeli zakład pracy ubezpieczył pracownika od następstw nieszczęśliwego wypadku w Państwowym Zakładzie Ubezpieczeń (PZU) i płacił składki ubezpieczeniowe, to odszkodowanie za skutki nieszczęśliwego wypadku należne pracownikowi od zakładu pracy — w braku odmiennej umowy między pracownikiem a zakładem pracy lub odmiennego postanowienia w układzie zbiorowym pracy — nie ulega zmniejszeniu o kwotę wypłaconą pracownikowi przez PZU na podstawie umowy ubezpieczeniowej. Jednakże fakt otrzymania przez pracownika z PZU pewnej sumy na podstawie umowy ubezpieczeniowej może być uwzględniony przy ustaleniu wysokości odszkodowania na podstawie art. 158 § 1 k.z.*

(Uchwała składu 7 sędziów SN 27.III.1961 r. 1 CO 27/60 — OSPiKA 1962, poz. 105, PZS 9/1962, str. 110 i OSN 1962, zeszyt II, poz. 40).

* Obecnie ma tu zastosowanie art. 445 i 446 k.c. które mówią o odpowiednim bądź stosownym zadośćuczynieniu lub odszkodowaniu.

- 2) 1. Sam fakt otrzymania przez poszkodowanych — w związku ze śmiercią wskutek wypadku ich ojca (męża) — nawet znacznych kwot z innych tytułów i od innych podmiotów niż osoby zobowiązane do naprawienia wyrządzonej szkody nie wyłącza ich uprawnienia do żądania od osób ponoszących odpowiedzialność za wypadek stosownego do okoliczności zadośćuczynienia. Jednakże fakt powyższy może być traktowany jako jedna z okoliczności mających wpływ na określenie wysokości odszkodowania w rozumieniu art. 158 § 1 k.z.*, z natury rzeczy bowiem polepsza on w pewnym stopniu sytuację materialną poszkodowanych i jako taki powinien być wzięty pod uwagę przy określaniu wysokości zasądzonego zadośćuczynienia.

2. W razie istnienia przesłanek do zadośćuczynienia na podstawie art. 166 k.z.** każdy z poszkodowanych ma swoje własne roszczenie określone co do wysokości, toteż brak podstaw do przyznawania zadośćuczynienia łącznego (dla wszystkich poszkodowanych razem).

(Orzec. SN 20.XI.1961 r. 3 CR 264/61 — PiZS 8/1962, str. 83).

* Kod. cyw. pominął przepis art. 158 § 1 k.z. w stosunkach między jednostkami gospod. uspoł. a osobami fizycznymi. Odpowiednie zastosowanie ma tutaj art. 445 i 446 k.c.

** Obecnie art. 446 k.c.

- 3) Odszkodowanie należne na podstawie art. 24 dekretu o p.z.e. — w braku odmiennego postanowienia układu zbiorowego pracy lub umowy — nie podlega ograniczeniu o umowną sumę pieniężną zapłaconą przez zakład ubezpieczeń w wyniku umowy ubezpieczenia następstw nieszczęśliwych wypadków, zawartej przez zakład pracy na swój koszt. Jednakże zapłata przez za-

kład ubezpieczeń umówionej sumy pieniężnej z tytułu takiego ubezpieczenia powinna być wzięta pod uwagę przy określeniu wysokości odpowiedniego zadośćuczynienia na podstawie art. 445 § 1 k.c. lub stosownego odszkodowania na podstawie art. 446 § 3 k.c.

(Uchwała pełnego składu Izby Pracy i Ubezp. Społ. SN 23—29.IV.1965 r. III PO 3/65 — OSNCP 1965, zeszyt XII, poz. 198, OSPiKA 1966, poz. 1, PiZS 10—11/1966, str. 100 i „Prawo i Życie” 18/1965, str. 7).

Ubezpieczenie się zakładu pracy w Państwowym Zakładzie Ubezpieczeń od odpowiedzialności cywilnej nie pozbawia Zakładu Ubezpieczeń Społecznych prawa dochodzenia do tego zakładu, odpowiedzialnego cywilnie za wypadek spowodowany przez jego pracownika, zwrotu wypłaconych ofierze wypadku świadczeń rentowych. Nieuczestniczenie PZU w procesie wytoczonym przez ZUS przeciwko zakładowi pracy o zwrot wypłaconych świadczeń rentowych nie pozbawia zakładu pracy prawa dochodzenia w odrębnym procesie roszczeń wobec PZU jako ubezpieczyciela, jeżeli dopełniono wymagań wynikających z warunków ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej.

(Orzec. GKA 11.I.1965 r. BO-12206/64 — PiZS 5/1966, str. 57).

1. Jeżeli zakład pracy ubezpieczył się w Państwowym Zakładzie Ubezpieczeń od odpowiedzialności cywilnej za szkody mogące powstać w związku z jego działalnością jako przedsiębiorstwa, to odszkodowanie za skutki nieszczęśliwego wypadku, należne rodzinie zmarłego pracownika od zakładu pracy, ulega zmniejszeniu o kwotę wypłaconą przez PZU rodzinie zmarłego pracownika na podstawie umowy ubezpieczeniowej. W tym wypadku nie ma zastosowania zasada prawna przyjęta w uchwałach Sądu Najwyższego, wyłączająca możliwość zaliczenia kwot otrzymanych z PZU na poczet odszkodowania należnego na podstawie art. 24 dekretu o p.z.e.

2. Przy ustalaniu na rzecz uprawnionych wysokości renty wyrównawczej od zakładu pracy należy brać za podstawę zarobki netto, tj. po potrąceniu podatku od wynagrodzeń.

(Orzec. SN 18.XI.1965 r. I PR 182/65 — PiZS 10—11/1966, str. 114).

Jeżeli zakład pracy jest ubezpieczony od odpowiedzialności cywilnej w Państwowym Zakładzie Ubezpieczeń (PZU), to odszkodowanie za skutki nieszczęśliwego wypadku, należne rodzinie zmarłego pracownika od zakładu pracy (art. 162 § 2, 166 k.z. *), ulega zmniejszeniu o kwotę wypłaconą rodzinie zmarłego przez PZU na podstawie umowy ubezpieczeniowej.

(Orzec. SN 18.XI.1965 r. I PR 182/65 — OSNCP 1966, zeszyt IX, poz. 151).

* Obecnie art. 446 k.c.

DZIAŁ XIII

ODSETKI

- 1) Jeżeli poszkodowany nie domagał się od zakładu pracy zapłaty odszkodowania przed wytoczeniem powództwa, odsetki należą mu się dopiero od dnia wniesienia pozwu do sądu.

(Orzec. SN 16.XII.1961 r. 2 CR 1150/60 — PiZS 3/1963, str. 67).

- 2) Zobowiązanie odszkodowawcze, mające swe źródło w naruszeniu przez pracodawcę obowiązków wynikających z przepisów bezpieczeństwa pracy, nie jest zobowiązaniem, o którym mówi art. 248 § 1 k.z.* W konsekwencji data wymagalności tego roszczenia nie wystarcza jeszcze do ustalenia, że dłużnik obowiązany jest płacić odsetki za opóźnienie (art. 248 § 1 k.z.*). Wymagane jest ponadto stwierdzenie, że dłużnik jest w zwłoce (art. 243 § 1 k.z.**). Zarazem wytoczenie powództwa należy uważać za jednoznaczne z wezwaniem dłużnika do spełnienia świadczenia zgłoszonego w pozwie.

(Orzec. SN 31.I.1962 r. 3 CR 524/61 — OSNCP 1963, zeszyt III, poz. 66).

* Obecnie art. 481 k.c.

** Por. art. 455 k.c.

- 3) Żądanie zasądzenia przez sąd — od roszczeń z tytułu wypadku przy pracy — odsetek zwłoki za czas poprzedzający wniesienie pozwu może być prawnie uzasadnione tylko w razie uprzedniego bezskutecznego wezwania zakładu pracy do spełnienia świadczenia (art. 243 § 1 k.z.*).

(Orzec. SN 7.X.1963 r. I PR 446/63 — PiZS 10/1964, str. 48).

* Por. art. 455 k.c.

- 4) Odsetki od odszkodowania (zadośćuczynienia) pieniężnego za wypadek, jakiemu uległ pracownik, należą się dopiero od dnia doręczenia zakładowi pracy wezwania do zapłaty odszkodowania za wypadek (art. 455 k.c.).

(Orzec. SN 19.V.1965 r. II PR 170/65 — PiZS 2/1967, str. 57).

- 5) Sąd Wojewódzki zasądzając odsetki, powołuje się na art. 243 § 1 k.z.* i art. 248 k.z.** i stwierdza, że odsetki przyznano od dnia wymagalności poszczególnych kwot. Ponieważ termin zapłaty dochodzonych roszczeń nie jest oznaczony ani w umowie, ani w ustawie, przeto dłużnik opóźnia się z wykonaniem zobowiązania, jeżeli nie spełnia świadczenia niezwłocznie po wezwaniu przez wierzyciela. Z akt sprawy nie wynika, czy i kiedy powódka przed procesem żądała od pozwanych zakładów zapłaty odszkodowania. Nie ma też żadnych twierdzeń powódki w tym przedmiocie. W tej sytuacji pozew jest równoznaczny z wezwaniem o zapłatę, przy czym decyduje nie data wniesie-

nia pozwu do sądu, lecz data doręczenia pozwu dłużnikowi, dopiero bowiem z tą chwilą dłużnik dowiaduje się o skonkretyzowanym żądaniu wierzyciela. Sąd Wojewódzki, wychodząc z odmiennych założeń, naruszył powołane w zaskarżonym wyroku przepisy prawa przez to, że zasądził odsetki od dat wcześniejszych niż data doręczenia pozwu zakładom.

(Orzecz. SN 15.XII.1965 r. II PR 280/65 — OSNCP 1966, zeszyt X, poz. 163).

* Obecnie art. 455 k.c.

** Obecnie art. 481 k.c.

DZIAŁ XIV

UGODA MIĘDZY POSZKODOWANYM A ZAKŁADEM PRACY

1) Oświadczenie złożone w ugodzie zawartej przed sądem może być dotknięte — na równi z innymi oświadczeniami woli — wadą powodującą jego nieważność; dotyczy to nawet ugód, które stosownie do art. 231 § 2 w związku z art. 209 § 3 d.k.p.c.* wymagają zgody sądu.

2. Specjalna dbałość o interesy pokrzywdzonego, jaką przepisy k.p.c. nakazują sądom w sprawach o wynagrodzenie szkody wyrządzonej czynem niedozwolonym, wymaga aktywnej postawy sądów w toku całego przewodu, społecznego ustosunkowania się oraz wnikliwego rozważenia składanych w sprawie oświadczeń i wszechstronnej ich oceny, wolnej od nieuzasadnionego formalizmu.

(*Orzec. SN 18—29.IX.1951 r. C 852/51 — NP 6/1952, str. 37*).

* Według nowego k.p.c. sąd nie wyraża zgody na zawarcie ugody; może tylko uznać ugodę za niedopuszczalną (art. 203 § 4 i 223 § 2 k.p.c.).

2) 1. Skoro praca w Polsce Ludowej jest pod szczególną ochroną konstytucyjną, to zarówno wynagrodzenie za nią, jak i odszkodowanie za skutki niebezpiecznego wypadku przy pracy powinno być słuszne.

2. Zakład pracy, którego pracownik uległ wypadkowi na skutek naruszenia przez pracodawcę przepisów z zakresu bezpieczeństwa i higieny pracy, powinien wypłacić mu — możliwie niezwłocznie — stosowne odszkodowanie, z tym jednak zastrzeżeniem, że wszelkie umowy (ugody) zmierzające do ograniczenia praw podmiotowych pracownika w tym zakresie nie mogą korzystać z ochrony prawa.

Sąd ma nie tylko prawo, ale i obowiązek badania w każdym wypadku, czy uгода taka nie jest sprzeczna z przepisami art. 41 § 1 p.o.p.c.*

(*Orzec. SN 19.II.1962 r. 3 CR 424/61 — OSNCP 1963, zeszyt I, poz. 27 i PiZS 5/1963, str. 42*).

* Obecnie art. 58 k.c.

3) Zrzeczenie się roszczeń odszkodowawczych w imieniu małoletnich dzieci wobec osoby zobowiązanej do wynagrodzenia szkody należy do czynności, które przekraczają zakres zwykłego zarządu majątku dziecka. Takiej czynności nie wolno rodzicom dokonać bez zezwolenia władzy opiekuńczej. Czynność taka dokonana bez zezwolenia władzy opiekuńczej jest nieważna.

(*Orzec. SN 5.III.1962 r. 4 CR 578/61 — OSNCP 1963, zeszyt VI, poz. 127*).

4) Załatwienie ugodowe między przedsiębiorstwem państwowym a pracownikiem tego lub innego przedsiębiorstwa państwowego sprawy odszkodowania

za skutki wypadku, zapobiegające długotrwałym zwykle procesom i zapewniające pracownikowi szybką realizację świadczeń, jest w zasadzie zgodne, nie zaś sprzeczne z zasadami współżycia społecznego w Państwie Ludowym.

(Orzeczn. SN 13.V.1963 r. II PR 29/62 — OSPiKA 1964, poz. 125 i PiZS 11/1964, str. 37).

- 5) W sprawie o zasądzenie renty uzupełniającej powód ma interes prawny w uzyskaniu przeciwko stronie pozwanej tytułu egzekucyjnego i może nie chcieć, by wykonanie obowiązku wypłacenia renty było zależne wyłącznie od dobrej woli strony pozwanej. Stanowi zatem naruszenie art. 161 k.z.* oddalenie roszczenia o zasądzenie renty uzupełniającej nawet wówczas, gdy strona pozwana zobowiązała się pozasądownie, lecz bez poddania się z tytułu tego obowiązku rygorowi egzekucji, do płacenia powodowi renty uzupełniającej.

(Orzeczn. SN 9.IX.1963 r. 596/62 — OSNCP 1964, zeszyt IX, poz. 185).

* Obecnie art. 444 k.c.

- 6) Zrzeczenie się poszkodowanego w wypadku pracownika — poza kontrolą sądu — roszczeń przysługujących mu z mocy prawa może być uznane przez sąd za nieważne, gdyby prowadziło do pozbawienia poszkodowanego roszczeń gwarantowanych mu przez przepisy obowiązującego porządku prawnego.

(Orzeczn. SN 11.II.1965 r. I PR 222/64 — PiZS 5/1966, str. 52).

- 7) 1. Jakkolwiek likwidacja sporów majątkowych w drodze ugody jest w świetle obowiązujących przepisów pożądana, to jednak dążenie do polubownego zakończenia sporu nie może w żadnym wypadku pomijać szczególnie chronionych interesów człowieka pracy i prowadzić do akceptacji umowy, w wyniku której pracownik otrzymałby odszkodowanie niewspółmierne do poniesionej szkody. Tego rodzaju umowa, zmierzająca z naruszeniem interesu pracownika do znacznego ograniczenia należnego mu według przepisów prawa odszkodowania, powinna być uznana za sprzeczną z zasadami współżycia społecznego i jako taka za nieważną.

2. Wymaganiom art. 76 § 1 p.o.p.c.* w odniesieniu do pisemnego uchylenia się od skutków prawnych oświadczenia woli złożonego pod wpływem błędu lub groźby staje się zadość, jeżeli stanowcze stwierdzenie w tym względzie zostanie dokonane na rozprawie w obecności drugiej strony i wpisane do protokołu sądowego.

(Orzeczn. SN 12.III.1965 r. I PR 6/65 — PiZS 5/1966, str. 50 i OSPiKA 1966, poz. 35).

* Obecnie art. 88 k.c.

DZIAŁ XV

REGRES ZAKŁADU UBEZPIECZEŃ SPOŁECZNYCH DO ZAKŁADU PRACY Z TYTUŁU WYPŁACONYCH ŚWIADCZEŃ UBEZPIECZENIOWYCH

- 1) Jeżeli uspołeczniony zakład pracy dopuści do używania przez pracownika maszyn i urządzeń technicznych nie odpowiadających wymaganiom bezpieczeństwa pracy, to obowiązany jest do zwrotu Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych świadczeń ubezpieczeniowych, jakie Zakład ten wypłacił poszkodowanemu przez to pracownikowi.

(Zarząd. Prezesa GKA 11.XI.1953 r. Nr V-4-12/53 — PZS 11/1954, str. 54).

- 2) Uspołeczniony zakład pracy obowiązany jest zwrócić wydziałowi rent i pomocy społecznej prezydium wojewódzkiej rady narodowej świadczenia wypłacone pracownikowi tego zakładu, który uległ wypadkowi przy pracy, bądź osobom po nim pozostałym tylko wtedy, gdy wypadek spowodowany został naruszeniem przez zakład pracy jego obowiązków w zakresie ochrony życia i zdrowia pracowników.

(Orzec. GKA 26.XI.1955 r. III ZM-23-55 — PZS 7/1956, str. 58).

- 3) Przewidziane w art. 197 ustawy o ubezpieczeniu społecznym przejście z samego prawa roszczeń w tym przepisie wymienionych i w granicach tam określonych na Zakład Ubezpieczeń Społecznych jest w istocie rzeczy wstąpieniem z mocy ustawy (*cessio vi legis*), w zakresie w ustawie określonym, instytucji ubezpieczeniowej w prawa poprzednich wierzycieli, tj. osób uprawnionych do żądania odszkodowania od sprawcy szkody. Skutkiem tego wstąpienia pierwotny wierzyciel traci w części, która przeszła na instytucję ubezpieczeń, legitymację do żądania odszkodowania, a wyłącznie uprawnionym do domagania się zapłaty tej części roszczeń jest ZUS.

Pierwotny wierzyciel zachowuje, zgodnie z dyspozycją powołanego przepisu, ograniczone prawo dochodzenia tylko dodatkowego odszkodowania, stanowiącego różnicę pomiędzy wynagrodzeniem należnym w myśl ogólnych przepisów prawa a świadczeniem, do którego obowiązana jest instytucja ubezpieczeń społecznych.

Przepis art. 197 ustawy o ubezpieczeniu społecznym uprawnia instytucje ubezpieczeń społecznych do dochodzenia od osób odpowiedzialnych za wypadek roszczeń tylko w granicach rzeczywiście dokonanego zaspokojenia osób poszkodowanych.

(Orzec. SN 4.IV.1957 r. 2 CR 770/75 — OSPiKA 6/1958, poz. 148).

- 4) Roszczenie regresowe może być uznane za uzasadnione tylko do wysokości efektywnie świadczonej na rzecz wierzyciela. Nieuzasadnione są roszczenia, które dopiero powstaną na skutek świadczenia w przyszłości, czyli nie moż-

na zasądzić w drodze regresu renty, którą powód dopiero w przyszłości ma zamiar płacić członkom rodziny zmarłego.

Sam fakt, że instytucja ubezpieczeniowa płaci rodzinie denata rentę, nie uzasadnia jeszcze roszczenia regresowego. Roszczenie takie jest uzasadnione tylko wtedy, gdy takie roszczenie przysługuje od sprawcy szkody, i to na podstawie ogólnych przepisów kodeksu zobowiązań o czynach niedozwolonych, a więc również i w tej wysokości, w jakiej uprawniony do wyrównania szkody mógł dochodzić od sprawcy, z tym jednak zastrzeżeniem, że roszczenie instytucji ubezpieczeniowej nie może przekraczać tego, co sama z tytułu wyrównania szkody świadczyła.

(Orzec. SN 12.VIII.1958 r. 4 CR 868/57 — OSPiKA 1961, poz. 69).

5) 1. W procesie regresowym organu ubezpieczeń społecznych przeciwko sprawcy wypadku o zwrot — na mocy art. 26 dekretu wypłaconej poszkodowanemu (lub jego rodzinie) renty oraz o uiszczenie w przyszłości kwot na pokrycie tej renty sąd obowiązany jest zbadać, czy i w jakim zakresie sprawca wypadku (pozwany) ponosi odpowiedzialność materialną wobec poszkodowanego w myśl przepisów prawa cywilnego i — mimo prawomocnego skazania sprawcy wypadku (pozwanego) — ustalić, czy poszkodowany przyczynił się do wypadku.

2. Związanie sądu cywilnego ustaleniami zapadłego w postępowaniu karnym prawomocnego wyroku skazującego co do spełnienia przestępstwa (art. 7 § 1 k.p.c.*) nie wyłącza możliwości dokonania przez sąd cywilny samodzielnych ustaleń, niezbędnych do oceny zakresu odpowiedzialności pozwanego z punktu widzenia art. 158 § 2** kodeksu zobowiązań.

(Orzec. SN 21.II.1959 r. 4 CR 465/58 — PiZS 5/1960, str. 86).

* Obecnie art. 11 k.p.c.

** Obecnie art. 362 k.c.

6) Przesłanką żądania regresowego instytucji wypłacającej świadczenie z ubezpieczenia społecznego przeciwko osobie odpowiedzialnej za spowodowanie choroby, niezdolności do zarobkowania lub śmierci pracownika jest uprzednia wypłata świadczeń ubezpieczeniowych do rąk poszkodowanych. Brak natomiast podstaw — ze względu na postanowienia art. V przepisów wprowadzających kodeks postępowania cywilnego — do przyznania wspomnianej instytucji także powództwa o przyszłe świadczenia.

(Orzec. SN 21.I.1960 r. 2 CR 932/58 — PiZS 2/1961, str. 56).

7) Z przepisu art. 26 dekretu o p.z.e., przewidującego obowiązek zwrotu świadczeń organowi wypłacającemu rentę przez osobę odpowiadającą w myśl przepisów prawa cywilnego za skutki zdarzenia, które powodują wypłatę tych świadczeń, wynika, że przepis ten ma na względzie nie tylko osobę fizyczną, która bezpośrednio dopuściła się czynu wyrządzającego szkodę (a więc np. kierowcę samochodu), lecz także osobę fizyczną lub prawną, która stosownie do przepisu prawa cywilnego odpowiada za szkodę bądź dlatego, że popełnił ją ze swej winy pracownik tej osoby przy wykonywaniu powierzonej mu czynności, bądź też dlatego, że szkoda wyrządzona została ru-

chem należącego do tejże osoby zakładu lub pojazdu mechanicznego, bądź wreszcie z innych przyczyn przewidzianych prawem.

(Orzeczenie GKA 26.I.1960 r. RN 70/59 — „Przyjaciel przy pracy” 12/1960, str. 29).

- 8) Obowiązek zwrotu organowi rentowemu (obecnie Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych) wyłaconych świadczeń, przewidziany w art. 24 ust. 1 i art. 28 dekretu o p.z.e., obejmuje również dodatki na dzieci do renty rodzinnej, wypłacane w wysokości zasiłków rodzinnych.

(Orzeczenie GKA 24.X.1960 r. III R-253/60 — „Przyjaciel przy pracy” 10/1961, str. 27).

- 9) 1. Zakład Ubezpieczeń Społecznych, dochodząc od jednostki gospodarki uspołecznionej zwrotu świadczenia wypłaconego z tytułu ubezpieczenia osobie uprawnionej, obowiązany jest udowodnić w postępowaniu arbitrażowym, że zdarzenie stanowiące podstawę wypłaty świadczenia (choroba, niezdolność do pracy lub śmierć pracownika) było następstwem naruszenia przez uspołeczniony zakład pracy obowiązków w zakresie bezpieczeństwa pracy. Obowiązki te mogą wynikać nie tylko z przepisów o bezpieczeństwie i higienie pracy, lecz również z wszelkich przepisów, które mają na celu ochronę pracownika przed wypadkiem przy pracy, a także z nie przewidzianych w konkretnym przepisie zasad bezpieczeństwa pracy, płynących z powszechnego doświadczenia życiowego.

Każda jednostka gospodarki uspołecznionej powinna stworzyć, swoim pracownikom optymalne warunki pracy, zapewniające bezpieczeństwo ich życia i zdrowia. Wynika stąd obowiązek dla jednostek gospodarki uspołecznionej wykazania najwyższej staranności przy zabezpieczeniu życia i zdrowia pracowników. W szczególności zaś dotyczy to obowiązku instalowania skutecznych urządzeń zabezpieczających, możliwych i potrzebnych w danych okolicznościach.

Rodzaj i charakter stosownych urządzeń zabezpieczających powinien być dostosowany do charakteru niebezpieczeństwa grożącego w konkretnym wypadku.

Perspektywa ponoszenia przez jednostki gospodarki uspołecznionej ciężaru świadczeń, wypłaconych osobie uprawnionej przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych w związku z wypadkiem w zatrudnieniu, powinna skłonić te jednostki do wykazania wymaganej od nich staranności w zakresie ochrony życia i zdrowia pracowników i zapobiec uzyskiwaniu oszczędności kosztem życia i zdrowia osób zatrudnionych. Przyczyni się to do realizowania konstytucyjnej zasady stałego polepszania warunków bezpieczeństwa, ochrony i higieny pracy. Naruszenie przez jednostki gospodarki uspołecznionej obowiązków w zakresie zabezpieczenia życia i zdrowia pracowników może polegać także na tolerowaniu jawnych faktów niestosowania przez pracowników środków zabezpieczenia lub jawnych faktów naruszenia przez nich zasad bezpieczeństwa pracy — jeżeli to naruszenie obowiązków spowodowało wypadek w zatrudnieniu.

2. Przy orzekaniu o obowiązku zwrotu Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych przez jednostkę gospodarki uspołecznionej świadczeń wypłaconych przez ten zakład uprawnionym komisje arbitrażowe nie będą brać pod uwagę okoliczności przyczynienia się przez poszkodowanego do nastąpienia wypadku.

Skoro bowiem jednostka gospodarki uspołecznionej wbrew ciężącym na niej obowiązkom nie zapewniła pracownikom bezpieczeństwa życia i zdrowia, to sam ten fakt — jeśli pozostaje w związku przyczynowym z wypadkiem — uzasadnia jej obowiązek zwrotu świadczeń wypłaconych przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych. Okoliczność, że w tych warunkach, nie zapewniających bezpieczeństwa pracy, również sam poszkodowany pracownik działał wadliwie i przyczynił się do powstania szkody, może zwolnić jednostki gospodarki uspołecznionej od odpowiedzialności w stosunku do ZUS za skutki jej wadliwego działania.

Inaczej należy oceniać sytuację, gdy wypadek nastąpił, mimo że jednostka gospodarki uspołecznionej zapewniła wymaganą ochronę życia i zdrowia pracowników. W takiej sytuacji komisja arbitrażowa, kierując się wytyczną sformułowaną w punkcie 1, nie obciąża jednostki gospodarki uspołecznionej obowiązkiem zwrotu świadczeń wypłaconych przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych.

3. Jeżeli wypadek pracownika jednostki gospodarki uspołecznionej wynika w związku z robotami lub usługami wykonywanymi na terenie tejże jednostki przez inne przedsiębiorstwo, to jednostka gospodarki uspołecznionej zatrudniająca poszkodowanego pracownika obowiązana jest do zwrotu świadczenia wypłaconego przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych tylko wówczas, gdy zostanie udowodnione — stosownie do punktu 1 — naruszenie przez tę jednostkę zasad dotyczących ochrony życia i zdrowia pracowników. Zasada powyższa nie ma wpływu na ocenę roszczeń regresowych jednostki gospodarki uspołecznionej, od której zasądzono zwrot świadczeń do przedsiębiorstwa, które bezpośrednio spowodowało wypadek.

4. Decyzja organu rentowego ustalająca związek przyczynowy pomiędzy wypadkiem a chorobą, niezdolnością do pracy lub śmiercią pracownika — jest wiążąca dla komisji arbitrażowych.

(Ogólne wytyczne orzecznictwa arbitrażowego uchwalone przez Kolegium Arbitrażu Głównej Komisji Arbitrażowej na posiedzeniu w dniu 6.II.1961 r. (uchwała nr 1/61) — PiZS 7/1961, str. 58 i OSPiKA 1961, poz. 177).

- 10) Gdy pracownik uspołecznionego zakładu pracy pobierający rentę starczą stał się niezdolny do pracy w okolicznościach przewidzianych w art. 24 ust. 1 dekretu o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (Dz. U. z 1958 r. Nr 23, poz. 97), wówczas zakład pracy obowiązany jest zwrócić Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych jedynie tę część wypłaconej temu pracownikowi renty inwalidzkiej, która przewyższa wyłączonej uprzednio rentę starczą.

(Orzec. GKA 5.V.1961 r. III-958/61 — OSPiKA 1962, poz. 57).

- 11) Przepis art. 24 dekretu o p.z.e., stanowiący o obowiązku zwrotu przez uspołeczniony zakład pracy świadczeń wypłaconych przez ZUS, dotyczy nie tylko świadczeń emerytalnych, ale również zasiłków chorobowych.

(Orzec. GKA 13.VI.1961 r. III-3960/61 — „Przyjaciel przy pracy” 5/1962, str. 31).

- 12) Podstawą opartego na art. 24 ust. 1 dekretu o p.z.e. roszczenia Zakładu Ubezpieczeń Społecznych w stosunku do uspołecznionego zakładu pracy jest wy-

kazanie winy zakładu pracy, polegającej na zaniechaniu obowiązku zapewnienia pracownikowi bezpieczeństwa wykonywanej pracy.

Uspołeczniony zakład pracy nie ma więc obowiązku zwracać ZUS-owi świadczeń wypłaconych przezeń w związku z wypadkiem jakimś pracownik w czasie jazdy samochodem pracodawcy — choćby kierowca został skazany za spowodowanie wypadku — jeżeli pracodawcy nie można zarzucić uchybień w zakresie zachowania zasad bezpieczeństwa pracy, w szczególności jeżeli samochód był w odpowiednim stanie technicznym, a jego prowadzenie zostało powierzony przez pracodawcę osobie, posiadającej właściwe prawo jazdy, w okolicznościach, które nie wskazywały na możliwość spowodowania przez tę osobę wypadku.

(Orzeczn. GKA 15.XII.1962 r. BO-6690/62 — OSPiKA 1963, poz. 299).

- 13) 1. W procesie z powództwa Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, opartego na art. 26 dekretu o p.z.e., żaden ze sprawców szkody, odpowiedzialnych wobec poszkodowanego solidarnie, nie może skutecznie żądać obniżenia odszkodowania z powołaniem się na okoliczność, że do powstania szkody przyczyniła się również osoba nie zapozwana, ponieważ taki zarzut nie mógłby być podniesiony w stosunku do poszkodowanego ze względu na przepis art. 137 § 1 k.z.*

2. Przepis art. 26 dekretu o p.z.e. mówi wyraźnie o obowiązku zwrócenia przez sprawcę szkody organowi przyznającemu rentę tylko wypłaconych świadczeń.

Roszczenia ZUS-u mogą więc być uwzględnione tylko do wysokości tych świadczeń, które do dnia zapadnięcia wyroku w sądzie I instancji zostały wypłacone z tytułu ubezpieczenia społecznego osobie uprawnionej. Natomiast roszczenia ZUS-u z tytułu świadczeń mających nastąpić w przyszłości nie znajdują podstawy w normie art. 26 dekretu o p.z.e. Z tych względów brak jest zarazem spełnienia przesłanki uzależniającej dopuszczalność powództwa o przyszłe powtarzające się świadczenie na gruncie art. V przepisów wprowadzających k.p.c.**

(Orzeczn. SN 24.VI.1964 r. I PR 129/63 — OSPiKA 1965, poz. 232).

* Obecnie art. 441 k.c.

** Por. art. 907 § 2 k.c.

- 14) Ubezpieczenie się zakładu pracy w Państwowym Zakładzie Ubezpieczeń od odpowiedzialności cywilnej nie pozbawia Zakładu Ubezpieczeń Społecznych prawa dochodzenia od tego zakładu, odpowiedzialnego cywilnie za wypadek spowodowany przez jego pracownika, zwrotu wypłaconych ofierze wypadku świadczeń rentowych.
- Nieuczestniczenie PZU w procesie wytoczonym przez ZUS przeciwko zakładowi pracy o zwrot wypłaconych świadczeń rentowych nie pozbawia zakładu pracy prawa dochodzenia w odrębnym procesie roszczeń wobec PZU jako ubezpieczyciela, jeżeli dopełniono wymagań wynikających z warunków ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej.

(Orzeczn. GKA 11.I.1965 r. BO-12206/64 — PiZS 5/1966, str. 57).